

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI

YOKSULLUKLA MÜCADELEDE KADINLARIN GELİŞTİRDİĞİ
STRATEJİLER: BİR ÖRNEK OLAY OLARAK TANDIRDA EKMEK
PIŞİREN KADINLAR ÜZERİNE BİR ALAN ARAŞTIRMASI
(VAN KENT MERKEZİ ÖRNEĞİ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Ayşegül ÇELİK

VAN-2019

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI

YOKSULLUKLA MÜCADELEDE KADINLARIN GELİŞTİRDİĞİ
STRATEJİLER: BİR ÖRNEK OLAY OLARAK TANDIRDA EKMEK
PİŞİREN KADINLAR ÜZERİNE BİR ALAN ARAŞTIRMASI
(VAN KENT MERKEZİ ÖRNEĞİ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Ayşegül ÇELİK

Danışman
Doç. Dr. M. Zeki DUMAN

VAN-2019

Bu tez çalışması, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri

Koordinasyon Birimi tarafından, SYL-2018-6976 nolu proje koduyla

KABUL VE ONAY SAYFASI (EK-4)

Ayşegül ÇELİK tarafından hazırlanan "Yoksullukla Mücadelede Kadınların Geliştirdiği Stratejiler: Bir Örnek Olay Olarak Tandırda Ekmek Pişiren Kadınlar Üzerine Bir Alan Araştırması (Van Kent Merkezi Örneği)" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Yüzüncü Yıl Üniversitesi SOSYOLOJİ Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç.Dr. M.Zeki DUMAN Genel Sosyoloji ve Metodoloji ABD, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi	
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Başkan : Prof.Dr.A.Menaf TURAN Kamu Yönetimi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi	
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Üye : Doç.Dr.Adem PALABIYIK Genel Sosyoloji ve Metodoloji ABD, Muş Alparslan Üniversitesi	
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Üye : Unvanı Adı SOYADI Anabilim Dalı, Üniversite Adı	.....
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Yedek Üye : Unvanı Adı SOYADI Anabilim Dalı, Üniversite Adı	.....
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Yedek Üye : Unvanı Adı SOYADI Anabilim Dalı, Üniversite Adı	.....
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Tez Savunma Tarihi:	...../...../.....
Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve imzaların sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum.	
 Doç.Dr. Bekir KOÇLAR Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü	

ETİK BEYAN SAYFASI

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü **Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;**

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

02.07.2019

Ayşegül ÇELİK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AYŞEGÜL ÇELİK

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Temmuz, 2019

YOKSULLUKLA MÜCADELEDE KADINLARIN GELİŞTİRDİĞİ STRATEJİLER: BİR ÖRNEK OLAY OLARAK TANDIRDA EKMEK PİŞİREN KADINLAR ÜZERİNE BİR ALAN ARAŞTIRMASI (VAN KENT MERKEZİ ÖRNEĞİ)

ÖZET

Son yıllarda az gelişmiş, gelişmekte olan ve hatta gelişmiş ülkelerin manşetlerinde yer alan yoksulluk olgusu neredeyse tüm ülkelerin kaderi haline gelmiştir. İnsanlık tarihinde sürekli var olan ve çözüm aranan bir sorun olarak karşımıza çıkan yoksulluk olgusu ülkede yaşayan tüm bireyleri etkilemektedir. Ancak yoksulluk olgusu ülkeden ülkeye, toplumdan topluma farklı şekillerde algılanmakta ve bireylerde farklı etkilere neden olmaktadır.

Gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye'de ise yoksulluk olgusu yüksek düzeylerde yaşanmakta ve ülkede bulunan bireyleri farklı etkilemektedir. Ancak Türkiye'de daha çok ataerkil bir toplum yapısının benimsenmesi ve toplumun hakim olduğu dini normlar, toplum tarafından belirlenmiş toplumsal cinsiyet rolleri kadınların erkeklere oranla yoksulluk karşısında daha savunmasız bırakmıştır. Değişen toplum yapısıyla birlikte aile yapısının değişmesi, boşanmaların artması, evlilik dışı çocuk sahibi olma oranının artması ve çocukların kadınlar tarafından bakılması, kadınların istihdam oranının azalması, toplumsal cinsiyet rolleri gereği

kadınların ev gibi özel alanlara mahkum edilmesi, kadın emeğinin enformel sektörde ve vasıfsız işlerde sömürülmesi gibi faktörler kadın yoksulluğunun gündeme gelmesini tetiklemiştir. Bu bağlamda kadınlar yoksulluk olgusuna karşı farklı mücadeleler geliştirmiş ve bu yoksullukla mücadele, kadın yoksulluğuna farklı bir çalışma alanı katmıştır.

Bu çalışma da ise daha çok kadınların yoksullukla mücadelede geliştirmiş oldukları stratejiler üzerinde durulmuştur. Çalışmanın saha araştırması Van merkez ilçelerine bağlı kentin dış çeperinde yer alan mahallelerde yürütülmüş, sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan bu mahallelerde ikamet eden görüşmecilere ilçe kaymakamlıklara bağlı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları aracılığıyla ulaşılmıştır. Çalışmanın asıl sorunsalı ise bu mahallelerde ikamet eden yoksul kadınların hane içinde gerçekleştirdikleri bir faaliyet olan tandırda ekmek pişirmenin haneye katkısının olup olmadığını, bu faaliyetin kadın sağlığını etkileyip etkilemediğini ve en önemlisi de geleneksel bağlamda da ele alınan bu faaliyetin yoksullukla mücadele mi yoksa gelenek mi olduğunu saptamak olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Kadın Yoksulluğu, Kadınların Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Tandırda Ekmek Pişirme

Sayfa Adedi: 149

Tez Danışmanı: Doç. Dr. M.Zeki DUMAN

Master Of Science Thesis

Ayşegül ÇELİK

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ

INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

July, 2019

STRATEGIES DEVELOPED BY WOMEN IN POISONING

POVERTY: A CASE STUDY ON WOMEN MAKING

BREAD IN TANDOOR AS A CASE STUDY

(VAN CITY CENTER EXAMPLE)

ABSTRACT

In recent years, the phenomenon of poverty in the headlines of underdeveloped, developing and even developed countries has become the fate of almost all countries. In the history of humanity, the phenomenon of poverty, which appears as a problem that exists and is always sought, affects all individuals living in the country. However, the phenomenon of poverty is perceived in different ways from country to country, from society to society and causes different effects on individuals.

Emerging in Turkey as a country is experiencing high levels of poverty phenomenon and affects individuals in different countries. However, the adoption of a more patriarchal structure of society in Turkey and religious norms that prevail in society, gender roles determined by society has left women more vulnerable to poverty than men. With the changing social structure, changing the structure of the family, increasing the divorce, increasing the rate of having children out of wedlock and looking at women by women, decreasing the rate of employment of women, condemnation of women to private areas such as women's home, the exploitation of women's labor in informal sector and unskilled jobs. the factors triggered women's poverty. In this context, women have developed different struggles against the

phenomenon of poverty and combating this poverty has added a different field of work to women's poverty.

In this study, the strategies that women have developed in the fight against poverty have been emphasized. The field study of the study was carried out in the neighborhoods located in the outer periphery of the city center of Van, Socio-economic level of the inhabitants living in these neighborhoods were contacted through the Social Assistance and Solidarity Foundations affiliated to the district governorships. The main problematic of the study is whether baking tandoor bread, which is an activity carried out by the poor women residing in the seneigh borhoods, within the household, it was to determine whether this activity affected women's health, and most importantly, whether this activity, which was also addressed in the traditional context, was a struggle against poverty or a tradition.

Keywords: Poverty, Women Poverty, Women's Strategies to Fight Poverty, Baking Tandoor Bread

Number of Pages: 149

Scientific Director: M. Zeki DUMAN

TEŞEKKÜR

Tez çalıőmam ve Yüksek Lisans eğitimim boyunca benden tecrübesini, bilgisini ve en önemlisi samimiyetini esirgemeyen bu tezin oluőmasında büyük katkısı olan tez danışmanım Doç. Dr. M. Zeki DUMAN'a sevgi ve saygılarımı sunarım. Ayrıca çalıőmam boyunca benden tavsiyeleri, yol göstericiliği ve moral desteğini esirgemeyen değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Selda TUNCER'e teőekkürlerimi sunuyorum. Aynı zamanda çalıőmama katkılarından dolayı İpekyolu Kaymakamlığına bağlı İpekyolu Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Müdürlüğüne, Edremit Kaymakamlığına bağlı Edremit Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Müdürlüğüne ve Tuşba Kaymakamlığına bağlı Tuşba Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Müdürlüğüne teőekkürlerimi sunuyorum.

Bu alıőma Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Yönetim Birimi tarafından desteklenmiştir. Baőtta rektörlük olmak üzere projeyi destekleyen Bilimsel Araştırma Projeleri Yönetim Birimi Baőtkanlıęına da teşekkür ederim.

02.07.2019

Ayşegül ÇELİK

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT.....	III
TEŞEKKÜR.....	V
İÇİNDEKİLER	VI
KISALTMALAR	XII
GRAFİKLER LİSTESİ.....	XIII
ÖNSÖZ	XIV
GİRİŞ	XVI
BİRİNCİ BÖLÜM	1
1.YOKSULLUĞUN FARKLI BOYUTLARI.....	1
1.1. Kavramsal Boyutuyla Yoksulluk	1
1.2. Kuramsal Boyutuyla Yoksulluk	3
1.3. Küreselleşmenin Yoksullaştırıcı Etkisi ve Yeni Yoksulluk.....	5
2. TÜRKİYE'DE YOKSULLUK.....	7
2.1. Türkiye'de Yoksulluk Sorunu	7
2.2. Türkiye'de Yoksulluk Profili.....	9
2.3. Türkiye'de Yoksulluk Türleri.....	11
2.3.1. Göreli Yoksulluk.....	11
2.3.2. Mutlak Yoksulluk	11
2.3.3. Kronik Yoksulluk ve Geçici Yoksulluk.....	12
2.3.4. İnsani Yoksulluk	13
2.3.5. Kırsal Yoksulluk ve Kentsel Yoksulluk.....	13
2.4. Yoksulluğa Yol Açan Nedenler	14
2.4.1. Büyüme, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk	14
2.4.2. İşsizlik	15

2.4.3. Ekonomik Krizler ve Enflasyon.....	15
2.4.4. Yerleşim Yeri	16
2.4.5. Vergideki Adeletsizlik	17
2.4.6. Hızlı Nüfus Artışı.....	17
2.4.7. Eğitim Düzeyi	17
2.4.8.Sosyal Dışlanma	18
2.4.9.Göç ve Kayıtdışı İstihdam.....	18
2.4.10. Coğrafi Nedenler	19
2.4.11. Siyasal Nedenler	19
2.4.12. Doğal Afetler.....	20
2.5. Türkiye'de Yoksullukla Mücadele Politikaları	21
2.5.1. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın faaliyetleri	21
2.5.1.1. Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü'nün Faaliyetleri	22
2.5.1.2.Engelli ve Yaşlı Hizmetler Genel Müdürlüğü'nün Faaliyetleri	23
2.5.1.3. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün Faaliyetleri.....	23
2.5.2. Milli Eğitim Bakanlığı'nın Faaliyetleri	24
2.5.3. Sağlık Bakanlığı'nın Faaliyetleri	24
2.5.4. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün Faaliyetleri	25
2.5.5. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının Faaliyetleri	25
2.5.6. Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü'nün Faaliyetleri.....	25
2.5.7. Yerel Yönetimlerin Faaliyetleri	25
2.5.8. Sivil Toplum Kuruluşlarının Faaliyetleri	26
3. KADIN YOKSULLUĞU	26
3.1. Yoksulluğun Kadınlaşmasını Etkileyen Faktörler	26
3.1.1. Ataerkil Toplum Yapısı.....	26

3.1.2. Toplumsal Cinsiyet Rollerini	27
3.1.3. Eğitim Düzeyini	28
3.1.4. Dini Normlar	28
3.1.5. İstihdam Olanaklarının Dar Olması ve Düşük Ücretler	29
3.1.6. Hane İçi Eşitsizlikler	30
3.1.7. Boşanma ve Hane Reisinin Kadın Olması	30
3.1.8. Erken Yaşta Evlilik ve Adölesan Anne Olma.....	31
3.2. Türkiye'de Kadın Yoksulluğunun Boyutları	32
3.3. Kadınların Yoksullukla Mücadelede Gerçekleştirdiği Stratejiler	35
3.3.1. Geçinme Stratejileri	36
3.3.1.1. Hane Dışında Gerçekleştirilen Geçinme Stratejileri	37
3.3.1.2. Hane İçinde Gerçekleştirilen Geçinme Stratejileri	38
3.4. Kadın Yoksulluğunun Azaltılması İçin Uygulanan Politikalar	40
4. VAN İLİNDE YOKSULLUK VE YOKSULLUKLA MÜCADELE	43
İKİNCİ BÖLÜM.....	47
ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ	47
2.1. Araştırmanın Konusu	48
2.2. Araştırmanın Amacı	49
2.3. Araştırmanın Önemi.....	51
2.4. Araştırmanın Yöntemi.....	52
2.5. Araştırmanın Problemleri.....	53
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	55
BULGULAR VE YORUMLAR.....	55
3.1. Görüşülen Kişilerin Sosyo Demografik Profili.....	55
3.2. Görüşülen Kişilerin Hane Halkı Profili	57
3.3. Yoksullun Tercihini Olmaz Mecburuyeti Olur	59

3.4. Kentin Dış Çeperi: Yoksulların Dünyası	61
3.5. Yoksun Olma Durumu "Yoksulluk"	65
3.6. Yoksullara Devlet Desteği	70
3.7. Yoksulluk Sürecinde Erkeğin Gururu, Kadının Mücadelesi.....	71
3.8. Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Öğretilen Yoksulluk	75
3.9. Yoksulluk ve Kadın Emegi	76
3.10. Yoksullukla Mücadelede Geliştirilen Stratejiler	79
3.11. Mecburiyetten Doğan Strateji: Tandırda Ekmek Pişirme	82
3.12. Tandırda Pişirilen Ekmeğin Hane Geçimine Katkısı	85
3.13. Nasıl Yapıldığını Bilmezdim Yoksulluğa Düşünceye Kadar	87
3.14. Tandır Ekmeğinin Meşakkatli Süreci.....	88
3.15. Sağlık mı? Yoksulluk Varken!	89
3.16. Yoksullukta Temel Gıda: Ekmek.....	91
3.17. Gelenek mi Yoksullukla Mücadele mi?	92
3.18. İmkanım Olsa Tandırda Ekmek Pişirmek mi? Aman Aman Tövbe!	94
SONUÇ DEĞERLENDİRME	95
KAYNAKÇA.....	99
FOTOĞRAFLAR.....	108
EKLER.....	118
ANKET FORMU	118
MÜLAKAT FORMU.....	121
EK 3	122
ÖZGEÇMİŞ	127
TEZ ORJİNALİLİK RAPORU.....	128

KISALTMALAR

KSE	: Kafa Sayısı Endeksi
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
TCGE	: Toplumsal Cinsiyet Gelişme Endeksi
TCYE	: Toplumsal Cinsiyet Yetki Endeksi
ABD	: Amerika Birleşmiş Devletler
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
KDV	: Katma Değer Vergisi
ÖTV	: Özel Tüketim Vergisi
ASPB	: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
SYGM	: Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü
SHÇEK	: Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
KYK	: Kredi Yurtlar Kurumu
İHH	: İnsan Hak ve Hürriyetleri
FGTE	: Foster, Greer ve Thorbecke Endeksi
VANDER	: Yoksullukla Mücadele ve Sürdürülebilir Kalkınma Derneği
VATBO	: Van Ticaret Borsası
VATSO	: Van Ticaret ve Sanayi Odası
DİSK	: Devrimci İşçi Sendikaları
KESK	: Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu
İHD	: İnsan Hakları Derneği

DİE

:Devlet İstatistik Enstitüsü

TOKİ

:Toplu Konut İdaresi Başkanlığı

GRAFİKLER LİSTESİ

GRAFİK 1: İl ve Van Kenti Nüfus Artışı ve Oranı	41
GRAFİK 2:Katılımcıların Yaşını Gösteren Frekans.....	55
GRAFİK 3:Katılımcıların Medeni Durumunu Gösteren Frekans.....	52
GRAFİK 4:Katılımcıların Eğitim Durumunu Gösteren Frekans.....	56
GRAFİK 5:Katılımcıların Sağlık Güvencesini Gösteren Frekans.....	53
GRAFİK 6: Hanede Yaşayan Kişi Sayısını Gösteren Frekans	54
GRAFİK 7: Hanede Çalışan Kişi Sayısını Gösteren Frekans.....	57
GRAFİK 8:Hanede Çalışanların Mesleklerini Gösteren Frekans.....	54
GRAFİK 9 : Katılımcıların Oturduğu Evin Mülkiyet Durumunu Gösteren Frekans Dağılımı.....	58
GRAFİK10 : Katılımcıların Bulunduğu Mahallede İkametgah Süresini Gösteren Frekans Dağılımı.....	58

ÖNSÖZ

Yoksulluk insanların yaşamlarını idame ettirebilmeleri için ihtiyaç duyduğu gereksinimlerden yoksun olma durumuyla açıklanmaktadır. Bireylerin toplumda refah içinde yaşamaları için gıda, giyim, barınma, sağlık, kültür ve diğer insanı gereksinimlerinin yeterince karşılanması gerekmektedir. Ancak toplumsal düzeyde kaynakların, hizmetlerin ve güç dağılımındaki eşitsizlikler yoksulluğun toplumda baş göstermesine neden olmaktadır. Bunun yanı sıra gelir dağılımı, işsizlik, ekonomik krizler, enflasyon, yerleşim yeri, vergideki adaletsizlik, hızlı nüfus artışı, eğitim düzeyi, doğal afetler, coğrafi ve siyasal nedenler de toplumda yoksulluğun doğuşuna ve gittikçe şiddetlenmesine zemin hazırlamaktadır.

Ancak tüm bu faktörler çerçevesinde seyir gösteren yoksulluk olgusu toplumda bulunan bireyleri farklı etkilemekte ve dolayısıyla yoksulluk bireyler tarafından farklı algılanmaktadır. Literatürde bunu tetikleyen nedenler ise daha çok toplumsal cinsiyet eşitsizlikleriyle açıklanmaktadır. Toplumda kadının aleyhine sonuçlanan ataerkil sistem, dini normlar, hane içi eşitsizlikler ve istihdam olanakları kadının toplumda yoksullaşması neden olmaktadır. Son zamanlarda yapılan birçok çalışma da toplumda yer edinmiş norm ve değerlerden dolayı yoksulluk olgusunun toplumda en çok çocuk ve kadınları etkilediğini ve bu kesimin genellikle yoksulluk kurbanları olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla beraber yoksulluk olgusu karşısında dezavantajlı grupta yer alan kadınlar hane içinde yoksulluğun düzeyini azaltmak ve yoksulluğu çocuklarına yansıtmamak için hane içi ve hane dışında çeşitli stratejilere başvurumaktadırlar. Hane dışında gerçekleştirilen stratejiler haneye maddi katkı sağlarken, hane içindekiler ise kadın emeği üzerine kurulu olup hanede bulunan kaynaklar dahilinde gerçekleştirilmektedir.

Bu çalışmada kadınların hane içinde gerçekleştirdiği bir faaliyet olan tandırda ekmek pişirmenin yoksulluk karşısında mücadele olup olmadığı, yoksulluk literatürü ve alan verileri çerçevesinde değerlendirilmeye çalışılmıştır. Çalışma kabaca üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde literatürde yer alan yoksulluk kavram ve kuramlarına yer verilmiş ve küreselleşme ile birlikte kent yapısı içinde şekillenen yeni yoksulluk kavramına irdelenmiştir. Ayrıca Türkiye'de genel yoksulluk sorunlarına ve bu sorunlarla mücadele etmek için uygulanan politikaları da yer

verilmiştir. Bunun yanı sıra çalışmanın ana temasını oluşturan kadın yoksulluğu ve bunu tetikleyen faktörlere de bu bölümde değinilmiştir.

İkinci bölümde alan çalışmasından oluşmaktadır. Araştırmanın problemleri ve hipotezleri verilmiştir. Araştırmanın tasarımıyla ilgili belirlenen teknik çerçeve içinde evren, örneklem, veri toplama kaynakları ve son olarak da çalışmanın yöntemi açıklanmıştır. Ayrıca alan verileri çerçevesinde ekonomik ve eğitim düzeyleri gibi özellikler dikkate alınarak kadın yoksulluğu ve özellikle yoksulluk karşısında geliştirilen stratejiler ve verilen mücadeleler tespit edilmeye çalışılmıştır.

GİRİŞ

Günümüzde göreceli bir kavram olarak nitelendirilen yoksulluk, dünyanın ve Türkiye'nin en önemli sosyal sorunlarından birisi olarak ekonomik, sosyal ve psikolojik etkileriyle tartışılmaya devam edilmektedir. Her ne kadar yoksulluk özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin sorunu olarak görünse de günümüzde küreselleşmeyle birlikte gelişmiş ülkelerin de manşetlerinde düşmeyen bir konu olmuştur.

Genel anlamıyla bireylerin toplumda yaşamını sürdürebilmesi için ihtiyaç duyduğu gereksinimlerden yoksun olma durumuyla bağdaştırılan yoksulluk olgusu; bireyin sadece biyolojik yaşamını değil aynı zamanda sosyal ve psikolojik yaşamını etkilemektedir. Dolayısıyla bireylerin içinde bulunduğu toplumda özgür, onurlu ve haysiyetli bir şekilde yaşamaları için birçok haklara sahip olması gerekmekte olup, bireyin bu tür haklardan yoksun olma durumu ise yoksullaşmasına sebebiyet vermektedir.

19. yüzyılda sosyal bilimciler tarafında ele alınan yoksulluk iki boyutuyla tartışılmıştır. Yoksulluğun ne toplumdaki ne de sosyal yaşamdan kaynaklandığını savunan bireysel teori, yoksulluğu bireyle ilintili kılmış ve bireyin pasif durumundan kaynaklanan bir olgu olarak ele almıştır. Bunun aksine toplumda bir tabakalaşma olduğu sürece yoksulluğun olacağını savunanlar ise yoksul bireyi bu sistemin kurbanı olarak görmüşlerdir.

Yoksulluk dünyanın geleceğini tehdit eden ciddi bir küresel sorun olduğu gerçeği yadsınamaz. Bütün dünya ülkelerini derinden etkileyen yoksulluk birçok insanın yaşamını kötü etkilemektedir. Bunu tetikleyen en önemli nedenler ise; zenginliğin ve fırsatların eşit bir şekilde dağıtılmamasıdır. Ayrıca küresel adaletsizliğin bugünkü boyutlarına ulaşması; uygulanan ekonomi politikalarından, sosyal ve ekonomik kalkınma konusundaki yanlış siyasetten, Batılı ülkelerin sömürü düzenlerinden, dünya nüfusu içindeki küçük bir grubun aç gözlülüğünden

kaynaklanmaktadır. Bu nedenle dünyada gelir adaletsizliği ve aşırı tüketime düşkünlüğü bireylerin yoksulaşmasına zemin hazırlamaktadır.

Bunu yanında ülkeler yoksullukla mücadelede hızlı büyüme yoluyla yoksul kesimin gelirlerini ve hayat standartlarını arttırmayı ön plana çıkartan dolaylı mücadele yaklaşımları ortaya çıkartmışlardır. Bu süreçte özellikle yoksulların kullandığı mal ve hizmetlere destek verilmesi, asgari ücret, istihdamı arttırmaya yönelik çeşitli proje ve önlemler, yoksullara yönelik kredi programları ve çeşitli çocuk eğitim ve beslenme programları ön plana çıkartan doğrudan mücadele yaklaşımları yoksullukla mücadelede önem kazanmıştır.

Türkiye bağlamında genel olarak yoksulluğun boyutuna bakıldığında, uluslararası ülkeler içinde gelişmekte olan bir ülke olarak adaletsiz gelir dağılımı, ulusal gelirin paylaşımındaki düşüklük, yaşanan ekonomik krizler, başarısız politikalar, sosyal, politik ve işsizlik sorunları nedeniyle yoksulluk boyutunun şiddetli bir artış gösterdiğini söyleyebiliriz. Türkiye'de bazı dönemlerde yoksulluğu ortaya çıkaran sebepler olarak siyasal ve toplumsal olaylar görülürken bazı dönemlerde ise ekonomik ve sermaye yanlısı sınıfların egemenliği neden gösterilmiştir. Türkiye'de artan yoksulluk oranı beraberinde çeşitli sorunlar da getirmiştir. Bu sorunlar çerçevesinde yoksullukla mücadelede ortaya çıkan sosyal yardım kurum ve kuruluşlar, uzun ve kısa dönem olarak geliştirdikleri stratejilerle yoksulluk boyutunu en alt seviyelere indirmeyi hedeflemişlerdir .

Yoksullukla mücadele açısından Türkiye'de Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı önemli bir yere sahiptir. Vakfın amacı yoksulluk içinde olan ve muhtaç durumda bulunan vatandaşlara yardım etmek, sosyal adaleti pekiştirici önlemler alarak, gelir dağılımının iyileştirilmesine katkı sağlamaktadır. Ayrıca Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları, ekonomik ve sosyal yoksunluk içinde bulunan bireylere gıda, giyim, yakacak, barınma, sağlık, eğitim vb. acil ve güncel zaruri ihtiyaçlarını karşılamakta, sağlık yardımları kapsamında sosyal güvenceden yoksun ve engelli vatandaşların çeşitli sağlık giderlerini karşılanmaktadır.

Genel yoksulluk yaklaşımı çerçevesinde hane içi ilişkilerden dolayı yoksulluk kavramının sadece erkeklere atfedildiği görülmektedir. Ancak feminist literatür

1970'li yıllarda yoksulluğun toplumsal cinsiyet boyutunu gündeme getirmiştir. Ayrıca toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri baz alınarak yoksulluğu yaşayan bireyler arasında farklılığın söz konusu olduğunu belirtilerek, kadınların yoksulluk karşısında daha dezavantajlı bir grupta olduğunu savunulmuştur. Bunun yanı sıra toplumda yaşayan bireylerin eşit haklara sahip olmadığını özellikle erkek hakimiyetine dayanan toplum yapılarında bazı kesimlerin her zaman toplumsal olgu ve olaylara karşı dezavantajlı olduğunu belirtmiştir. Bu dezavantajlı grupta yer alan kesim ise kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve engellilerle karakterizedir.

Bu nedenle dezavantajlı grupta yer alan kadınların günlük hayatın her alanında ayrımcılığa uğramaları, eğitim seviyeleri nedeniyle ekonomik yetersizlikleri, toplum tarafından atfedilen roller nedeniyle emeğini ucuza satması ve yoksulluğun yükünü çocuklarına yansıtmamak için tek başına mücadele etmesi kadın yoksulluğunun artmasına neden olmuştur. Bunun yanı sıra ataerkil toplum yapısı ve dini normlar da toplumda kadının konumunu belirleyen ve daha çok kadın aleyhine sonuçlanan değerlere sahip olması, kadının toplumda yoksullaşmasına sebebiyet veren önemli faktörlerdir.

Ancak ülkelerin yoksullukla mücadele vermesi için geliştirdiği stratejiler gibi kadınlar da yoksulluğun üstesinden gelmek için çeşitli stratejiler geliştirmişlerdir. Geliştirilen stratejiler genellikle ya hane dışında ya da hane içinde olmaktadır. Hane dışında geliştirilen stratejiler daha çok hane gelirin katkı sağlamaktadır. Ancak, toplumda kadın konumunun belirlenmesinden dolayı kadınları hane dışı stratejilere katılımı kısıtlanmıştır. Bunun yanı sıra hane içinde geliştirilen stratejiler ise daha çok kadın emeği üzerine kurulu olup ve kadınların sık sık başvurduğu stratejiler olmaktadır. Ayrıca yoksullukla mücadelede geliştirilen stratejiler yoksul kadınlar arasında bir takım benzerliklere sahip olduğu gibi farklı stratejiler de bulunmaktadır.

Yoksulluk elbette sadece kadınları ilgilendiren bir sorun değildir. Zamana, mekana bağlı olarak çeşitli sebeplerle ortaya çıkan ve çeşitli grupları da etkileyen bir olgu olarak var olagelmıştır. Ancak bu gruplar içerisinde yer alan kadın ve erkekler yoksulluğu farklı biçimde yaşamakta ve yoksulluk süreci kadın ve erkeği farklı biçimlerde etkilemektedir. Kadın yoksulluğu tartışmaları erkek yoksulluğu tartışmalarından sonra geç bir dönemde literatürde yer almıştır. Bu nedenle

yoksulluğun kadınlaşması, kadınların yoksullukla mücadelede geliştirdikleri stratejilerin akademik yayınlarda yer edinmesi ve bu çalışmalara yenilerinin eklenmesi konunun literatürde geniş bir yer kaplaması açısından son derece önem arz etmektedir. Bu çalışma ise Van merkez ilçelerin dış çeperinde yer alan ve sosyo-ekonomik düzeyi düşük mahallelerde yaşayan kadınların yoksullukla mücadelede geliştirdikleri stratejilere değinecek ve özellikle tandırda ekmek pişirme faaliyetinin yoksulluk karşında mücadele olup olmadığı saptanacaktır. Bunun yanı sıra bu faaliyetin hane geçimine nasıl bir katkı sağladığı yapılan görüşmeler eşliğinde analiz edilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUĞUN FARKLI BOYUTLARI

1.1. Kavramsal Boyutuyla Yoksulluk

Yoksulluk tarih boyunca farklı toplumlarda farklı biçimlerde tanımlanmıştır. Bu nedenle yoksulluk kavramı ile ilgili genel geçer bir tanım bulunmamakla birlikte; insanların yaşamını idame ettirebilmeleri için ihtiyaç duyduğu gereksinimlerden yoksun olma durumu olarak vurgulanabilir. Yoksulluk olgusunun ülkeden ülkeye hatta bir ülke içerisinde bölgeden bölgeye farklılık göstermesinin temel nedeni ise her toplumun belirli bazı kriterlere göre tamamlanmış olmasından kaynaklanmaktadır.

Yoksulluk, sosyal bir sorun olarak temel hatlarıyla 17. yüzyıl başlarında liberalizmin öncüsü John Locke tarafından özel mülkiyet haklarının savunma çerçevesinde yoksulların dışlanmaması gerektiğini, geçimlilik yaşam hakkının sosyal düzenin korunması açısından gerekli olduğunu belirlenmesiyle literatüre girmiştir (Şenses, 2001: 32-33). Ancak genellikle herhangi bir özel mülkiyete sahip olmayan yoksulların toplumda daha çok kentin gettoları veya dış çeperinde yer almaları bu durumla çelişmektedir. Çünkü gelir düzeyi yüksek kesimin kent merkezlerinde yer edinmesi bunun aksine gelir düzeyi düşük kesimin kent merkezinin dış çeperine itilmesi kentin homojen bir yapıya bürünmesine neden olmaktadır.

17. yüzyıldan günümüze değin yoksulluk kavramı farklı teorisyenler tarafından farklı biçimlerde tanımlanmıştır. Örneğin Rowentree, yoksulluğu toplam kazançların biyolojik varlığın devamı için gerekli olan yiyecek, giyim vb. asgari düzeydeki fiziki ihtiyaçları karşılamaya yetmemesi olarak tanımlarken, Golbraithe bunun aksine yoksulluğu belirli bir gelir düzeyine sahip olmamaktan daha karışık bir olgu olduğunu savunmuştur (Bildirici, 2011: 4 Gül, 2008: 57). Gorry, 'yoksulluk toplumdaki geleneksel standart bir hayat düzeyinin gerisinde kalmaktır' diye tanımlarken Baratz ve Grigoby, bu standart hayat düzeyini fiziksel ortamın yetersizliği, sağlık koşullarının eksikliği, güvenlik eksikliği, refah göstergelerindeki

olumsuzluklarla Gorry'in yoksulluk tanımındaki eksikleri tamamlamaya çalışmışlardır (Canbey Özgüler, 2014: 134-135). Aslında genel geçer bir tanımın aksine teorisyenler tarafından yapılan yoksulluk tanımlarında genellikle bireyin toplumda yaşamını idame ettirebilmesi için ihtiyaç duyduğu gıda, giyim, barınma gibi gereksinimlere yeterli düzeyde sahip olması gerektiğini vurgulamaktadır.

Lipton, özel tüketimdeki yetersizliklere odaklanarak yoksulluğu belirli bir düzeyin altında kişi başına özel tüketimin söz konusu olduğu durum olarak tanımlarken Drewnowski, yoksulluğu kişilerin hane halkının kendileri için uygun görecekları bir tatmin düzeyini sağlamaya yetecek bir gelire sahip olmamaları şeklinde tanımlar. Lipton ve Drewnowski'nin tanımlarına ek olarak Boulch, yoksulluk kavramına izzet ve onur ile otonomi kavramlarının dahil edilmesi gerektiğini söyler. Zira yoksul olmak diğer bireylere boyun eğmeyi gerektirdiğinden kişilerin özgür yaşam tarzını kısıtladığını savunmuştur (Lipton, 1997 vd. akt: Aktan ve Vural, 2002: 13). Yoksulluğun belirlenmesinde hanenin baz alınması ve hanede yaşayan kişi sayısına göre belirlenen gelir yoksulluğun tanımlanmasında önemli yere sahiptir. Çünkü hanede yaşayan bireylerin söz konu kişisel ihtiyaçların karşılanması ve bu bireylerin ihtiyaçlarından belirli bir tatmin düzeyi sağlanması bireyin toplumda özgür bir yaşam tarzına sahip olmasına olanak vermektedir.

Yoksulluğu insanların sadece gelir tüketim gibi nesnelere mahrum olmaları değil aynı zamanda sağlık, eğitim, ulaştırma vb. hizmetlerden de mahrum olarak tanımlayan World Bank'ın (2000) yani sıra 1997 İnsani Gelişme Raporunun yayımlanan Birleşmiş Milletler'e göre yoksulluk insanların kabul edilebilir yaşam koşullarından hür, haysiyetli, kendine ve başkalarına saygılı, uzun, sağlıklı ve yaratıcı bir hayat sürdürebilmeleri için gerekli insanı gelişmenin en temel unsuru olan fırsatlar ve seçeneklerden mahrum olmaları şeklinde tanımlanmaktadır (Kömürcü, 2014: 5). Dolayısıyla yoksulluk kavramının tanımı ile ilgili literatürde keskin farklılıkların olmamasıyla birlikte kavram açısından birbirini tamamlayan ve birbiriyle benzerlik gösteren noktalara rastlamak mümkündür.

1.2. Kuramsal Boyutuyla Yoksulluk

Yoksulluk olgusunun toplumdan topluma hatta aynı toplumda zamana, mekana ve gruba göre farklılık gösterdiğini söyleyebiliriz. Farklı olaylar ve olgular dahilinde tanımlanan yoksulluk olgusu farklı düşünürler tarafından da farklı kuramlarla açıklanmıştır.

Yoksulluğun temelde bireyden ve sistemden kaynaklandığını savunanlar iki temel kuramı öne çıkartmışlardır. Bireysel kuramlarda refah devleti uygulamalarının cömertliği nedeniyle insanların tembelliğe itildiği ve yoksulluğun da bu tembellikten çıktığını savunan David Marsland, yapılacak yardımların bu çerçevede ele alınması gerektiğini savunmaktadır. Yoksullukla mücadelede tek yolun herkesin kabul edilebilir düzeye getiren evrensel kurallar olması gerektiğini savunan Bil Jordon ise evrensel ilkelerin önemini savunmakta, yoksulluğun nesilden nesile aktarıldığını ve bu yolla bir yoksulluk kültürünün ortaya çıktığını savunan Oscar Lewis yoksulluğun bir alt kültür olduğunu belirtmektedir. Benzer bir görüşle Walter B. Miller'de Lewis gibi yoksulluğu aşağı sınıfın alt kültürü olarak tanımlamakta ve aşağı sınıfın işçi sınıfının en alt katmanını oluşturduğunu öne sürmektedir. Bunun yanı sıra aşağı sınıfın yoksulluk sürecinde kendine has temel ilgi alanları olan farklı bir alt kültürü yarattığını da savunmaktadır. Bireysel yaklaşım yoksulluğun sürekliliği üzerinde durmaktadır (Canbey Özgürler, 2014: 136).

Toplumda bireylerin hantallığından dolayı yoksulluk olgusunun baş gösterdiğini savunan bireysel kuramlar, yoksulluk kategorisinde yer alan bireylere devlet desteğinin olmaması gerektiğini savunmaktadırlar. Yardımların yapılması durumunda kendi ihtiyaçlarını karşılamak için çaba göstermeyen bireylerin kendi yükümlüklerinin başkası tarafında karşılanmasını beklemesi durumu ise, açıkçası bireyler tarafından alışkanlık haline getirilmektedir. Bu durumda bireyin hantallığından kaynaklanan yoksulluk olgusu kronikleşerek bir diğer kuşağa aktarılma durumu söz konusu olmaktadır. Elbette toplumda her kuramın bir karşılığı vardır. Toplumda bulunan yoksul kesime yönelik geçici yardımların aksine bireylerin yoksulluk olgusundan kurtulabilmeleri için daha kalıcı olacak faaliyetlere

yönlendirilmesi gerekmektedir. Devlet tarafından sağlanan yardımlar elbette toplumda yoksulluk düzeyini azaltmaya yöneliktir. Ancak bu yardımlar yoksullukla mücadelede kapsamında ancak geçici çözümler olmaktadır. Bu yardımlar yerine bireylerin mesleki becerileri göz önünde bulundurularak bireyleri farklı istihdam alanlarına yönlendirmek daha yarar sağlayacaktır.

Bunun yanı sıra sistem kaynaklı kuramlar ise bireysel kuramların aksine yoksulları mağdurlar olarak kabul etmektedir. Yoksulluk, ancak toplumun bütünsel bir dönüşümü olursa ortadan kalkabilecektir. Aynı zamanda sistem kaynaklı kuramlar yoksulların varlığını sistemin bir gereği olarak ortaya çıktığını savunurlar (Buğra, 2010: 44). Dolayısıyla toplumda gelir eşitsizliği, vergilerin adaletsizliği ve bireylerin istihdam olanaklarından eşit düzeyde yararlanamamaları gibi sebepler olduğu sürece yoksulluk olgusu var olacaktır. Ancak bu yoksulluk bireyin pasifliğinden kaynaklanan yoksulluk değil sistemin dayattığı bir yoksulluktur.

Yoksulluk olgusu aynı zamanda farklı sosyolojik ve iktisadi yaklaşımlarla da farklı kuramlarla tanımlanmıştır. İlk olarak Merkantilistlere göre tarım sektörünün güvenilir bir yapıya sahip olmayışından ekonomik yapıları tarıma dayalı olan toplumlarda yoksulluğun kaçınılmaz olduğunu belirtirken, tarımın aksine sanayi ve ticaret kesiminin dinamik ve stratejik bir özelliğe sahip olduğunu savunurlar. Marksizme göre ise yoksulluğun temel nedeni sanayi devrimi sonrasında kapitalizmin sık sık krizlerle karşılaşması ve işçi olarak çalışan ücretlilerin emeğinin karşılığını alamayarak sefalet içinde yaşamalarıdır. Klasikleri göre ekonomik kalkınmanın süreklilik arz etmeyeceğinden ekonominin belli bir seviyeye ulaşmasının ardından sermaye birikiminin yavaşlayarak durgunluğun başlayacağı yerden yoksulluğun artacağını belirtirler. Ancak A. Smith diğer klasiklerden farklı olarak bu durgunluğu olumsuz olarak görmemekle beraber ekonomik büyüme sürecinde kar haddi ve ücret haddi göz önünde bulundurduğunda yoksulluğun aslında olası bir durum olduğunu söyler. Keynes'e göre yoksulluk etkin talep yetersizliğinden kaynaklanan bir işsizlik sorunudur. Yoksulluğun nedenleri ise hizmetlerde kalitesizlik, israf, savurganlık, verimsizlik, ağır vergi yükü dolayısıyla düşük yatırım ve işsizliktir. Ayrıca işsizliğin olduğu ekonomilerde yoksulluğun

kaçınılmaz olduğunu belirtir(Gündüz, 2008: 37 vd. Marks, 1987; Akt: Arpacıoğlu, 2012: 27, vd.).

Farklı kuramlar ve farklı sosyolojik, iktisadi yaklaşımlarla gündeme gelen yoksulluk olgusunun farklı sebeplerden kaynaklandığı görülmektedir. Türkiye'de ise son zamanlarda tarım sektöründe yaşanan durağanlık, siyasal olaylardan dolayı yaşanan ekonomik krizler ve gittikçe artan işsizlikten dolayı yoksulluk olgusu gittikçe artmaktadır. Bu nedenle yoksulluğa dair ortaya çıkan kuram ve yaklaşımların Türkiye bağlamında da hala geçerliliğini koruduğu görülmektedir.

1.3. Küreselleşmenin Yoksullaştırıcı Etkisi ve Yeni Yoksulluk

Küreselleşme günümüzde yaygın olarak kullanılan kavramlardan biridir. Ayrıca son yıllarda üzerinde çokça tartışılan ve farklı amaçlar doğrultusunda farklı tanımlar ile karakterize edilmiştir. Ancak küreselleşme ile ilgili ne ortak bir tanım oluşturulmuş ne de bu konu hakkında fikir birliğine varılmıştır.

Küreselleşme bazı kurum ve kuruluşlar açısından avantajlı olarak görülürken diğer yanda dezavantajlı olarak da görülebilmektedir. Örneğin küreselleşme devletin etkinliğini ve gücünü azalttığı düşünülürken bazı sivil toplum kuruluşları tarafından olumlu bir bakışla sosyal amaçları gerçekleştirmek için bir araç olarak görülmüştür (Öztürk, 2014: 16). Ancak küreselleşme, mal ve hizmetlerin, üretim faktörlerinin, teknolojinin, finansal kaynaklarının ülkeler arasında serbestçe dolaşabildiği bir gelişme olarak da görülmektedir.

Genelde üç temel sınıflandırma üzerinde değerlendirilen küreselleşme kültürel, siyasal ve ekonomik ilişkilerle karşılıklı bağlantılıdır. Özelde küreselleşmenin ekonomik kategorisi ile yoksulluk ilişkisi üzerinde durulacağından ekonomik küreselleşme hakkında bilgi vermek faydalı olacaktır. Küreselleşme incelediğinde genel olarak iki temel görüş üzerinde durulmaktadır. Bunlardan ilki küreselleşme sürecinin gelişmiş ülkelerin lehine diğer ülkelerin aleyhine olduğunu savunan, sürecin yoksulluk ve gelir dağılımı adaletsizliğini arttırdığını ifade eden küreselleşme karşıtı yaklaşımdır. İkincisi ise küreselleşmenin az gelişmiş ülkelere kaynak aktarımı sağlayarak kalkınmasına yardımcı olacağı iddia edilmektedir (Canbey Özgüler, 2014: 190-191). Her iki yaklaşımı da haklı çıkartacak önceler ve

sonuçlar mevcuttur. Ancak son dönemlerde küreselleşmenin yoksulluk üzerinde etkilerini araştıran bir çok çalışma yapılmıştır, ve bu çalışmalarda genellikle küreselleşme yoksulluğu artıran bir süreç olarak kabul edilmiş ve küreselleşme ile yoksulluk arasında ilişki tartışılmıştır.

Ayrıca küreselleşmeyle birlikte küresel ucuz emek ekonomisinde; ulusal ekonomilerin ayrışması, dünya işsizliği, düşen ücretler, kapanan fabrikalar ve sanayinin gelişmiş ülkelere kayması, tüketim harcamalarının dünya ölçeğinde kısılması, rantiyeye ekonomisi gibi birçok neden de yoksulluğu artırdığını ortaya koyan göstergelerdir (Yanar ve şahbaz, 2010: 314). Aynı zamanda küresel düzlemde neoliberal politikalarla birlikte toplumsal eşitsizliklerin yeni biçimleri boy göstermiş ve işsizlik, marjinalleşme, duşuk ücretler, kent yoksullarının kutu beslenmesi gibi olumsuz gelişmeler yaşanmıştır. Bunca olumsuzlukların aksine neoliberalizm egemenliği, yoksulluğu hiçbir zaman toplumsal bir sorun olarak görmemiştir. Kayıt dışı, sigortasız, güvencesiz, duşuk ücretlerle karakterize edilen yeni bir istihdam şeklini yaygınlaşmasıyla çalışan yeni yoksullar adlı yeni bir kategori kentlerde baş göstermiştir(Sönmez, 2002:8 vd.). Bauman'a (1999: 10) göre bu yeni yoksullar gunumuz postmodern toplum tarafından tüketicisi olarak kullanılmakta ve yeni yoksullar eksik defolu tüketiciler olarak kotlanmaktadır. Işık ve Pınarcıoğlu (2011: 67-68) ise bu yeni yoksulları sistemden dışlanan ve mücadele gucu kalmamış kitleler olarak değerlendirmektedir.

Dolayısıyla yeni yoksulluğun sanayi devrimi sonrasında ortaya çıktığı ve yeni üretim tüketim kalıplarıyla birlikte gunümüze kadar istihdam sorunlarıyla özellikle de enformel sektörün yaygınlaşmasıyla geliştiği söylenebilir. Özellikle küreselleşmeyle birlikte kentlerde daha çok enformel sektörlerde çalışan bu yoksul bireyler harcadıkları emeğin karşılığını görmeyerek yoksulluk düzeyleri daha çok artış göstermiştir.

2. TÜRKİYE'DE YOKSULLUK

2.1. Türkiye'de Yoksulluk Sorunu

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de yoksulluk yaşanan coğrafyanın ve zamanın koşullarına göre farklı özellikler sergilenmiştir. Tarihsel süreç içerisinde yoksulluk olgusu baş gösterdiği toplumlarda bireyler tarafından da farklı algılanmıştır. Bu nedenden dolayı toplumsal bir olgu olarak yoksulluk sorunu, Türkiye'de çok geç bir dönemde literatüre girmiştir.

Tarihsel perspektiften bakıldığında Osmanlı Devleti'nde yoksulluk üretim biçiminin tarım ve savaş ekonomisine dayanması sebebiyle devlet sorunu olmaktansa daha çok aile ve akrabalık ilişkileri ile çözülebilen bir sorun olarak görülmekteydi. Aile kurumunun yanı sıra dinsel eğilimler toplumda ihtiyaç içerisinde olanlara yardım eli uzatmak hem dini hem de ahlaki bir yükümlülük olarak benimsenmiştir. Bu yükümlülükler ise fitre, zekat, sadaka gibi dini ritüellerdir. Aynı zamanda Osmanlı Devleti döneminde yoksul kesim için imarethaneler, şifahaneler ve vakıflar yemek temini, geçim yardımı ve barınma gibi konularda destek sağlamışlardır (Ergün, 2003: 34 vd.). Bu bağlamda Osmanlı Devleti döneminde geleneksel dayanışma ilişkilerinin bireylerin yaşam risklerine karşı koruduğundan yoksulluk sosyal bir problem olarak görülmemiş ve mücadele edilecek bir sorun olarak düşünülmemiştir.

Türkiye'de yoksulluğun toplumsal bir sorun olarak görülüp literatürde yer edinmesi çok eski zamanlara dayanmamaktadır. Çünkü yoksulluk toplum için herhangi bir sorun teşkil etmemekteydi. Türkiye bağlamında giderek artış gösteren ve büyük bir kesimi etkileyen yoksulluk olgusu gelir dağılımı adaletsizliği ile tarihin her döneminde adeta ülkenin değişmeyen kaderi haline gelmiştir.

1923 yılında başlayan Cumhuriyet tarihinde tüm alanlarda olduğu gibi yoksun ve yoksul olarak tanımlanabilecek tüm olumsuz toplumsal yapılarda refah sağlanmıştır (Karataş, 2004: 24 vd.). Genellikle köy yoksulluğu bağlamında ele alınan yoksulluk olgusu 1950'lerde yaşanan makineleşme ve ticarileşme nedeniyle kentlerde giderek daha da görünür hale gelmiştir. Bunu tetikleyen en önemli faktör ise kente göç hareketinin hızlanmasıdır. Cumhuriyet'in başında %75 oranında seyir

gösteren kırsal nüfus 1950'lere kadar sabit kaldıktan sonra 1950-1980 yılları arasında hareketlenmeye başlamaktadır. Kentte yoğunlaşan nüfus yoksulluk olgusunu da beraberinde getirmiştir (Öztürk, 2008: 623-625). 1980'lerde Türkiye'nin hızla neoliberal küresel ekonomiye entegre olmasıyla özellikle sosyal devlet anlayışının şiddetle eleştirildiği ve her şeyi devletten beklemeye alışmış bir milletin piyasa ile terbiye edilmesi görüşünün benimsemeye başladığı yıllar olarak karşımıza çıkar. Dolayısıyla bu yıllarda yoksulluğun şiddetlenmesi kaçınılmaz olmuştur.

Özellikle 1950'lerde ithal ikameci sanayileşme modeli terk edilmiş ve dış ticaret eğilimi artış göstermiştir. Türkiye'de yoksulluğu kontrol altında tutmaya çalışan mekanizmaların çözülmesinde rol oynayan süreçlerde özellikle tarım ve küçük köylülük ile ilgili olanların ortadan kalkması kentlere göç ediş sürecini hızlandırarak kentlerde gecekondulaşma ve yoksulluğu arttırmıştır. Çoğunlukta olan kır nüfusu bu süreçte kent nüfusuyla eşitlenmiştir (Buğra, 2008: 197-201; İçli, 2002: 249). Kentlerde yoğunlaşan nüfusla birlikte kent yapısında bozulmalar meydana gelmiş ve bu süreç kente göç eden kesimin yoksulluk olgusuyla yüzleşmesine ve boyun eğmesine neden olmuştur.

Buna paralel olarak 1980 sonrası izlenen vergi politikaları ile yoksulluk arasında önemli bir ilişki göze çarpmaktadır. Uygulanan vergi politikalarından az kazanan ile çok kazanan arasındaki ayrımın önemsenmemesi gelir vergilerinin ücretliler üzerinde yoğunlaşarak zaten düşük olan ücretleri daha da düşürmesi ve bu faktörün etkisiyle enformel sektör eğilimin artması kentlerde yoksulluğun artışını hızlandırmıştır. Ayrıca 1980 sonrası uygulanan politikalar eşitsiz büyüme ve gelişmeyi tetiklemiş bu da toplumda küçük bir azınlığın refah içinde yaşamasına çoğunun ise yoksulluk ve yoksullukla boğuşmasına sebebiyet vermiştir (Taçyıldız, 2006: 72; Atatanır, 2016: 55).

Dolayısıyla 1950'den 1980 sonrasına kadar Türkiye'de bireyler arasındaki farklılıklar göz önünde bulundurulmadan uygulanan birçok yöntem, vergi ve politikalar toplumdaki farklılıkları daha arttırmış ve toplum düzeninde sarsmalara sebebiyet vermiştir. Bu durum toplumda bulunan bireyleri ve özellikle bu süreçte kırsal alanlardan kente göç etmiş bireyleri yoksulluk olgusuna karşı savunmasız bırakmıştır. Bununla birlikte bu süreçte toplumsal yapıyı koruyacak ve güçlendirecek sosyal yapı hizmetlerinin yeterince sunulmaması da yoksulluk uçurumları arttırmıştır

Tüm bu süreçlerle birlikte değişen toplumsal şartlardan etkilenen yoksulluk olgusu 2000'li yıllara gelindiğinde daha fazla görünür olmaya başlamış, ötesinde devletin bu konuda politik açıdan ciddi bir biçimde sorumluluk yüklemesini gerektirir hale gelmiştir. Göçlerle kentlere gelen kesimlerin yoksulluklarını geliştirdikleri ilişkiler sayesinde bir sonraki kuşağa aktararak yoksulluk olgusunun aktifleşmesine ve yoksul kesimin sürekli bir döngü içerisinde olmasına neden olmuştur. 2001 yılında ekonomik kriz ortamında Türkiye'de yoksulluğun farklı görüntüleri seyir göstermiştir. Krizler binlerce fabrikanın kapanmasına neden olmuş yüz binlerce insanı işsiz bırakmıştır. Söz konusu krizin yaşandığı dönemde kriz sonrası yoksul kesime yönelik yardımların daha da sistematik hale getirilmesi ihtiyacından hareketle Dünya Bankası finansal ve teknik destekte bulunduğu Sosyal Riski Azaltma Projesi başlatılmıştır. 2001-2006 yılları arasında süren proje acil yardıma ihtiyaç duyan yoksullara yoksullukla mücadele etmek için müdahaleye başlamıştır (Avcuoğlu, 2009: 34; Gürses, 2007: 67-68; Buğra, 2008: 221).

Tarihsel süreç içerisinde değerlendirildiğinde Osmanlı Devleti döneminde ilk olarak bir toplumsal sorun olarak görülmeyen yoksulluk olgusu zamanla sosyal, siyasal ve ekonomik açıdan toplumu etkilediğini ve giderek değişen toplum yapısında farklı şekillerde görünür olmaya başladığını söyleyebiliriz. Her kesimi farklı etkileyen yoksulluk olgusu geçmişten günümüze farklı sebeplerle artarak ortaya çıktığı, farklı sonuçlar doğurduğu ve buna karşı farklı mücadeleler geliştirildiği de apaçık ortadadır.

2.2. Türkiye'de Yoksulluk Profili

Türkiye'de yoksulluk son yıllarda üzerinde çokça tartışılan önemli bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Birçok kuruluş kendi normlarına göre yoksulluğu belirlemeye ve tanımlamaya çalışmıştır.

Bunlardan biri olan Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), yoksulluğu insanların temel ihtiyaçlarını karşılayamama durumu olarak ele almış, dar ve geniş anlam olmak üzere iki tür yoksulluk üzerinde durmuştur. Dar anlamda yoksulluğu açlıktan ölme ve barınacak bir yeri olmama durumu olarak ifade ederken geniş anlamda yoksulluğu ise gıda giyim ve barınma gibi olanaklara yeterli düzeyde sahip

olmayarak toplumun genel düzeyinin gerisinde kalan bireylerin yaşadığı yoksunluk şeklinde tanımlamaktadır. Yoksulluğun temel nedenlerini ise genel anlamda kişi başına düşen ulusal geliri düşük olması, gelir dağılımı adaletsizliği işsizlik ve çalışma oranlarının eksikliği, kayıt dışı ekonomi alanının giderek genişlemesi, ekonomik ve siyasal istikrarsızlık şeklinde sıralanmıştır (Avcı, 2003: 131; Dinçoflaz, 2009: 7). Ancak Türkiye'de yoksulluk yaş, hane halkı durumu ve ülke ortalamasının altında olan çocuklu aileler ve çocuklarla yakından bağlantılıdır. Yoksulluk eğitimsiz kadınlar, işsiz ve okuryazar olmayan aile reisleri söz konusu olduğunda giderek artmaktadır.

2006-2007 TÜİK verilerine göre Türkiye'de eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert gelirine göre ve eğitim durumuna göre yoksulluk oranları 2017'de okur yazar olmayanlar da %30.5, bir okul bitiremeyenlerde %30.9 lise altı eğitimlerde % 18.5 lise ve dengi okul mezunlarında %10.4 yükseköğretim mezunlarında %3.2 şeklinde gösterilmektedir (TÜİK, 2017). Verilere göre eğitim seviyesi yükseldikçe yoksulluk oranları azalmaktadır.

Benzer bir şekilde Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ve Dünya Bankası gibi kuruluşların yaptıkları yoksulluk çalışmalarında da Türkiye'de yoksulluğun önemli bir sorun olduğu belirtilmiştir. UNDP tarafından her yıl yayınlanmakta olan 2010 İnsanı Gelişme Raporuna göre Türkiye insanı gelişme sıralamasında 0.754 endeks değeri ile bölge sıralamasında 16. dünyada ise 62. sırada yer almaktadır (Akt: Kömürcü, 2016: 55). Dünya Bankası'nın Türkiye raporunda ise Türkiye ekonomisinin son 20 yılda kaydettiği ilerleme performansını çarpık ve dengesiz olarak değerlendirmiştir. Ayrıca Türkiye'de kentsel nüfusun 7 milyonunun mutlak yoksulluk sınırında yaşadığını ve bunun için kamu harcamalarının ekonomik olarak zayıf kesimlere yönetilmesini önerdi (Cennet, 2010: 43; Koray ve Alev, 2002: 444).

Yapılan çalışmaların tespitleri doğrultusunda Türkiye'de bölge, il, hane ve birey bazındaki gelir farklılıkları, enflasyon, yoğun işsizlik gibi yaşanan ekonomik sorunlarla düşünüldüğünde yoksulluğun baş gösterdiği söylenebilir. Yoksul kesim kendi mekanlarında geliştirdikleri yeni ya da geleneksel dayanışma ağlarıyla birlikte devletten ve çeşitli sivil kuruluşlarından aldıkları geçici yardımlarla yaşamlarını idame ettirmeye çalışmaktadır.

2.3. Türkiye'de Yoksulluk Türleri

2.3.1. Göreli yoksulluk

Görelî yoksulluk toplumun ortalama refah düzeyinin belli bir oranın altında olmasıdır. Kişinin kendi yaşam düzeyini kendinden daha yüksek bir gelir grubu ile karşılaştırması sonucu ortaya çıkan bir durumdur. Görelî yoksulluk temel ihtiyaçlarını mutlak olarak karşılayan, ancak kişisel kaynakların yetersizliği sebebiyle toplumun genel refah seviyesinin altında kalan ve topluma sosyal olarak katılımları engellemiş olan kişilerdir. Görelî yoksullar ayrıca yiyecek dışında sağlık, eğitim, giyim barınma ve enerji gibi ihtiyaçlardan da yeteri kadar yararlanamayanlardır (Gedikoğlu, 2015: 6; Pire, 2011:7). Kısacası göreli yoksulluk karşılaştırılmalı bir yoksulluk türü olup, toplumdaki bireylerin sahip olduğu imkanlardan daha çok başka bir bireyin sahip olduğu imkanlara göre şekillenmektedir.

2.3.2. Mutlak yoksulluk

İnsanların hayatlarına devam edebilmesi için bazı temel gereksinimlere ihtiyaç duyarlar. Bireylerin bu temel ihtiyaçlara ulaşamama durumu ise mutlak yoksulluğu doğurmaktadır. Bu ihtiyaçlar genellikle salt gıda harcamaları olarak belirlenmiştir. Ancak Birleşmiş Milletler mutlak yoksulluğu sadece gıda harcamaları değil de barınma, temiz içme suyu, temizlik, sağlık, eğitim ve hizmetlere erişememe durumunu da kapsadığını belirtmektedir. Dünya Bankası ise mutlak yoksulluğu beslenmeye bağlı kılarak mutlak yoksulluk sınırını günlük 400 kalorilik besin alımı olarak belirlemiştir . Yapılan hesaplamalara göre açlık sınırının altına düşmemek ve yeterli düzeyde beslenmek için az gelişmiş ülkelerde günlük bir dolar Türkiye'de ise günde 4 dolarlık gelire sahip olmak gerekmektedir (Seyyar, 2003: 41; Kabaş, 2009: 22; Kale, 2007: 4). Bireylerin toplumda refah içinde yaşamaları için sadece beslenme değil aynı zamanda barınma, sağlık ve eğitim hizmetlerinden de asgari düzeyde faydalanmaları gerekmektedir. Bu asgari düzeyi yakalayamayanlar ise mutlak yoksulluk sınırında yaşayanlardır.

2.3.3. Kronik Yoksulluk ve Geçici Yoksulluk

Kronik yoksulluk kavramı yoksulluğun durağan olmamasından hareketle zaman içerisinde dönemsel olarak değişime durumunu ifade etmektedir. Kronik yoksulluk içerisinde olan bireylerin yoksulluk durumları çok uzun süre belki de hayatları boyunca devam etmektedir. Dolayısıyla bu kategoride yer alan yoksul bireylerin birçoğu yoksul doğup yoksul olarak ölmekte. Hatta bu tür yoksulluk kuşaklar arası aktarılmaktadır. Bunun aksine geçici yoksulluk kısa süreli veya dönemsel olarak kişilerin yaşam standartlarında refah düzeylerinde meydana gelen dalgalanmalar olarak bilinmektedir. Bunu etkileyen faktörler ise finansal krizler, doğal afetler, mevsimlik ve geçici işsizlik durumları, yüksek enflasyon ve dışsal şoklardır(Temiz, 2008: 63; İncedal, 2013: 27). Kronik yoksulluk aslında geçici yoksulluğun tezattı olarak bilirse de bireylerin kronik yoksulluktaki döngüsünü kırıp yoksulluktan kurtulabilme olasılığı neredeyse imkansızdır. Bu nedenle kronik yoksulluk geçici yoksulluğun aksine nesilden nesile aktarılabilmektedir.

2.3.4. Objektif Yoksulluk ve Sübjektif Yoksulluk

Yoksulluğun tanımlanmasında objektif yaklaşım yoksulluğu meydana getiren sebeplerin belirlenmesinde ve bu sebeplere karşı nasıl önlemlerin alınacağını belirler. Objektif yoksulluk literatürde nesnel yoksulluk ya da refah yaklaşımı olarak da geçmektedir. Bu yaklaşımda yoksulluk kalori miktarı, gelir ve tüketim harcamaları gibi somut örnekler kullanılarak ölçülmektedir. Sübjektif yoksulluk ise toplumdaki bireylere anket uygulanması ve anket sonuçlarına göre yoksulluğu belirleme yöntemidir. Anketlerde refah düzeyleri ile gelirler arasında bağlantı kurularak kritik bir refah düzeyi seçilip ona karşılık gelen gelir düzeyi yoksulluk çizgisi olarak kabul edilmektedir. Ortaya çıkan yoksulluk çizgisinin altında kalanlar ise yoksul olarak görülmektedir (Pire, 2011: 7). Soyut kavramlardan ziyade somut kavramlarla belirlenmeye çalışılan objektif yoksulluğun güvenilirlik düzeyi daha yüksektir. Çünkü bu yoksulluğun belirlenmesinde belli başlı standartlar belirlenmekte ve bu standartlar dahilinde bireyin yoksullaşmasına neden olan faktörler olabildiğince azaltılmaktadır. Genellikle bu bilgiler konu ile ilgili uzmanlar tarafında belirlenmektedir. Bunun aksine sübjektif yoksulluğun belirlenmesinde uzmanlar kişilerin kendisi olmaktadır. Ancak bu durum yoksulluk sınırının belirlenmesinde güvenilir bir yöntem değildir.

Çünkü yoksulluk olgusu çok boyutlu bir sorun olmakla beraber toplumda bulunan bireyleri farklı etkilemekte ve bireyler tarafından farklı algılanmaktadır.

2.3.4. İnsani yoksulluk

Birleşmiş Milletler kalkınma programı tarafından 1997 yılında yayınlanan insanı gelişme raporunda, insanı yoksulluk mutlak ve görelî yoksulluk tanımlarını içermekle birlikte daha geniş kapsamlı olarak okuryazarlık, yetersiz beslenme, kısa yaşam süresi, ana çocuk sağlığını yetersizliği, önlenemez hastalıklara yakalanma gibi temel insani gereksinimlerden yoksun olma biçiminde tanımlanmıştır. Ayrıca raporda insanı gelişme kavramı kişi başı gelir hesaplarının ötesine giderek insan kaynaklarının gelişimini, insanı insan yapan özgürlük, kişilik gibi unsurları ve insanın temel gereksinimlerine ulaşma düzeyini bir arada değerlendirmekte ve böylece kalkınma içindeki insanın rolünü ele almaya çalışmaktadır (Kömürcü, 2014: 10; Hasar, 2013: 5). Dolayısıyla insanı yoksulluk bireyin toplumda yaşamını sürdürebilmesi için ihtiyaç duyduğu gerekli gelirin yanı sıra toplumsal hayatın gerektirdiği temel hizmetlerden de yoksun olma durumuyla açıklanmaktadır.

2.3.5. Kırsal Yoksulluk ve Kentsel Yoksulluk

Kırsal ve kentsel yoksulluk tanımı itibariyle yerleşim yeri anlamında farklılık göstermektedir. Kırsal alanda yaşanan yoksulluk ağır olarak tarım ve hayvancılık sektöründe kendini gösterirken, kentsel yoksulluk sanayi ve hizmet sektöründe görünür hale gelir. Ayrıca kırsal yoksulluğun etki alanı incelendiğinde bu gruba eksik istihdam içindeki topraksız köylüler, topraksız tarım işçileri, geçici ve mevsimlik tarım işçileri, topraklarının miktarı az olan toprak sahipleri, köylerde ve kırsal bölgelerde basit yöntemlerle mal ve araç üreten zanaatkarlar ve hayvancılıkla geçimini sağlayanlar yer almaktadır (Gedikoğlu, 2015: 10; Kömürcü, 2014: 10). Kırsal alanlarda geçimini sağlamayanların kentlerde iş edinebilme, sağlık ve eğitim hizmetlerinden faydalanmak amacıyla göç etmeleri kentsel yoksulluğu beraberinde getirmiştir. Konut kiralarnın aşırı yüksekliği ve çevresel faktörler itibari ile kentin çeperinde yeni yerleşim yerleri göçün son halkasındaki kesimlerin yoğunlaştığı yerler olmaktadır. Eğitim, sağlık ve diğer hizmetlerden yoksun olan bu tür yerler yoksul kesimin sığındığı alanlar olmuştur. Kısacası kırsal ve kentsel yoksulluk

arasındaki ilişki kırsal yoksulluğun sonuçları kentsel yoksulluğun sebepleri arasında yer almaktadır.

2.4. Yoksulluğa Yol Açan Nedenler

2.4.1. Büyüme Gelir Dağılımı ve Yoksulluk

Yoksulluğun ortalama gelir düzeyi, ekonomik büyüme ve gelir dağılımının eşitsizlik derecesiyle doğrudan bir ilişkisi vardır. Gelişmekte ve az gelişmiş ülkelerde bu unsurlar gelir dağılımı eşitsizliği nedeniyle yoksulluk uçurumunda sebebiyet vermektedir. Bu nedenle gelir dağılımını etkileyen ve belirleyen faktörler dikkate alınırken yoksulluk kavramını da göz önünde bulundurmamak gerekmektedir.

Ancak gelir dağılımı nüfusun tümüne ait dağılımı belirlediği için yoksulluk kavramından daha geniş bir alanı kapsamaktadır. Bunun yanı sıra yoksulluk dağılımı eşitsizliği yoksulluk kavramı ile ilintili olup iki kavram arasında genellikle pozitif bir ilişkiye rastlanmaktadır Işığışık 'a (1998: 26) göre gelir dağılımı, "Bir ülkede yaşayan bireyler tarafından üretilen mal ve hizmetlerden üretilen toplam gelirin yine ülkedeki bireylere dağılım araçlarıyla paylaşılması ve bölüştürülmesidir". Gelir eşitsizliği ise bu gelir dağılımının ülkedeki bireyler arasında eşit ve adil olarak bölüştürülmemesinden kaynaklanmaktadır. Büyüme ise gelir dağılımı ile birlikte yoksulluk olgusunu tetikleyen bir diğer kavramdır. Sullivan ve Sheffrin'e (2003: 11) göre büyüme "Bir ekonomide zaman içerisinde mal ve hizmet üretimi miktarında artış olması durumudur". Ülkenin büyüme oranı da reel Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSHİH) oranları dikkate alınarak hesaplanmaktadır (Şenses, 2001: 150)

Büyüme aslında bir ülke için avantajlı bir durum olarak görülmektedir. Ancak büyümenin yoksulluk düzeyinin azaltılmasına katkısı düşünüldüğünde, birçok ülke deneyimi ve çok sayıda uygulamalı araştırmanın sonuçları doğrultusunda yoksul insanların büyümenin yarattığı fırsatlardan eşit derecede ya da yeterince yararlanmamaları gibi durumlar büyümenin de eşitsizliklerden dolayı yoksulluğu azaltması yerine durağanlaştırdığını göstermektedir.

2.4.2. İşsizlik

İşsizlik ve yoksulluk arasında yakın bir ilişki vardır. Yoksul durumda bulunan bireylere bakıldığında bu bireylerin genellikle işgücü piyasası ile düzenli bir ilişki içerisinde olmadıkları işsiz ve eksik istihdam gibi istihdam sorunları ile karşı karşıya kaldıkları görülmektedir. İşsizlik ve yoksulluk arasındaki bağlantıyı doğru saptayabilmek için aynı zamanda işsiz kalan bireylerin yaş, eğitim ve sağlık sorunları gibi faktörleri de göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

Bu doğrultuda Türkiye'de 15-24 yaş grubunda işsizlik oranı %26.7 olarak kayda geçmektedir Yani 4 milyon 668 bin kişi genç kategorisinde Türkiye'de işsizlik sorunuyla boğuşmaktadır (TÜİK,2019: Türkiye'de İşsizlik). Dolayısıyla işsiz kalan bireyler başka gelirleri olmadığında yoksulluğa mahkumdurlar ve aynı zamanda toplumda işsizliğin artması durumunda tüketim azalacağı için sanayi ve üretim hızı düşecek ve buna bağlı olarak işsizlik yoksulluğun bir sonucu olarak baş gösterecektir (Güler, 2010: 130).

Kısacası işsizlik yoksulluğun hem sebebi hem de sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Toplumda bireylerin daha çok eğitim düzeylerinin düşüklüğünden kaynaklanan istihdam sorunları bireyleri düşük ücretler karşılığında enformel sektöre itmiştir. Elbette işsizlik sorunu toplumun tüm bireylerini yoksulluk kısıncasına itmektedir. Ancak özellikle Türkiye'de birçok norm ve değerler gerekçesiyle kadın istihdam olanaklarının düşük olması kadın yoksulluğunu beraberinde getirmiştir.

2.4.3. Ekonomik Krizler ve Enflasyon

Ekonomik krizler, ekonomide beklenmedik bir biçimde ortaya çıkan olayların ülke ekonomisini makro ve mikro boyutta derinden etkileyecek sonuçların ortaya çıkması ile tanımlanmaktadır. Ekonomik krizlerin boyutu ise ülkeler çapında farklılık göstermektedir.

Ekonomik krizler üretimde hızlı daralmaya, fiyatlar genel seviyesinde ani düşümlere, iflaslara ve işsizlik oranında ani artışlara neden olabilmektedir. Aynı zamanda ekonomik krizler etki ettiği dönemde sonrasında pek çok ekonomik ve sosyal olumsuzlukları beraberinde getirmektedir. Ortaya çıktığı dönemde, ülkede çalışan çalışmayan tüm bireyleri maddi açıdan etkileyerek toplumda huzursuzluk ve paniğin oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Bununla beraber ekonomik krizler negatif

büyüme oranlarının ortaya çıkmasına ve kişi başına milli gelirin hızla düşmesine ve buna bağlı olarak yoksulluğun artmasına sebebiyet vermektedir. Ayrıca yapılan çalışmalarda toplum içerisinde ekonomik krizlerde en çok etkilenen grubun yoksul ve yardıma muhtaç kişiler olduğu tespit edilmiştir(Yılmaz, 2006: 23; Yalçın, 2008: 9). Dolayısıyla ekonomik krizler toplumda bulunan yoksulların daha da yoksul ulaşmasına neden olmuştur.

Benzer bir şekilde enflasyon da yoksullukla doğrudan ilişkilidir. Fiyatların genel seviyesinin sürekli ve hissedilir artışı olarak tanımlanan enflasyon, fiyatlar genel düzeyinin artışına bağlı olarak reel ücretlerin düşmesi ile düşük gelir grubunu ciddi şekilde etkilemektedir(Akçakaya, 2009: 24). Dolayısıyla ücrette düşük gelirli grubun en önemli gelir kaynağı olduğuna göre bu düşüşler yoksulluğu daha da şiddetlendirmektedir. Bu nedenle enflasyonun yüksek olduğu dönemlerde hükümetler enflasyonla mücadele politikaları geliştirerek yoksulluğu en az seviyeye indirmeyi amaçlamışlardır.

2.4.4 .Yerleşim Yeri

Yoksullukla ilişkili olan bir diğer olgu da bireylerin yaşadığı fiziksel ve sosyal çevredir. Yoksulluk ülkeler arasında yoğunluk bakımından farklılık gösterdiği gibi bir ülke içerisinde bazı bölge veya yerleşim yerlerinde de farklılık gösterebilmektedir. Bu farklılığa sebebiyet veren nedenler ise doğal ve iklimsel koşullar, alt yapı, konut ve istihdam olanakları, kamu hizmetlerinin miktarı ve kalitesi şeklinde sıralanmaktadır.

Birçok ülkede yoksulluk oranının ülke ortalamasının üzerinde olduğu bölge ve yerleşim yerleri vardır. Özelde Türkiye'de bu alanlar yatay ve dikey göçler sonucu meydana gelen yoğunluğun olduğu büyük kentlerdir (Bora, 2007: 96; Yılmaz, 2008: 65). Genellikle bu alanlar yapıları bozulan yerleşim alanları haline gelmekte ve bu alanlarda yaşayan hane halkları ve bireyler yoksunluk ve yoksullukla mücadele etmektedir. Aynı zamanda büyük kentlerde yeni yerleşim alanları oluşmakta ve farklı sınıf çevreleri üzerinde alışagelmış dayanışma ve güven ilişkilerinin yapısı bozulmakta ve yeni etkilere maruz bırakılmaktadır. Son zamanlarda kentsel dönüşüm, yenilenme, iyileştirme ıslah çalışmaları gibi projeler sonucu yoksulların

yerinden edilmesine ve yer değiştirmesine neden olmuştur. Bu tür çalışmalar yoksullar için dezavantajlı olduğu kadar avantajları yanları da bulunmaktadır

2.4.5. Vergideki Adaletsizlik

Devlet kamusal ihtiyaçlarını finanse etmek için ve kamu hizmetlerini yerine getirmek amacıyla vergi toplama yoluna başvurmaktadır. Vergi oranları ise bireyler, firmalar ve ekonomik yapı üzerinde etkisi farklılık göstermektedir. Örneğin doğrudan vergiler kazanç üzerinde alınmakta ve vergi mükellefi üzerine düşen vergi yükünü başkasına yansıtılmamaktadır. Dolaylı yoldan vergi alımı ise harcama üzerinde alınmakta ve vergi yükü başkasına yansıtılabilmektedir. KDV ve TV gibi dolaylı vergilerde gelir düzeyi ne olursa olsun vergiye tabii olan mal ve hizmetlerden yararlanan herkes aynı oranda vergi ödenmektedir(Yalçın, 2008: 14). Dolayısıyla dolaylı vergilerden yapılan artışlarda yoksul kesimler diğer kesimlere göre daha çok etkilenmektedir. Gelirinin büyük bir kısmını tüketimde harcayan yoksul kesim tasarruf sağlayamayarak toplumda giderek yoksullaşmaktadır.

2.4.6. Hızlı Nüfus Artışı

Hızlı nüfus artışı da yoksulluğa sebebiyet veren bir diğer faktördür. Çünkü artan nüfusla birlikte kişilerin doğal kaynaklara erişimi kısıtlamakta ve refah düzeyi düşmektedir. Bir toplumda nüfusun gereğinden fazla büyümesi kişilerin milli gelirden alacağı payı düşürmektedir. Bu durumun ekonomide artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılayamaması durumunda bireylerin yoksullaşmasına zemin hazırlamaktadır (Yılmaz, 2006: 33; Arpacıoğlu, 2012: 39). Ayrıca kentlerde g ve doğurganlıkla artan nüfus birçok sorunu beraberinde getirmektedir. Bunların bazıları ise konut ihtiyaçlarının artması, eğitim sorunları, gecekondulaşma, çarpık kentleşme, işsizlik vb'dir. Bu tür sorunlar aynı zamanda yoksulluğun derinleşmesine sebep olmaktadır. Bir başka deyişle hızlı nüfus artışı kalkınmayı yavaşlatır ve özellikle kentlerde olumsuz yaşam koşullarının baş göstermesine neden olur.

2.4.7. Eğitim Düzeyi

Diğer faktörlerin aksine yoksulluk ve eğitim arasında ters bir ilişki vardır. Bir ülkede eğitim seviyesi arttıķa yoksulluk oranında azalma ihtimali daha yüksek

olmaktadır. Ancak eğitim düzeyinin azalması durumunda yoksulluk oranında artışlar görülmektedir.

Belki de yoksulluğun en önemli nedenlerinden biri eğitimidir. Çünkü eğitim düzeyi hane halkı reisinin yoksulluk ölçümlerinde baz alınan bir göstergedir. Öte yandan eğitim emeğin verimliliğini doğrudan artırmakta, kişilerin teknolojik gelişmelere uyum sağlama sürecini hızlandırmakta ve doğal kaynakların yönetimi iyileştirmektedir (Yalçın, 2008: 15-16). Ayrıca yoksulluğa neden olan faktörlerden biri olan işsizlik sorununun temel sebepleri arasında bireyim eğitim düzeyi yer almaktadır. Aslında toplumda önemli bir faktör olan eğitim bireyin topluma kazandırılmasında önemli bir yere sahiptir. Bu bağlamda toplumda bireylerin eğitim düzeyinin yüksek olması yoksulluk olgusu karşısında bireye avantaj sağlamaktadır.

2.4.8. Sosyal Dışlanma

Sosyal dışlanma ekonomik, politik ve kültürel bağlamda bireylerin ihtiyaç duyduğu yeterli gelir ve araca sahip olmamasından, insanların yaşadıkları toplumda tamamıyla ya da kısmen dışlanması sürecidir. Sosyal dışlanma süreci kurumsal olduğu kadar bireysel boyuttada sahiptir(Buğra, 2005: 9). Genel olarak birey sosyal etkinliklerin dışında kalır ve belirli kesimlerin toplumsal bütünün sermaye birikim sürecinden dışlanır. Kısacası sosyal dışlanmaya maruz kalanlar gelir düzeyleri düşük olanlar, etnik ve dini kökenleri farklı olanlar, toplumsal cinsiyete maruz kalanlar, eğitim durumu düşük düzeyde olanlar, fiziksel ve zihinsel engelli kategorisinde yer alanlardır. Ayrıca sosyal dışlanma yoksulluğun önemli bir sonucudur.

2.4.9. Göç ve Kayıt Dışı İstihdam

Kırsal alanlarda geçimini tarımla sağlayan bireyler son zamanlarda tarımda modern yöntemlerin uygulanmasıyla birlikte işsiz kalmaları sonucu daha iyi fırsatlardan yararlanmak ve iş edinme amacıyla büyük kentlere göç etmişlerdir. Bu durum neticesinde elinde herhangi bir gelir bulunmadan kente göç eden bireylerin kentin dış cephelerine yerleşerek ihtiyaç duyduğu sosyal, kültürel ve ekonomik ihtiyaçlardan yoksun olarak yaşamalarına sebebiyet vermiştir. Aynı zamanda kentte umduğu iş imkanlarını bulamayarak ve kayıt dışı sektöre yönelerek daha çok emek

karşılığında daha az ücrete razı olmuşlardır. Kısacası göç ve yoksulluk arasında doğrusal bir ilişki bulunmaktadır. Kentsel alanda yapılan göçler yoksulluğu beraberinde getirmiştir. Aynı zamanda kayıt dışı istihdam ve yoksulluk arasında da benzer bir ilişkiye rastlamak mümkündür. Kayıt dışı sektörde iş bulamayan işgücü yoksullukla mücadele etmek için kayıt dışı sektöre yönelmiştir. Böylece göç sonucu ortaya çıkan yoksulluk sorunu kayıt dışı istihdamla daha da şiddetlenmiştir.

2.4.10. Coğrafi Nedenler

Dünya üzerinde ülkelerin konumlandıkları bölge ve doğal coğrafya ülkelerin yoksul ve zengin olmasında belirleyici olmuştur. Ülkelerin dünya üzerinde konumlandığı enleme göre yeryüzü şekilleri, iklim, akarsu, toprak ve bitki örtüsü farklılık göstermektedir. Ülkeler arasında ve hatta ülke içindeki farklı bölgelerde oluşan bu doğal farklılıklar ülkelerin ve bölgelerin refah düzeylerini dolayısıyla da yoksulluk seviyelerini doğrudan etkilemektedir (Yalçın, 2008: 15). Ayrıca iklim özellikleri açısından aşırı sıcak ve soğuk olan bölgeler insan yaşamı için olumsuz şartlar taşımakla birlikte bu bölgelerde yaşayan insanların çoğu coğrafi şartlarının etkisinden dolayı yoksul durumdadır. Ayrıca ülke içerisinde bölgelerde de coğrafi etkenler sosyo ekonomik gelişmişliği yakından etkilemektedir. Örneğin bazı bölgeler coğrafi özelliklerinden ötürü daha az yatırım çektikleri için o yerlerde istihdam az, işsizlik oranı ise yüksek olmaktadır. Bu durum da yoksul kişilerin belli bölgelerde yoğunlaşmasına neden olmakta ve bununla beraber artan işsizlik ve yoksulluk göçleri de tetiklemektedir.

2.4.11. Siyasal Nedenler

Ülkelerin içinde buldukları savaş, çatışma, terör ortamı ve bu süreçlerde alınan siyasi kararlar yoksulluğu dolaylı olarak etkilemektedir. Yoksulluk ise şiddetli çatışma yaratan ve sürdüren döngünün bir parçasıdır. Birleşmiş Milletler Tarım Örgütünün 2000 yılına ait yıllık raporunda savaşlar, silahlı çatışmalar ve istikrarsızlığın yoksulluğu tetiklediği ve en az 30 ülkede bu nedenlerle açlık çekildiği ifade edilmektedir (Öztürk, 2015: 124). Türkiye'de ise bazı dönemlerde yaşanan siyasi sorunlar özellikle Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde zorunlu göçlere sebebiyet vermiştir. Yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalan bireyler kentlere

yerleştikten sonra birçok sorunla karşılaşmışlardır. Her hangi bir gelire sahip olmayan ve taşınır taşınmaz her türlü varlığını geride bırakan bireyler kentlerde daha sosyo-ekonomik düzeyi düşük mahallere yerleşerek kentin birçok hizmetinde faydalanmayarak yaşamını sürdürmeye çalışmıştır. Genellikle kentin dış çeperine yerleşen bu bireyler ayrıca işsizlik sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. Her hangi bir gelire sahip olmayan ve birçok sorunla karşılaşan bu bireyler maalesef yoksulluk kıskaçına yakalanmaktadır.

2.4.12. Doğal Afetler

Sel, deprem, tsunami gibi doğal afetler yoksulluğu tetikleyen faktörler arasında yer almaktadır. Aynı zamanda yoksulluk da doğal afetlerin nedenleri arasında yer almaktadır. Yoksulların hayatta kalabilmek için çevresel kaynakların bilinçsizce kullanılması ve sömürmek zorunda kalması sel, kuraklık, yer kaymaları gibi doğal afetler zincirini tetikleyerek doğal afetlerle ilgili riskleri artırmaktadır. Aynı zamanda yoksulluk insanları güvenli olmayan arazi ve barınaklar veya düşük maliyetli konutlar ve sel yatağı, yamaç fay hattı gibi tehlikeli bölgelerde yaşamaya zorlayarak onları daha savunmasız hale getirmektedir (Kadıoğlu, 2010: 23). Kısacası yoksulluk doğal afetleri doğururken doğal afetler de yoksulluğu doğurmaktadır. Çünkü doğal afetler sonucu malını mülkünü kaybeden bireyler savunmasız bir şekilde daha çok sosyo-ekonomik düzeyi düşük mahallelerde alt yapı sorunlarından dolayı tehlikeli alanlarda barınmak zorunda kalmaktadırlar.

2.5. Türkiye'de Yoksullukla Mücadele Politikaları

Dünya üzerinde az gelişmiş, gelişmekte olan ve hatta gelişmiş ülkelerin manşetlerinde yer alan yoksulluk olgusu dünya nüfusunun neredeyse yarısını etkilemektedir. Birleşmiş Milletler verilerine göre dünya nüfusunun yarısı günde 2 doların altında az miktarda para ile geçinmeye çalışıyor. Ayrıca verilere göre gelişmekte olan ülkelerde yoksulluk yüksek düzeylerde görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde yaşayan yaklaşık 4.6 milyar insanın 8 milyonu normal ve sağlıklı yaşaması için ihtiyaç duyduğu gıdayı alamamaktadır. Üstelik 850 milyonu okuryazar değildir. 2.1 milyarı temiz sudan yoksun ve 2.4 milyarı ise sağlık hizmetlerinden yararlanamamaktadır (Birleşmiş Milletler Raporu ve Küresel Adaletsizlik Dünya

Yoksulluk ve Eşitsizlik Raporu 2018). Tüm ülkelerin ortak sorunu olan yoksulluk olgusunu azaltmak için ülkeler farklı mücadeleler geliştirmişlerdir. Gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye'de yoksulluk olgusuna azaltmak ve refah seviyesini yükseltmek için farklı kurum ve kuruluşlar aracılığıyla önlemler almaya çalışmıştır.

2.5.1. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın Faaliyetleri

603 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile sosyal yardım ve sosyal hizmet alanında faaliyet gösteren bazı kurum ve kuruluşlar 2011 yılında tek çatı altında birleştirilerek Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kurulmuştur. Bakanlık bünyesinde Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü'nü Aile ve Toplum Hizmetleri Müdürlüğü'nü, Çocuk Hizmetler Müdürlüğü'nü, Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü'nü, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nü ile Şehit yakınları ve Gazi Dairesi Başkanlığı'nın barındırmaktadır. Farklı müdürlükler tarafından yürütülen yardım faaliyetleri Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı eliyle gerçekleştirilmiştir. Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde yapılan yardımlara kısaca değinecek olursak;

2.5.1.1. Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü'nün Faaliyetleri

Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü bünyesinde aile yardımı programları yürütülmektedir. Bu programda gıda yardımı, yakacak yardımları ve barınma yardımları yapılmaktadır. Gıda yardımları ekonomik ve sosyal yoksulluk içinde bulunan kişilerin temel gıda ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla Ramazan ve Kurban Bayramları döneminde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı kaynak gösterilmesi suretiyle iki defa verilmektedir. Yakacak yardımı da Türkiye Kömür İşletmeleri'nden sağlanan kömür vakıflarca belirlenen ihtiyaç sahibi ailelere en az 500 kg olmak üzere bedelsiz dağıtılmaktadır (Sosyal Yardımlaşma Genel Müdürlüğü, 2012: 24). Benzer şekilde barınma yardımları ise sosyal güvenceden yoksun fakir ve ihtiyaç sahibi vatandaşların sağlıksız ve eski evlerinin yerine yeni ev yapılmakta ve evleri onarılmaktadır.

2.5.1.2 . Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün Faaliyetleri

Aile Sosyal Politikalar Bakanlığının altında diğer kurumlar gibi Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü de toplumda bulunan engelli ve yaşlı bireylerin

toplumun bir üyesi olduğunu belirterek bu gruba maddi ve manevi yardımları sunmaktadır. Son zamanlarda yardıma muhtaç bireylerin yaşlı ve engelli bireylerine bakamaması durumunda devlet desteğini almaktadırlar. Yaşlı ve engelli bireylere sahip olan yoksul aileler yaşlı ve engelli bireylerine bakabilmesi için her ay evde bakım yardımı almaktadır. Ayrıca Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü Milli Eğitim Müdürlüğü ile işbirliği yaparak engelli öğrencilerin okullara ücretsiz taşınmasını ve okul koşullarının engelli bireylere yönelik olmasını sağlamıştır.

2.5.1.3. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün Faaliyetleri

Ülkede yoksul ve muhtaç durumdaki kişilere yardım açısından önem taşıyan başka bir kuruluş ise Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumudur. Sokakta yaşayan çocuklara yönelik hizmetler ile korunmaya muhtaç çocuklara yönelik kurumsal bakım, evlat edinme ekonomik ya da sosyal yoksulluk içinde bulunan bakıma muhtaç bireylerin barınma, korunma gibi yardımlar sağlamaktadır. Ayrıca muhtaçlık nedeniyle korunma kararı alınan çocuklarının ailelerine yönelik sosyal ve ekonomik destek programları sağlanmaktadır. Ayrıca toplumda yoksul ailelerin çocuklarına bakamaması durumunda ve ailede çocuğa karşı şiddet durumlarında SHÇEK çocuğu aileden alıp kendi bünyesinde barındırmaktadır.

2.5.2. Milli Eğitim Bakanlığı'nın Faaliyetleri

Yoksunluğu etkileyen en önemli faktörlerden biri olan bireyin eğitim düzeyi hem yoksulluğu tetikleyen hem de yoksulluğun bir sonucu olabilmektedir. Eğitim düzeyinden dolayı işsiz kalan veya düşük ücretle kayıt dışı sektörde çalışan bireyler maddi durum yetersizliğinden dolayı himayesinde bulunan çocukları okula gönderememektedir. Böylelikle yoksulluk eğitim düzeyi ile bir döngü içerisinde olmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı bu dengeyi korumak için yardıma muhtaç ve yoksul ailelere çocuklarının eğitimine devam etmesi için belirli miktarda nakdi para yardımı yapmaktadır. Bu yardımlar eğitim yardımı programıyla yardıma muhtaç ailelerin çocuklarını okutması ve eğitim düzeyini arttırması için çocukların okullarda ihtiyaç duyduğu materyalleri karşılamak amacıyla (kırtasiye, önlük, çanta ve ayakkabı gibi) ailelere nakdi para yardımı yapmaktadır. Ayrıca 8 yıllık eğitim

programı tamamlandığında, bulunduğu merkezlerden taşınmak zorunda kalan öğrencilere yurt, pansiyon, ulaşım ve öğle yemeği yardımı yapmaktadır.

2.5.3. Sağlık Bakanlığı'nın Faaliyetleri

Toplumda bireylerin yaşamlarını idame ettirebilmeleri için ihtiyaç duyduğu beslenme barınma ihtiyaçlarının yanı sıra sağlık hizmetlerinde de yeterince faydalanmaya da gereksinim duymaktadır. Ancak yoksul kategorisinde yer alan bireyler bütün gelirini beslenmeye ayırdığında gelir düzeyi yüksek olan kesimler gibi sağlık hizmetlerinden yeterince faydalanamamaktadır. Bu nedenle Sağlık Bakanlığı yoksul ve yardıma muhtaç bireyler için 2013 yılından bu yana Şartlı Sağlık Yardımı Programını uygulamaktadır. Programın amacı ise sağlık muayenesi yaptırmayı şartıyla yoksul ailelere düzenli para yardımı yapmaktadır. Aynı zamanda gebe olan kadınlara doğumlarını hastanede yapması şartıyla ilk doğumda 300, ikinci doğumda 400, üçüncü doğumda ise 600 TL para yardımı vermektedir.

2.5.4 .Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün Faaliyetleri

Eğitim, sağlık, ekonomik destek aynı yardım gibi birçok yardım desteğinde bulunarak toplumdaki yoksul bireylerin refah düzeyini yükseltmeyi amaçlamaktadır. Vakıflar Genel Müdürlüğü kimsesiz çocuklara, %40 engelli bireylere, sosyal güvencesi olmayan muhtaçlara, herhangi bir gelir aylığı bulunmayan yoksullara 2010'dan bu yana her ay muhtaç aylığı vermektedir. Aynı zamanda ortaöğretim ve üniversitelerde yardıma muhtaç öğrencilere eğitim öğretim süreçleri boyunca burs vermektedir. Bunların yanı sıra sosyal güvencesi bulunmayan ve asgari ücretin altında maaş alan yoksullara aynı yardım kapsamında kuru gıda ve sıcak yemek yardımı yaparak ülkede yoksulluk düzeyini azaltmaya amaçlamaktadır.

2.5.5. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın Faaliyetleri

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı da diğer kurumlar gibi Avrupa Birliği uyum sürecinde sosyal politika alanında ülkedeki yoksulluk düzeyini azaltmak için birçok çalışma yapmış ve çalışmaları sonucunda bir çok yardıma muhtaç bireylere yardımlarda bulunmuştur .

2.5.6 . Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü'nün Faaliyetleri

KYK da Türkiye'de üniversiteye başlayan genç öğrencilerin maddi imkansızlıklardan dolayı eğitimine ara vermemesi için eğitim öğretim süreci boyunca öğrencilere barınma ve burs olanakları sağlamaktadır. Ayrıca KYK kimsesiz çocuklara, şehit ve gazi çocuklarına ücretsiz barınma imkanları sağlamaktadır.

2.5.7. Yerel Yönetimlerin Faaliyetleri

Bağlı oldukları il, ilçeler bağlamında belediyeler de himayesinde bulunan yoksul bireyleri belirleyerek gıda yardımı, eğitim yardım ve sağlık yardımı gibi yardımlar yapmaktadır. Yapılan yardımların amacı ise, yoksul bireylerin toplumdan dışlanmasını önlemek ve refah seviyesinin arttırmaktır.

2.5.8. Sivil Toplum Kuruluşlarının Faaliyetleri

Türkiye'de yoksulluk düzeyini azaltmak ve refah seviyesini artırmak için diğer resmi kurumlar gibi bazı kuruluşlar da sosyal düzeni sağlamak için yoksul hanelere ve bireylere belli yardımlar yapmaktadır. Bu kuruluşların bazıları ise şu şekilde sıralanmaktadır.

- I. Dost Eli Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği
- II. Yarım Elma Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği
- III. Kimse yok mu Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği
- IV. Yardım eli Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği
- V. Sarmaşık Yoksullukla Mücadele Derneği
- VI. Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı
- VII. Yeryüzü Doktorları
- VIII. Rida İnsani Yardım Ve Dostluk Derneği
- IX. Alternatif Yaşam Eğitim Kültür ve Çevre Derneği
- X. Bedensel Engelliler Derneği
- XI. İHH İnsani Yardım Vakfı
- XII. Hayat Ağacı Sosyal Yardımlaşma Derneği
- XIII. Beşir Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği

3. KADIN YOKSULLUĞU

3.1. Yoksulluğun Kadınlaşmasını Etkileyen Faktörler

3.1.1. Ataerkil Toplum Yapısı

Ataerkil bir toplum yapıya sahip olan Türkiye Cumhuriyeti yasaları eşitlikçi olsa da uygulamada özellikle düşük gelir gruplarında kadın çalışmak için aileden bir erkeğin izni almak zorundadır. Son zamanlarda kadının toplumdaki konumu ile ilgili ıslah çalışmalarına rağmen büyük çoğunluk için bu durum devam etmektedir. Yüzyıllar boyunca toplumlarda hakim olan erkek hakimiyeti toplum yapısı erkeğe toplumda etkin bir rol yüklerken kadının toplumsal katılımına hep engellenmiştir. Ayrıca ataerkil toplumlarda erkek egemen söylemin hakimiyeti altında oluşturulan kadın kimliğinin özellikleri tarihin bütün süreçlerinde pek değişikliğe uğramadan günümüze kadar gelmiştir. Aynı zamanda kadınlarla ilgili anlam dünyasının oluşturulmasında ve meşrulaştırılmasında kültür önemli bir role sahip olmuş ve bu düzeni kuşaktan kuşağa aktarmıştır. Böylece eril dil yapıcı ve dönüştürücü bir etkin güç haline gelerek kadının kendi dilini oluşturma imkanı elinde alarak kadın için dilsizleştirme sürecini başlatmıştır. Bu süreçte kadın toplumun, erkek egemenliğinin kurbanı olmuş ve toplumun tüm alanlarında haklarından mahrum bırakılmıştır.

3.1.2 . Toplumsal Cinsiyet Roller

En genel anlamıyla toplumsal cinsiyet kadınlar ve erkekler için toplumsal olarak oluşturulmuş roller ve öğrenilmiş davranış ve beklentileri olarak tanımlanmaktadır. Bütün toplumlarda doğuştan gelen biyolojik farklılıklar kültürel olarak yorumlanıp değerlendirilir. Böylece hangi davranış ve faaliyetlerin kadınlar ve erkekler için uygun olduğuna, bu iki cinsin hangi haklara, kaynaklara ve güce ne derecede sahip olduğuna ya da olması gerektiğine ilişkin toplumsal beklentiler geliştirilir. Bu beklentiler ise bireye toplum tarafından daha küçük yaşlarda empoze edilen rollerdir.

Toplum tarafından belirlenmiş bu roller ise kadınlar için daha çok özel alanla tabi tutulmuş ve kadının en önemli rolü ise annelik olarak belirlenmiştir. Ayrıca kadın hassas, şefkatli ve nazik gibi tabirler ile ifade edilmiş, erkeğin her zaman

sözünü dinleyen, erkeğe göre şekillenen bir obje olarak betimlenmiştir. Bunun aksine erkek güçlü, hane reisi, koruyan kollayan, evin geçimini sağlayan olarak şekillenmiştir(Kandiyoti, 2015: 23-53).

Dolayısıyla bu roller çerçevesinde erkeğe ve topluma aciz gösterilen kadın, gelir düzeyi yetersiz olması durumunda hane içi yoksulluğun kurbanı olmaktadır. Biçilmiş rollerin dışına çıkan kadın toplum tarafından arsız olarak tanımlanıp dışlandığı için ve özellikle rolleri dışına çıktığında erkek veya toplum şiddetine maruz kaldığı için her zaman rollerine boyun eğerek toplumda dezavantajlı konumda yer almıştır. Böylece kadın hane içindeki yoksulluğa karşı savunmasız kalarak yoksulluk boyutunu çok şiddetli bir şekilde yaşamıştır.

3.1.3. Eğitim Düzeyi

Okur yazarlık oranı kadın ve erkekler açısından önemli farklılıklar içermektedir. Türkiye'de son zamanlarda kadın ve erkek çocukların okuma oranlarına bakıldığında oranlar birbirine yakınlık göstermektedir. Kız çocukların ilköğretim okullaşma oranı %96 iken erkek çocukların %96.5'dir (TÜİK, 2018 Türkiye'de Eğitim). Ancak orta öğretim okul terkleri önemli bir sorun olarak yaşanmakta ve okul terkleri içerisinde kız çocuklarının oranı daha yüksek olduğu görülmektedir. Kız çocuklarının okula devam etmemesinin nedeni ise; kentlerde okul masraflarının yüksek maliyete tekabül etmesi, kırsal alanlarda ise kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmesi olmuştur. Ayrıca hane içi gelirin yetersiz olması ve yoksulluk gibi durumlarda kız çocuklarının okullardan alınması, toplumsal cinsiyet rolleri gereği kız çocuklarının ev içindeki işlere yardım etme ve kardeşlerine bakmak sorumluluğu onlara yüklenmesi vb olgular, kadın ve erkek arasındaki eğitim eşitsizliği doğurmaktadır. Yoksulluğu tetikleyen en önemli faktörlerin arasında eğitim yer aldığı apaçık ortadadır. Yoksul olan hanelerde kız çocuklarının okutulmaması aynı zamanda eğitim düzeyinin düşük olması nedeniyle kadınlarda yoksulluk oranının artmasına neden olmaktadır.

3.1.4 .Dini Normlar

Kadını toplum içinde yoksulluk olgusu karşısında dirençsiz bırakan bir diğer olgu ise dindir. Özellikle tek tanrılı dinlerin ortak özelliği katı toplumsal cinsiyet

ayrımcılığı kurması ve bu kalıpların meşrulaştırarak toplumda yerleştirmesidir. Dinsel metinler kadınlar arasındaki ayrımları göz ardı eden ve kadınların özgün bireyselliklerini tanımayan bir kadın kalıbı sunarak bu tanımı tek doğru olduğunu öne sürmektedir. Doğru kadın kalıbı karşısında elbette doğru erkek kalıbı da belirlenmiştir (Berktaş, 2000: 16). Ayrıca dini normlar bu iki cins arasındaki ilişkiyi kadını erkeğin mahremi olarak belirtirken erkeği de bu mahremi koruyan kollayan olarak belirtmiştir. Tatar (200: 29) ise bu durumun aslında böyle olmadığını ilahi metinlerin ataerkil sistemi devam ettirici güçler tarafından yanlış yorumlandığını ifade etmektedir. Ataerkil sistem böylece kendi yorumladığı dini normlarla kadınlar üzerinde tahakküm kurmaya başlamıştır. Ayrıca kadınları erkeklerin mahremi olarak tanımlarken, kadının erkeğin izni olmadan dışarı çıkmasını yasaklamış, namus, iffet gibi kavramlarla kadın bağdaştırılmış ve kadını eve tabii tutulan bir birey haline getirmiştir. Topluma ve erkeğe karşı söz hakkı bulunmayan kadın bu durum içerisinde erkeğin getirdiği veya getiremediği gelire razı olarak yoksulluk kıskacında bulunmuştur.

3.1.5. İstihdam Olanaklarının Dar Olması ve Düşük Ücretler

Kadınların işgücüne katılımın düşük olduğu ve bununda kadının yoksulluğunu arttırdığı en fazla dile getirilen argümanlardır. Kadınların formel işgücüne katılımı kısıtlı olması kadının daha çok enformel sektöre yönelerek düşük ücretlerle çalışması da yoksullukla mücadelede faydasız kılmaktadır. Yapılan çalışmaları ise kadınlara enformel sektörde çalışan yoksullar olarak tanımlamış ve bu durum İşlerin düzensiz olması, düzenli olsa bile ücretlerini düşüklüğü nedeniyle çalışanlarında kalıcı yoksulluk içinde kaldığını göstermektedir. kadınların istihdam oranlarının erkeklere göre düşük olmasının başlıca nedenleri ise; toplumsal cinsiyet rolleri, eğitim düzeyi, dini normlar vb'dir. Kadınların belli normlar çerçevesinde eve tabii tutulması kadının ev içinde tarımda ücretsiz çalışmasına neden olmuştur. Kadınların vasıfsız, düşük ücretli yoğun emek ve dikkat gerektiren işlerde çalışması kadınların yoksulluğun azaltılması aksine kadın emeğinin sömürülmesine neden olmuştur.

3.1.6. Hane İçi Eşitsizlikler

Günümüzde hane içindeki eşitsizlikler daha çok anne, babanın konumu ve çocukların cinsiyeti ile ilgili olmaktadır. Hanede eğer anne çalışmıyorsa haneye giren gelir düzeyinden tasarruf hakkından mahrum bırakılmaktadır. Çalıştığı zamanda koca veya erkek evlatları tarafından gelirine el konulmaktadır. Bazı durumlarda ise kadın gelirini bizzat hane erkeğine vermektedir. Bu konuda herhangi bir çatışma çıkarsa bu durumda en kötü şekilde etkilenen yine kadındır. Çünkü bu durumda fiziksel şiddete uğrayanlar terk ve boşanma riski ile karşılaşanlar, çocuklarından uzaklaşma ve onları kaybetme korkusuyla yüzleşenler hep kadınlar olmuştur. Eşitsizlik üzerinde bir diğer durum ise hanede erkek egemenliğinin söz konusu olmasıdır. Hane gelirini üstlenen eğer erkek ise kadına çocuk yetiştirme ve ev temizliği işleri gibi görevler düşmektedir (Özateş, 2018: 193-200). Bazı toplumlarda dinsel inançlar, kültürel değerlerden dolayı kadınların çalışması hoş karşılanmadığı için kadınların hane gelirine katkı sağlama imkânlarını kısıtlamaktadır. Bu durum ise hem kadın hem de hane yoksulluğunu doğrudan etkilemektedir.

3.1.7 .Boşanma ve Hane Reisinin Kadın Olması

Toplumda kadının evliliğinden mutlu olmama halinde başka bir evlilik yapmayı mümkün görmesi veya sosyo ekonomik statüye sahip olmasıyla ilişkili olarak da boşanma geçmişe oranla daha çok tercih edilebilir bir seçenek haline gelmiştir. Ancak araştırmalar boşanmanın kadınları açısından sadece bireysel, ruhsal gerginlik yaratmanın yanı sıra sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan da ciddi sıkıntılara maruz bıraktığını göstermiştir(İnci, 2015: 110-120). Çünkü kadınlar boşanmayla sahip oldukları maddi manevi varlıklarını ciddi bir biçimde kaybetmektedir. Toplumda boşanma kadınlar için birçok ayrımcılık, dışlanma ve eşitsizlik sorunlarını beraberinde getirmektedir. Ayrıca çocuklu kadınlarda bu sorunlar dahada şiddetlenmektedir. Herhangi bir gelire sahip olmayan ev kadınlarının boşanma sonrası içine düştüğü buhran yoksulluğu da beraberinde getirmektedir. Yani boşanma kadın için hem sosyal itibar kaybı hem de yoksulluk döngüsünü oluşturmaktadır. Çocuklu kadınların boşanmadan sonra kendi ve çocuğunun yaşamını sürdürebilmesi için başvurduğu enformel işler ise kadının

konumu sarsmaktadır. Hane reisi olarak çocukların geçimini sağlamakta olan kadın, aile reisinin erkek olduğu hanelere oranla yoksulluğu daha fazla yaşamaktadır.

3.1.8. Erken Yaşta Evlilik ve Adölesan Anne Olma

Kız çocukların ve kadınların yaşamında pek çok açıdan risk oluşturan sorunlardan birisi de erken evliliğdir. Bir insanın hak ihlali olan 18 yaşın altındaki bu evlilikten çocukların henüz gelişimlerini tamamlamadan gerçekleşmesi nedeniyle psikolojik, ruhsal, ekonomik ve sağlık sorunları yaşamalarına neden olmaktadır. Hatta erken yaşta evlenmenin getirdiği ağır beklentiler, sorumluluklar (aile kurma, çocuk sahibi olma, çocuk bakımını üstlenme vb.) ilerleyen yaşlarda bu kadınların ruhsal bozukluklar yaşamalarına neden olmaktadır. Ayrıca ataerkil düzenin ve toplumsal cinsiyet kalıp normlarının erken evlilikleri yeniden üreterek kadınları sınırlandırılmış ve edilgen bir yaşam döngüsü içerisinde eşitsizliklere ve baskılara maruz bırakmıştır. Böylece erken evlenen kadınların yoksulluk, eğitimsizlik ve erkeğe bağlı bir yaşama hapsolmuşlardır (Burcu, 2015: 63-98 vd.). Erken yaşta evliliklerin sonunda kadınların daha çocukluk yaşını doldurmadan çocuk sahibi olması ise kadınları sosyal ve fiziksel olarak kötü etkilemektedir. Adölesan anne olarak literatürde yer alan bu durum kadının daha erken yaşlarda eve bağımlı kılarak birçok hakkından yoksun olmasına neden olmuştur. Kadınlar bu durumda hane içinde yaşanan yoksulluğu çocuklarına yansıtılmaya çalışarak kendi yaşamından ve haklarından ödün vermektedir. Erken yaşta evliliğin beraberinde getirdiği erken yaşta annelik de kadının toplumda yoksullaşmasına zemin hazırlayan önemli bir faktördür.

3.2. Türkiye'de Kadın Yoksulluğunun Boyutları

Bir sosyal sorun olarak yoksulluk insanlık tarihinin her döneminde farklı nitelikte ve farklı nüfus grupları üzerinde etkisini göstere gelmiştir. Yoksulluk elbette toplumda baş gösterdiğinde tüm bireyleri derinden etkileyen bir olgudur. Ancak 1970'li yıllarda feminist teori toplumsal cinsiyet rollerini baz alarak yoksulluğun aslında bir kadın sorunu olduğunu ve dünya genelinde yoksulluk içinde yaşayanların büyük çoğunluğunu kadın ve çocukların oluşturduğunu belirtmiştir. Değişen toplum yapısıyla birlikte aile yapısının değişmesi, boşanmaların artması, evlilik dışı çocuk sahibi olma oranının artması, çocukların kadınlar tarafından bakılması, kadınların

istihdam oranının azalması, toplumsal cinsiyet rolleri gereği kadınların ev gibi özel anlara mahkum edilmesi, kadın emeğinin enformel sektörde ve vasıfsız İşlerde sömürülmesi gibi faktörler kadın yoksulluğunu artırarak yoksulluğun kimlikleşmesine neden olmuştur. Yoksulluk böylelikle sadece bir olgu olmanın ötesinde bir kimliğe sahip olarak kadın yoksulluğu şeklinde kavramlaşmıştır.

Kavram 1995 yılında 4. Dünya Kadın Konferansı'nda yoksulluğun kadınlaşması olarak resmiyet kazanmıştır. Ayrıca konferansta yoksulluğun asıl kurbanlarının toplum içerisinde kadınlar ve çocuklar olduğu gerçeği üzerinde durulmuştur. Kadın yoksulluğunun gündemde yer almasıyla birlikte yoksulluğun azaltılmasına yönelik çeşitli yaklaşımlarda ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşımlardan ilki genel yoksulluğu ele alarak kadın yoksulluğu için alternatif modeller geliştirmeye gerek duymamıştır. Ancak bir diğer yaklaşım kadın yoksulluğun azaltılması için cinsiyet eşitliği anlayışının ekonomik kalkınma ile ilişkilendirilmesi ve hane içinde kadınların geliştirdikleri stratejileri de bir kaynak olarak dikkate alması gerektiğini vurgular. Ayrıca benzer bir özellik gösteren son yaklaşım ise cinsiyetler arası eşitsizliğini ortadan kaldırılması gerektiğini ve böylece kadın yoksulluğunu olmayacağını öngörmektedir (Bradshaw ve Linnekar, 2013: 107; akt: Şener, 2009:16 vd.).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden dolayı kadın yoksulluğu geç bir tarihte literatürde yer edinmiş ve bu gecikmişliğin sebebi ise yoksulluk olgusunun toplumda tüm bireyleri etkilediği ve erkeği evin geçindiricisi rolünü üstlenerek yoksulluğun en çok erkek bireyleri etkilediği kanısıydı. Ancak yapılan çalışmalar toplumda kadının birçok norm ve değerlerden dolayı toplumsal haklarından mahrum bırakıldığı ve bu durumda kadının toplumsal olarak birçok olgu ve olayı karşı erkek bireylere nazaran daha çok savunmasız bıraktığı gerçeğini ortaya koymuştur. Aslında toplumda kadın yoksulluğunun azaltılmasına yönelik yaklaşımlarda da görüldüğü gibi toplumda cinsiyet eşitsizliği ön planda tutulmada kadın yoksulluğuna çözüm aranması imkansızdır.

Ulusal çapta geniş yankı uyandıran kadın yoksulluğu Türkiye gündeminde de çok geç bir dönemde yer edinmiştir. Türkiye'de 1980'li yılların ortalarından itibaren tırmanmaya başlayan enflasyon ve borçlanma problemi zamanla kronikleşerek

çözülmez bir hal almış ve sosyal, politik yazışmaların bozulmaları yolsuzluk ve yoksulluğu da beraberinde getirmiştir. Bu dönemde gelir düzeyi sürekli düşmüş, gelir dağılımında dengesizlik ve adaletsizlik artmış, eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik hizmetlerine erişimde fırsat eşitliği bozulmuş, suç oranları artmış ve sosyal dayanışma giderek bozulmuştur. Türkiye'de o dönemde yaşayan ekonomik krizlerin kadınların yoksullaşmasında etkili olup olmadığı bilinmemektedir. Çünkü kadınların o dönemde hane içindeki rollerini ve toplumsal konumlarını dikkate alan bir yaklaşım bulunmamaktadır. Toplumsal cinsiyet bakış açısı kazanılmaksızın kadınların ekonomik krizden ve bu krizi atlatmak için uygulanan ekonomi politikalarından ne kadar zarar gördüklerini anlamak mümkün değildir. Ancak ekonomik krizler sonrasında istikrarsızlığı gidermeye dönük olarak uygulanan yapısal uyum programlarının, kadın işgücü üzerindeki etkisi, kadınların işgücüne katılma yönelik olmuştur (Ecevit, 2000: 19; Erdut, 2000:125).

Dolayısıyla tarihsel bir perspektiften bakıldığında Türkiye'de toplumsal cinsiyet bakış açısı göz önünde bulundurulmadığından kadın yoksulluğuyla ilgili kesin bilgiler verilmekten kaçınılmıştır. Çünkü Türkiye'de bazı dönemlerde kadın yoksulluğu bir yana genel olarak yoksulluk toplumsal bir olgu olarak görülmekteydi. Yoksulluğun toplumsal bir olgu olarak görülmeye başlandığı yıllar ise genellikle toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri baz alınmadan yoksulluk çalışmaları sadece erkek bireyler çerçevesinde şekillenmiştir. Çünkü o dönemde toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle kadının hane içi emeği kadının görevi olarak bilinmekteydi. Ancak literatüre toplumsal cinsiyet bakış açısı kazanıldıktan sonra kadın yoksulluğu gündemde önemli bir konu haline gelmiştir. Buna yönelik olarak da çeşitli çalışmalar yapılmış ve kadın yoksulluğunun azaltılması için çeşitli yapısal uyum programları başlatılmıştır.

Türkiye'de binlerce kadın çoğunlukla kayıt dışı, sosyal güvencesiz, iş saatlerinin belirsiz olduğu ve ev işçiliği yaparak yaşamını devam ettirmeye çalışmaktadır. Enformel çalışma biçimlerinden biri olan evde iş yapma Türkiye'de de gittikçe artmaktadır. Kesin bir rakam vermekten kaçınarak, DİE 1999 verilerine göre ev işlerinin %90. 5'i kadınlardan oluşmaktadır. Kadınlar gerek aile içi geleneksel olarak kadına empoze edilen rolleri yerine getirmek, gerekse kadının çalışmasını

onaylamayan geleneksel toplumsal yapı nedeniyle evinde parça başı iş yapmayı tercih etmektedir. Kadınlar bu çalışma sektöründe kendini hiçbir zaman işçi olarak görmemektedir. Aksine bunu sadece bir uğraş olarak değerlendirmektedir. Bu nedenle yapılan çalışmalarda el işçiliği yapan bu kadınlar kendilerini ev hanımı olarak ifade etmektedir. Kadınların bu tür enformel sektörlerde düşük ücretlere rağmen çalışmaları ise literatürde çalışan yoksullar olarak geçmektedir (Turgut, 2006: 50-57 vd.).

Birleşmiş Milletler kalkınma programı 2002 İnsanı Gelişme Raporuna göre Türkiye insani gelişmişlik düzeyi açısından sıralanan 173 ülke arasında 85. sırada yer almaktadır. Raporun kalkınmada kadının durumunu gösteren kadının toplumsal konumu ve gelişmişlik endeksine göre Türkiye diğer ülkeler arasında 75. sırada yer almaktadır. Türk kadını için beklenen yaşam süresi ise 72.4 yıldır. Kadınlarda okullaşma oranı % 55, okur yazar oranı ise %76.5'dir. Harcama gücüne göre kişi başı gelir düzeyi kadınlarda 4.379\$, erkeklerde ise 9.516\$ olarak belirlenmiştir. Nüfusun gelirden yoksun mülksüz çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır. Ayrıca Türkiye'de kadınlar insani kalkınma fırsatlarına erişim zorluklar yaşamaktadır. Kadınlar eğitim ve ekonomik kaynaklardan erkeklerle eşit oranda yararlanamamaktadır. Kadınlar enformel sektörlerde yoğunlaşmakta, emekleri sömürülmektedir. Ücretsiz aile işçileri de dahil olmak üzere tarım çalışanlarında kadınların oranı %72'dir. Çoğu kadın tarım sektöründe ücretsiz olarak çalışmaktadır. Kısacası Türkiye'de kadın emeği sömürülmekte, kadın yoksulluğun kısıkacında bulunmaktadır. Toplumsal cinsiyet bakış açısı nedeniyle yoksulluk kısıkacında kadın her zaman dezavantajlı grupta yer almaktadır.

3.3. Kadınların Yoksullukla Mücadelede Geliştirdiği Stratejiler

Yoksullukla mücadele stratejileri kavramı ilk olarak kent yoksullarının yoksulluk karşısında geliştirdikleri tutumları ve hayatlarını devam ettirebilmek için ne tür etkinliklere başvurduğunu belirlemek amacıyla kullanılmıştır. Kavramın dahil olduğu ilk çalışmalar ise Latin Amerika ve Afrika üzerinde gerçekleştirilmiştir. Kavram aynı zamanda 1980'lerde İngiltere'de ekonomik değişimlerden etkilenen gruplara özellikle işsizlere bakmanın bir yolu olarak çeşitli ampirik çalışmalarda kullanılmıştır. Kavram araştırmalara sadece üst yapısal verileri değil aynı zamanda

üst yapısal değişimler karşısından da öznelere tutum ve davranışlarına anlam olanağı veriyor. Bunu gerçekleştirirken de bireylerin sadece formel sektör ile olan ilişkisini değil aynı zamanda enformel sektör ile olan ilişkisini de göz önünde bulundurur. Yoksullukla mücadele kavramı yoksulluk koşulları altında seçeneklerin çok kısıtlı ya da hiç olmadığı tartışmakla birlikte bu tür bir yaklaşım yoksulların önemini ve etkinliklerini önemsememek anlamına gelir (Wallace, 2002: akt; Körükmez, 2005: 211).

Genel olarak literatürde kavram daha çok yoksullar ve işsizler çerçevesinden şekillenmiştir. Bireylerin toplumda herhangi bir olgu veya olaya karşı kendini savunması durumunda çeşitli stratejilere başvurmuştur. Özellikle bireyler toplumda yoksulluk olgusuna karşı mücadelede gerçekleştirdiği stratejiler yoksulluk düzeyini hane ve bireyde en alt seviyelere kadar düşürmeyi amaçlamaktadır. Yoksulluk değişen ve dönüşen bir yapıya sahip olduğundan yoksulluğa karşı geliştirilen stratejilerde aynı şekilde değişiklik arz etmektedir. Wallace'ye (2002; akt; Yusufoglu ve Kızmaz, 2015: 4) göre yoksullukla mücadelede geliştirilen stratejiler farklı ekonomik yapılar, istihdam yapıları, hizmet politikaları, kültürel norm ve değerler çerçevesinde farklılık göstermektedir. Yoksullukla mücadelede başvuru stratejiler genellikle hane odaklı olmaktadır. Literatürde bu stratejiler ise "geçim stratejileri" veya "yaşam stratejileri" olarak yer edinmiştir.

3.3.1. Geçim Stratejileri

Yoksulluk gibi olgular karşısında bireylerin verdiği mücadele geçim stratejileri kavramını şekillendirmiştir. Literatürde farklı tanımlarla izah edilen geçim stratejisi kavramı 1980 sonrası gelişmekte olan ülkelerde; yeniden yapılanma politikaları ve ekonomik krizlerin yoksullaştırıcı etkilerine karşı hanelerin nasıl ayakta kaldıklarının anlaşılması için kullanılmıştır(Chant, 1994: 24; akt. Güneş, 2010:36). Ayrıca geçim stratejileri kavramı Snell ve Starking (2001: 10-11; akt. Yusufoglu ve Kızmaz, 2015: 4-5) tarafından "Yoksullaştırıcı toplumsal ve ekonomik koşullar altında toplumun genel refah düzeyinin altında kalmamak için; hane ve bireyler tarafından ek gelir kazanma ve harcamaların kısılması gibi stratejik olarak geliştirilen davranışlar" olarak tanımlanmaktadır.

Geçinme stratejileri bireylerin toplumda karşılaştığı olumsuz olgu ve olaylara karşı mücadelesi sonucu ortaya çıkmıştır. Özellikle yoksulluk olgusu karşısında bireyler yaşamalarını sürdürebilmeleri ve konumlarını koruyabilmek ya da iyileştirmek için çeşitli stratejiler geliştirmiştir. Elbette yoksulluk olgusu gibi yoksullukla mücadelede stratejileri de farklılık göstermektedir. Buna bağlı olarak yoksullukla mücadele stratejileri dört temel unsur çerçevesinde şekillenmektedir. Wallace (2002: 286; akt. Yusufoglu, vd. 2015: 4) bu unsuları farklı ekonomik yapıları, istihdam yapısı, hizmet politikaları ve kültürel norm ve değerler olarak belirtmiştir. Bir toplumda diğer kurumlara oranla ekonomi kurumun değişkenlik arz etmesi yoksullukla mücadele stratejilerinin farklı olmasına neden olmuştur. Bunu yanı sıra çalışma şekli, elde edilen ücret, sosyal güvence, devletin vatandaşlara sunduğu hizmetin kalitesi, toplumsal dayanışma, üretim biçimleri ve yaşam biçimleri de stratejilerin farklılığını etkilemektedir.

Geçinme stratejileri kavramı elbette toplumda yaşayan bütün bireyler için geçerlidir. Ancak kavram literatürde daha çok toplumsal cinsiyet rolleri, toplum yapısı ve toplumda hakim olan birçok norm ve değerlerden dolayı kadın yoksulluğu bağlamında yer almıştır. Ayrıca geçinme stratejileri kadınlar tarafından hem hane içinde hem de hane dışında yapılmaktadır. Hane içi stratejiler parasal değerler çerçevesinde şekillenmezken, hane dışında yapılan stratejiler parasal odaklı olmuştur.

3.3.1.1. Hane Dışında Gerçekleştirilen Geçinme Stratejileri

Yoksullukla mücadelede gerçekleştirilen stratejiler erkeğin gelirin hane geçiminde yetersiz kalması durumunda genellikle kadınlar tarafından gerçekleştirilen stratejilerdir. Kadınlar bu tür stratejileri genellikle hane içinde bulunan kaynaklar dahilinde gerçekleştirmektedir. Ancak hane içindeki kaynakların tükenmesi durumunda kadınlar hane dışı stratejilere başvurmaktadır. Mingione (1987: 10; akt. Güneş, 2015: 49) bu tür stratejileri devlet, özel kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları, yerel topluluklar ve akraba ve ya arkadaş aracılığıyla ulaşılan kurumlar olarak belirtmiştir. Bu tür kurumlardan alınan yardımlar ve hane reisi dışında hanede diğer bireylerin enformel sektörlerde çalışma durumu hane dışı stratejiler bağlamında haneye doğrudan katkı sağlamaktadır.

Rakodi (1999: 316, akt. Yusufoglu ve Kizmaz, 2015: 15) ise hane dışında gerçekleştirilen stratejileri genellikle hanede birden fazla üyenin çalışma hayatına dahil olması ve imkan kısıtlılığından dolayı bu üyelerin genellikle enformel sektörde çalışma durumunu örnek göstermiştir. Yoksul hanelerde düşen reel ücretler, erkeğin işsiz kalması ve kötüye giden ekonomik koşullar hanede kadın ve çocukların işgücü piyasasına katılmasına neden olmuştur. Kadının işgücü piyasasına katılımı toplumda kadın konumu için elbette olumlu bir durumdur. Ancak kadınların gelir açısından istikrarlı olmayan işlerde çalışması kadın emeğinin sömürülmesine neden olmuştur. Yoksul hanelerin gelir düzeyinin yetersiz olmasında dolayı kadın ve çocuklar haneye katkı sağlamak amacıyla bu tür işlerde çalışmak zorunda kalmaktadır. Özellikle yoksul kadınları bu tür işlere zorlayan en önemli neden ise kadının eğitim düzeyinin düşük olmasıdır. Eğitim düzeyini düşüklüğünden dolayı formel sektörlerde istihdam olanaklarına sahip olmayan kadınlar hanede yoksulluk düzeyini azaltmak için enformel sektörlerde vasıfsız işlere yönelmek zorunda kalmaktadır. Bu durum literatürde her ne kadar yoksullukla mücadelede kadınlar tarafından hane dışında gerçekleştirilen stratejiler olarak geçse de kadın emeğinin sömürülme gerçeğini ortadan kaldıramaz.

Literatürde kadın yoksulluğu analiz edildiğinde genellikle düşük statülü işlerde çalışma ve kamu ve sivil toplum kuruluşlarından alınan yardımlar kadınların yoksullukla mücadelede hane dışında gerçekleştirdiği stratejiler arasında yer almaktadır. Ayrıca kadınların hane dışında gerçekleştirdiği işler ev içindeki konumlarıyla örtüşmektedir. Bunun yanı sıra çocuk emeğinin geçinme stratejilerinin bir parçası olarak kullanılması da yoksul hanelerde kullanıldığı bilinen hane dışı stratejilerdendir.

3.3.1.2. Hane İçinde Gerçekleştirilen Geçinme Stratejileri

Yoksullukla karşı karşıya kalanlar için ilk mücadele hane içinde bir dizi çözümler bulma ya da stratejiler geliştirmeye yöneliktir. Hane içinde gerçekleştirilen stratejiler hane dışında gerçekleştirilen stratejilerin aksine kadının görünmez emeği üzerine kuruludur. Çünkü hane içinde gerçekleştirilen stratejiler parasal odaklı olmadığından kadının ev içi rolleriyle bağdaştırılmaktadır. Hane içinde gerçekleştirilen stratejiler genellikle hanede bulunan kaynaklar dahilinde

gerçekleştirilmektedir. Kadınların yoğun emek harcayarak gerçekleştirdiği bu stratejiler hane geçimine doğrudan veya dolaylı olarak katkı sağlamaktadır. Rakodi (1999: 316-318; akt: Yusufoglu ve Kizmaz, 2015: 5 vd.) geliştirilen bu stratejileri; kaynakları artırmak için geliştirilen stratejiler, tüketim sınırlarını geliştirmek için geliştirilen stratejiler, hane halkı düzenini geliştiren stratejiler olmak üzere üç başlık altında toplanmaktadır.

A. Kaynakları artırmak için geliştirilen stratejiler

- ✓ Hane üyelerinin kendi gıdalarını üretmesi
- ✓ Yabani bitkiler ile beslenme ve onları satma
- ✓ Hane dışında barınak kiralama ve geçici mekanları edinmek

B. Tüketim ihtiyaçlarını sınırlamak için geliştirilen stratejiler

- ✓ Lüks gıda ve yiyeceklerden uzak durma
- ✓ Pazarlar ve işporta aracılığıyla daha hesaplı ürünler elde etme
- ✓ Sağlık sorunlarını görmezden gelme ve tedavi masraflarını erteleme
- ✓ Konut giderlerini yok sayma ev tamiri gibi masraflı işlerden uzak durma
- ✓ Belli zaman dilimlerinde köye gitme ve kentin sosyal yaşam olanaklarından uzak durma

C. Hane halkı düzeyini değiştiren stratejiler

- ✓ Çocuk sahibi olmama ve çocuk yapmayı erteleme
- ✓ Evli çocukları yanında tutma
- ✓ Hane üyelerinden bir kısmının göç etmesi

Yoksullukla mücadele bağlamında kaynakları artırmak için geliştirilen stratejilerde genellikle hanede yaşayan bireyler kendi kişisel ihtiyaçlarından ve hatta sağlıklarından ödün vererek hane geçiminde genellikle gıdaya öncelik vermektedir. Bunun yanı sıra gıda ihtiyaçlarını dışarıdan karşılamaktansa evde kendi imkanlarıyla üretmeye çalışmaktadırlar. Genellikle kadınlar tarafından bahçelerde toplanan yabani bitkilerle beslenmenin de hane içine başvurulmuş stratejiler arasında yer almaktadır. Ayrıca hanede yaşayan bireyler tüketim ihtiyaçlarını sınırlamak için lüks gıda ve yiyeceklerden uzak durarak pazarlar aracılığıyla daha hesaplı ürünler elde etmektedir. Özellikle yoksul hanelerde kadınlar sağlık sorunlarını erteleyerek hane geçimi için öncelikli olan ihtiyaçlara önem vermektedir. Genellikle kadınlar tarafından hane içinde geliştirilen stratejiler aile gelirine doğrudan veya dolaylı olarak katkı

sağlamaktadır. Kadınların daha çok ev içinde gerçekleştirdiği parça başı iş yapması, ve örgü yazma gibi el becerileriyle yaptığı faaliyetler aile gelirine doğrudan parasal destek sağlamaktadır. Bunun dışında tüketimden ve aile gelirinden tasarruf sağlamak için evde sebze meyve yetiştirme, konserve yapma, salça yapma, mevsimlik yiyecek hazırlama, süt ve süt ürünlerini evde yapma, tarhana yapma gibi stratejiler de gerçekleştirilmektedir.

Hane içinde gerçekleştirilen ve kadın emeği üzerine kurulu bir diğer strateji ise evde ekmek yapmadır. Genellikle yoksul hanelerde birey sayısının fazla olması, hane gelirinin yetersiz olması ve ekmek ücretlerinin pahalı olmasından kaynaklı kadınlar ekmek ihtiyaçlarını evdeki fırınlarda veya tandırlarda kendi pişirerek karşılamaktadır. Diğer birçok strateji gibi evde ekmek pişirme stratejisi de haneye doğrudan veya dolaylı olarak katkı sağlamaktadır.

3.4. Kadın Yoksulluğunun Azaltılması İçin Uygulanan Politikalar

Ulusal bir sorun olarak Türkiye gündeminde de uzunca bir süredir yer edinen yoksulluk olgusuna karşı Türkiye'deki kurum ve kuruluşlar birlikte mücadele etmişlerdir. Ancak her bireyi farklı bir şekilde etkileyen yoksulluk olgusunun kadın ve çocuklar üzerindeki etkisi farklı bir kategoride ele alınmış ve buna karşı farklı mücadeleler de verilmiştir. Daha çok yoksulluk içindeki kadınların ihtiyaçlarına ve çabalarına cevap veren politikaları geliştirilmiş, kalkınma stratejileri gözden geçirilerek kadın haklarını destekleyen uygulamalar benimsenmiştir.

Türkiye'de 9.Kalkınma Plan'ında gelir dağılımı iyileştirilmesi ve yoksullukla mücadele başlığı altında yoksullukla mücadele kapsamında başta engelliler yaşlılar, kadınlar, çocuklar ve göçmenler olmak üzere yoksulluk ve sosyal dışlanmaya maruz kalmış kesimlerin ekonomik, sosyal ve siyasal hayatta aktif katılımlarının sağlanacağı ve bu gruplara yönelik şiddet ve istismarın önlenmesi belirtilmiştir(Uçar, 2011: 41-49). Bu bağlamda dezavantajlı grupta yer alan bu bireylerin eğitim, sağlık, barınma, sosyal hizmetler ve istihdama yönelik hizmetlerin erişimine öncelik verileceği, sunulan hizmetlerin yoksulluk kültürü önleyici ve yoksul kesimin üretici duruma geçmesini sağlayacak nitelikte olacağı vurgulanmıştır. Bunun yanı sıra Dünya Bankası ve Türk hükümeti tarafından başlatılan 635 milyon dolarlık Sosyal Riski Azaltma Projesi bu doğrultuda yürütülen çalışmalardan biri olmuştur. Projenin

amacı ise mevcut sosyal koruma sisteminin geliştirilmesi, yeni istihdam alanlarının açılması olmuştur.

Türkiye'de bir ilk uygulama olarak Yoksunluğu Azaltma Projesi kapsamında Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı 2002 yılında maya mikro ekonomik destek işletmesini İstanbul ve Kocaeli'ndeki kadınlara mikro kredi vermek amacıyla kurulmuştur. Proje açlık içinde olmayan, çalışarak para kazanabilecek yoksul kadınlara sembolik miktarlarda kredi vererek onları kendi işlerini sahibi yapmayı ve onları yoksulluktan kurtarmaya amaçlamaktadır (Özdemir, 2010: 333-336). Ayrıca yoksulluğa çözüm olması açısından uygun bir istihdam geliştirme aracı olarak kadın kooperatifleri de yoksullukla mücadele kapsamında kurulmuştur. Kooperatifler bireylerin genel eğitim ve mesleki kabiliyetlerine arttırmada yardımcı olarak insan kaynakları gelişimine önemli ölçüde katkı yapmakta; nüfusun daha zayıf kesimlerine yönelik olumsuz etkilerini azaltmaya yardımcı olmaktadır. Ayrıca Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde kurulan birçok kadın Kooperatifi AB fonlarından projelendirilmiştir. Çeşitli illerde Valilik bünyesinde SYDV ve İŞKUR'da kooperatiflerin çeşitli projeler ile desteklenmiştir.

Aynı şekilde kadın girişimciliğini destekleme ve geliştirme kapsamında Başkanlık, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM), Devlet Planlama Teşkilatı (DTP), Bankalar (Vakıfbank, Ziraat Bankası, Halk Bankası), Türkiye İş Kurumu (İŞKUR), KOSGEB İş Birleştirme Merkezleri, Çok Amaçlı Toplum Merkezleri (ÇATOM), Girişim Destekleme Merkezleri (GİDEM), Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (KEDV), Kadın Girişimciler Derneği (KAGİDER), Kadın Dayanışma Vakfı (KADAV), Kadın Merkezi (KAMER), Türkiye Kalkınma Vakfı (TKV), Türk Grameen Mikro Kredi Projesi; Türkiye İsrافی Önleme Vakfı (TİSVA) gibi oluşum ve projeler sıralanabilir.

Kadınların toplumsal, politik, kültürel ve mekansal hareketlerini doğrudan doğruya sınırlayan ekonomik yoksunlukları ve güçsüzlükleri ortadan kaldırmak için belediyelerde kadın kapsamlı projeleri desteklemişlerdir. Belediyelerin projelere katkısı ise;

- ✓ kadınların gelir getirici etkinliklerde bulunmalarını kolaylaştıracak özellikle piyasada geçerli becerilerin kazanılmasını esas alan mesleki eğitim ve beceri kursların açılması,
- ✓ yine evde üretimde bulunan kadınlar dikkate alınarak ortak üretim ve pazarlama olanaklarının yaratılması,
- ✓ bu çerçevede üretim ve pazarlama kooperatifi kurabilmeleri için yönlendirme, danışmanlık, eğitim, mali ve bürokratik destek hizmetleri,
- ✓ dışarıda iş bulmak isteyen kadınlara iş oranı sürecinde kolaylık sağlayacak rehberlik ve danışmanlık hizmetleri olmuştur (Alkan, 2006: 41).

Belediyeler tarafından başlatılan projeler genellikle kadının istihdam alanlarına dahil olmasına olanak sağlarken aynı zamanda özel alanlar hapsedilen kadınların kamusal alanda görünür olmayı sağlamıştır. Bunun yanı sıra belediyeler tarafından açılan kurslar da kadının mesleki eğitim alarak becerilerinin geliştirilmesine yardımcı olmuştur.

Ayrıca 5 Ekim 1994'ten bu yana faaliyetlerini gerçekleştiren Ümraniye Kadın Merkezi belediyelerden destek alarak kurulmuştur. Bir diğeri Ankara Mamak Belediyesi desteğiyle kurulan Şafaktepe Toplum Merkezi kadınlara meslek kazandırma, el becerilerini geliştirme, gelir getirici çalışmalara yön verme, küçük ölçekli kadın girişimciliği, eğitim programı gibi uygulamalarla destek sağlamıştır. Antalya Belediyesi Akdeniz Kadın İstihdamı Destekleme Derneği için bir park tahsis etmiş, parkta kadın girişimlerine dair iş imkanları sağlanmıştır. Aynı zamanda Antalya Kadın Platformu, Antalya Büyükşehir Belediyesi katkılarıyla evde üretim yapan kadınlar için 5-10 tezgahla başlayıp zamanla 80 tezgaha çıkan bir pazar kurmuştur. Pazarda kadınlar kendi tezgahlarında kendi ürettiklerini satmaktadır. Diyarbakır Belediyesi 2005 yılında kadınlara sosyal yaşam alanı yaratmak için Kardelen Kadın Kooperatifi ve Kadın Evini kurmuştur (Alkan, 2006: 42- 44).

Van Büyükşehir Belediyesi de kadınların sosyal ve ekonomik hayata katılımlarını artırmak amacıyla Kadın ve Aile Merkezini faaliyete geçirmiştir. Merkez bünyesinde dikiş nakış, seramik, el sanatları, ahşap boyama, kilim, savatlı, gümüş, aşçılık ve takı tasarımı gibi kursları barındırmaktadır. Ayrıca belediye kadın istihdamına katkı sunmak ve kadınları iş hayatına kazandırmak için arıcılık projesini başlatmıştır. Proje kapsamında dar gelirli 22 kadın 2018 yılında 400 kovandan 860

kg bal elde etmiştir. Bunun yanı sıra belediye desteği ile YAKA-KOOP'da kadın istihdamı ve kadın hakları bakımından birçok projeyi hayata geçirmiştir. Erken Yaşta Evliliklerin Önlenmesi Projesi, Genç istihdamın Turizm Sektöründe Yaygınlaştırılması Projesi gibi. Genç istihdamın Turizm Sektöründe Yaygınlaştırılması Projesi kapsamında kadınların her alanda istihdam alanına sahip olduğunu belirtmek amacıyla kebab ve döner ustası kadınlar yetiştirilmiştir. Ayrıca proje kapsamında açılan uygulama lokantasında hem teorik hem de pratik eğitim alan kursiyerlere turizm, İngilizce, diksiyon, bilgisayar uygulamalı girişimcilik, açılış eğitimi de verilmektedir.

4. VAN İLİNDE YOKSULLUK VE YOKSULLUKLA MÜCADELE

Van sınır bir şehir olması nedeniyle tarihte sık sık istilalara maruz kalmıştır. Kentin en önemli merkez olarak ortaya çıkışı Urartular dönemine denk gelmektedir. Ancak Van kentinin tarihi ile ilgili bilgilere yerel kaynaklardan ulaşmak imkansızdır. Çünkü Van kenti Urartu ve Osmanlılar dönemi dışında uzun süre siyasi istikrara kavuşmamıştır. Bu nedenle literatürde Van kentini tarihsel sürecine yönelik kaynaklar kısıtlıdır. Daha çok ulusal kaynaklardan yabancı seyyah ve araştırmacıların gözlemlerine dayanarak Van kentinin Urartu uygarlığından sonra çeşitli devletlerin sınır bölgesinde sık sık el değiştirdiğini söyleyebiliriz. Bu yüzden kentin o dönemdeki nüfusuna ilişkin yeterince bilgi elde etmek olanaksızdır. Özellikle 20. yüzyılda Van kentinin bulunduğu bölge genelinde Rus işgaline uğraması ve ardından Ermeni isyanlarına maruz kalması kent için önemli bir dönüm noktası olmuştur. İşgal, isyan ve teşhir olayı kentin demografik ve etnik yapısını temelden sarsmış ve değişime uğratmıştır (Deniz ve Etlan, 2009: 479). Dolayısıyla Van kentinin aslında farklı medeniyetlere ve kültürlerle eşlik ettiğini ve kentin yapısının da buna göre şekillendiğini söyleyebiliriz.

Kentin demografik bilgilerine ise Cumhuriyet döneminde rastlamak mümkündür. Çünkü Cumhuriyet öncesi dönemde düzenli nüfus sayımları yapılmadığından kentin Cumhuriyet öncesi dönemdeki nüfusuna ilişkin yeterince sağlıklı bilgi bulunmamaktadır. Cumhuriyet döneminin ilk nüfus sayımında (1927) kent nüfusu 7000 kişi olarak tespit edilmiştir. Cumhuriyet döneminde 1950 yılı

hariç gerek kent nüfusu gerekse il nüfusu sürekli artmış ve bu artış Türkiye ortalamasının bir hayli üzerinde gerçekleşmiştir (Deniz, 2009: 175-186). Kent nüfusunun artışında en önemli etken ise göç faktörü olmuştur. Çünkü o dönemde yaşanan siyasal, sosyal ve ekonomik sorunlar bireyleri zorunlu göçlere maruz bırakmıştır. Özellikle Van kentini sınırda yer alması ve gelişmiş kent yapısından dolayı göçlerin odağında bulunmuştur.

Grafik 1: İl ve Van Kenti Nüfus Artışı ve Oranı

Sayım yılları	Van Kent Nüfusu	Van Kent Nüfusu Yıllık artış (%)	Türkiye Kentsel Nüfus Artışı(%)	İl Nüfusu	Van İli Yıllık Nüfus Artışı (%)
1927	7000	-	-	75329	-
1935	9362	4.2	3.0	143434	11.3
1940	11785	5.2	2.8	112975	4.2
1945	14266	4.2	1.6	127858	2.6
1950	13664	0.8	2.4	145944	2.8
1955	17254	5.2	6.7	175250	4.1
1960	22043	5.5	5.6	211034	4.1
1965	31431	8.5	4.4	266840	5.2
1970	46751	9.7	5.3	325763	4.4
1975	63663	7.2	4.6	386314	3.4
1980	92801	9.1	3.3	468646	3.9
1985	110653	3.8	7.3	547216	3.1
1990	153111	7.7	4.8	637433	3.1
2000	284464	8.6	3.2	877524	3.8
2007	331986	2.4	1.2	979671	1.7
2014	1.085.542	9.9	13.4	1085542	1.14
2018	1.123.784	15.1	14.7	1123784	1.53

Kaynak: TÜİK Nüfus Tahminleri 2000-2018; Deniz, 2009: 179

Özellikle 1960'lardan sonra Van kentinin nüfusundaki artış (%9) daha belirgin hale gelmiştir. Sürekli artış göstererek 2007 yılında 331.986 kişi olan Van

Kent nüfusu il bazında 979.671 kişi olarak kayda geçerken, nüfus 2018 yılında %1.5 oranında artış göstererek 1.123.784 kişiye yükselmiştir. Özellikle il nüfusunda 1980 sonrası olan artışlardan göç etkili olmuştur.

1980'lerden sonra Türkiye'de Doğu ve Güneydoğu'da yaşanan terör olayları göçün büyük bir nedeni olmuştur. Ayrıca Van kenti bölge içinde önemli bir çekim merkezi özelliğine sahip olduğundan kent gerek kendi il sınırları içinde gerekse komşu illerden zorunlu göçe maruz kalmıştır. Yapılan göçler sonucunda da kent kültürü ve kimliğinden yoksun olan bu bireyler -göç edenler- kırdan taşıdıkları kültürlerin yaşam tarzlarıyla ve aynı zamanda kendi oluşturdukları gecekondularıyla kent içerisinde kendilerine yeni kırsal alanlar yaratmışlardır. Böylece kentin su, kanalizasyon ve elektrifikasyon gibi altyapı sistemleri mevcut nüfusu taşımayacak hale gelmiş ve sistemler tıkanmıştır. Bunun sonucunda ise derme çatma, sağlıksız konutlarda, kentsel hizmetlerden yoksun bir şekilde yaşayan hane halklarında yoksulluk olgusu baş göstermiştir. Yoksullukla mücadelede hane halklarının en önemli gelir aracı olan enformel sektörde çalışmanın yoğunlaşmasında Van kentinin sosyo ekonomik gelişmişlik düzeyinin büyük oranlarda düşmesine neden olmuştur. Bu dönemde sosyo ekonomik düzeyinde 63. sırada yer alan Van kendi 75. sıraya gerilemiştir. Yoksulluğun şiddetlendiği Van kentinde devlet desteği ile yoksulluk oranını azaltmak için göçmenlere yönelik Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi olumlu sonuçlar vermemiştir (Yıldız ve Alattinoğlu, 2016: 230-231).

Nüfus oranında sürekli bir artış gösteren Van kenti 23 Ekim 2011'de yakalandığı depremle yoksulluğa boyun eğmiştir. Kent bu süreçte sosyo ekonomik, sosyal ve psikolojik travmalara maruz kalmıştır. Nitekim kent merkezinde yaşayan sosyo ekonomik durumu yüksek düzeyde olan bireyler Van'dan göç ederek deprem sonrası yaşanan travmalardan fazla etkilenmemiştir. Ancak gelir düzeyi düşük ve yoksul kesim kentte bulunarak birçok sorunla baş etmeye çalışmıştır. Tümtaş ve Ergün'ün 2014'te " Göç ve Yoksulluk Kıskaçında Yıkılan Bir Kent: Van" adlı çalışmasında; depremin göçmenler ve yoksul bireyler üzerinde daha derin etkiler bıraktığını kanıtlar niteliktedir. Çalışmaya göre araştırma grubuna deprem öncesi ekonomik durum ile deprem sonrası ekonomik durumun kıyaslaması istenmiştir. Araştırmaya katılanların %53.9 ekonomik durumunun daha kötü olduğunu

%45.6'sının bir değişiklik olmadığını yüzde 0.5'inin ise daha iyi olduğunu belirtmektedirler. %0.5'lik kategoride yer alanların ise tüccarların olduğuna dikkat çekmiştir. Aynı zamanda verilere bakıldığında % 15.7' lik bir kesimin işsiz ve çalışamaz halde olduğu ve açlık sınırına çok yakın olduğu görülmektedir. Hane aylık geliri açısından değerlendirildiğinde ise kentin 2/3'nünde fazlasının açlık geliri altında yaşadığı belirtilmektedir.

Göç ve deprem dışında Van kentinde bireylerin yoksullaşmasına zemin hazırlayan diğer nedenler ise;

- ✓ Kadın istihdam oranlarının düşük olması,
- ✓ Hane reislerinin eğitim düzeylerini düşük olması,
- ✓ Van Kent merkezinde iş olanaklarının dar olmasıdır.

Van kentinde yoksullukla mücadelede geliştirilen stratejiler ise bazı kurum ve kuruluşlar tarafından yapılmaktadır. Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilen engelli ve yaşlı bireylere nakit para yardımı, belediyelerin yaptığı kuru gıda ve giyim yardımı, vakıfların yaptığı yakacak ve para yardımı, Milli Eğitim Müdürlüğü'nün sağladığı eğitim yardımı ile yoksulluk oranını azaltmayı hedeflemektedirler. Bunun yanı sıra Yoksullukla Mücadele ve Sürdürülebilir Kalkınma Derneği (VANDER) yoksulluğun geldiği düzeyi bilimsel saha çalışmalarıyla tespit etmek ve bunları kamuoyuyla paylaşıp duyarlılık oluşturmak, meslek edinmeye, istihdam alanlarını yaratmaya katkı sunmak gibi olanaklarla yoksulluk düzeyini azaltmaya amaçlamaktadır. VANDER'de katkı sağlayan kurum ve kuruluşlar ise; Van Belediyesi, Van Barosu, VATSO, Bostaniçi Belediyesi, VATBO, Esnaf ve Sanatkarlar Odası, Organize Sanayi Birliği, Mali Müşavirler Odası, KESK Bileşenleri, DİSK, İHD, Mazlum Der, Van Ziraat Odası, Göç Der ve Kent Konseyi'dir.

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Araştırma konusunun teorik bir boyut olmakla beraber çalışma daha çok alan araştırması şeklinde yapılmıştır. Çalışmanın kuramsal bölümünde Türkiye'de yoksulluk ve kadın yoksulluğu ile ilgili geniş bir literatür taraması yapılmış ve konu ile ilintili olanları incelenmiştir. Çalışmanın kavramsal ve kuramsal kısmı oluşturulurken konuya ilişkin olarak Türkiye'de yapılmış çalışmalardan azami dereceden faydalanılmıştır. Kadın yoksulluğu bağlamında literatüre katkı olarak tasarlanan bu araştırma saha araştırması çerçevesinde derinlemesine mülakat ve anket tekniklerinden faydalanılmıştır.

Çalışma teorik ve pratik olarak iki kısımdan meydana gelmektedir. Alan araştırmasına hazırlık adına yapılan teorik bölümün oluşturulmasında dokümantasyon tekniğinden yararlanıp konu ile ilgili bilgi ve belgelere proje bünyesinden, kütüphanelerden faydalanarak internetten taranarak ulaşılmaya çalışılmıştır. Araştırmanın uygulama bölümünde ise daha çok mülakat verilerinden faydalanılmıştır.

Bu aşamada nitel araştırma yöntemi kullanıldığı için Van kent merkezinin dış çeperinde yer alan bütün mahallelerin evreni temsil etmesi gibi bir çabaya girilmemiştir. Çünkü esas olan seçilen mahallelerde görüşülen kadınlar araştırma konusu ile ilgili doğrudan bağlantıları olması gerekmektedir. Çünkü nitel araştırma kapsamında genellemeden ziyade bir konu ve olay hakkında derinlemesine bilgi elde etme önem arz etmektedir.

2.1. Araştırmanın Konusu

İnsanlar topluluk halinde yaşamaya ve üretim ilişkilerinde bulunmaya başladığında bu yana yoksulluk olgusu var olmuştur. Genellikle birçok ülkenin problemi olan yoksulluk olgusu devlet açısından çok birey yaşamını derinden etkilemektedir. Bu bağlamda Friedmann'da (1996), literatürde çeşitli tanımlarla karşımıza çıkan yoksulluk kavramının devlet açısından tanımı yerine, bireylerin toplumda sahip olması gereken değerler olarak tanımlanması gerektiğini vurgular.

Bu değerler ise hastahanelerde bir uzman tarafından dünyaya getirilmek, güvenli bir yaşam alanı, yeterli beslenme, sağlık ücretini ödeyebilmek, iyi ve pratik bir eğitim sürecinden geçebilmek, siyasal katılım, ekonomik olarak üretici olabilmek, işsizliğe karşı korunma, onurlu bir yaşlılık ve saygın bir şekilde defnedilebilmek olarak belirlenmiştir (Friedmann, 1996; akt: Oktik, 2008: 19). Bireylerin bu tür değerlerden yoksun olma durumu ise onların toplumda yoksulluk kategorisinde yer almasına neden olmaktadır.

Yoksulluk çok boyutlu bir sorun olmakla beraber toplumda farklı kesimleri de farklı şekilde etkilemektedir. Ancak ataerkil toplumlarda erkeklere empoze edilen ve daha çok erkekleri yücelten rollerin olmasıyla beraber erkek, toplumda her alanda daha üstün görülmüş ve tüm alanlarda olduğu gibi istihdam alanlarında da kolaylıklarla karşılaşmıştır. Bunun aksine kadın ise yoksunluklar ve engellerle kuşatılmış olmakla birlikte toplumsal rolü gereği ev gibi özel alanlara itilmş ve evi idare etmek, çocukların bakımını sağlamak durumunda kalmıştır. Toplumda yer edinmiş birçok norm ve değerler çerçevesinde şekillenen bu durum kadının erkeğe nazaran toplumda daha çok yoksullaşmasına sebebiyet vermektedir. Bu durum ise kadının toplumda yoksullukla mücadelesini ve bu mücadele sonucu ortaya çıkarılmış olduğu stratejileri daha çok ön plana çıkarmaktadır.

Elbette erkek bireylerin de yoksulluk olgusu karşında çaresiz kaldığını ve çeşitli stratejiler geliştirdiğini belirtmek gerekir. şüphesiz ki ilk klasik yoksulluk çalışmaları haneyi homojen bir yapıda ele alarak sadece erkek bireyler üzerinde durmuşlardır. Ancak 1970'li yıllarda feminist teori toplumsal cinsiyet rollerini baz alarak yoksulluğun aslında bir kadın sorunu olduğunu ve dünya genelinde yoksulluk içinde yaşayanların büyük çoğunluğunu kadın ve çocukların oluşturduğunu belirtmiştir.

Toplum yapısını ataerkil sisteme dayandırılması ve toplumun sahip olduğu birçok norm ve değerlerin toplumda kadın konumunu belirlemesi kadını toplumda birçok olgu ve olaya karşı savunmasız bırakmıştır. Bu olgulardan biri olan yoksulluk olgusu ise toplumda ve hane içinde kadını daha çok etkilemektedir. Bu nedenle artan yoksullukla beraber kadınlar hane içinde ve hane dışında farklı stratejiler geliştirmişlerdir. Hane içinde gerçekleştirilen stratejiler bağlamında ele alınan

kadınların hane içinde ekmek ihtiyaçlarını kendi imkanlarıyla temin etmeleri çalışmanın ana temasını şekillendirmektedir. Bu bağlamda çalışmada Van merkez ilçelere bağlı kentin dış çeperinde yer alan sosyo-ekonomik düzeyi düşük mahallelerde ikamet eden yoksul kadınların gerçekleştirdiği bir faaliyet olan tandırda ekmek pişirmenin yoksullukla mücadele olup olmadığı ve bu faaliyetin haneye katkı sağlayıp sağlamadığını belirlemek olmuştur.

2.2. Araştırmanın Amacı

Birçok sebepten kaynaklanan yoksulluk olgusu bireyin sahip olması gereken değerlerden yoksun olması ve daha geniş bir tanımla adalet, sağlık, eğitim hizmetlerinde tam anlamıyla yararlanmama, düşük ekonomik gelirden dolayı kentin alt statülü mahallelerinde yaşamlarını idame ederek kentin imkanlarından yararlanamama olarak tanımlanabilmektedir. Bazen doğal afetler bazen de iş imkanları nedeniyle kırsal alanlardan kentlere, küçük kentlerden büyük kentlere göç eden bireyler yeterli olmayan ekonomik gelirlerinden dolayı kentin gettolarında gecekonduya sığınmak zorunda kalırlar. Kent merkezinde uzak altyapı hizmetleri yetersiz olduğu alanlarda yoksulluk olgusu baş göstermektedir.

Van kenti ise sınır konumda olması gereğiyle geçmişten günümüze kadar isteğe bağlı ve zorunlu olarak birçok göçe maruz kalmıştır. Gerek 1915-1918 yılları arasında Rus ve Ermeni işgali gerekse 1980'den sonra yaşanan terör olayları, baskılar çevre illerin köylerinde, ve Van'ın kendi kırsal kesiminden Van merkeze doğru yoğun bir şekilde zorunlu göçün yaşamasına yol açmıştır. Özellikle 1990-2000 yılları arasında yoğun bir göçe maruz kalan Van kenti alansal olarak da gelişim göstermiştir. Bu gelişimin en önemli faktörü ise kırsal alanlardan zorunlu ve isteğe bağlı olarak yapılan göçler olmuştur. Ancak göç bazen yoksulluk olgusuna bir neden olarak bazen de bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira Van Kent merkezine 1980 sonrasında yapılan göçler kentin yoksulluk oranında büyük artışa neden olmuş ve bununla beraber kentte yoksul kesimin artmasıyla kentte gecekondulaşma serüveni başlamıştır. Göçle gelen kesimin maddi olarak bir gelire sahip olamaması, sahip olduğu malını mülkünü ise terk ederek gelmesi sonucu kentin dış çeperine yerleşerek ilkin çadırlarda daha sonra ise imarsız olarak kurulan gecekonduya yaşamlarını idame ettirmişlerdir. Kent merkezinden uzak altyapı, sağlık, eğitim

hizmetlerinden yoksun bir şekilde yaşamlarını sürdüren göçmenler Van kent nüfusunun artmasına ve kentin alansal olarak genişlemesine yol açmıştır. Ancak bununla beraber kentte artan işsizlik oranları ise kentte vasıfsız işlerin artmasına ve suç oranlarının yükselmesine neden olmuştur(Deniz, 2009: 19 vd.). Bu bağlamda, maruz kaldığı doğal afetler, işsizlik ve göç gibi nedenlerden dolayı tarihsel süreç içerisinde artan nüfusla birlikte yoksul nüfus oranının da arttığı Van kentinde 386.000 yoksul barınmaktadır(TÜİK, 2016: Yoksulluk). Daha çok Van kentinin sosyo ekonomik düzeyi düşük mahallelerinde gecekondularda yaşayan bu bireyler yoksullukla mücadele edebilmek için çeşitli stratejiler geliştirmişlerdir. Buna öncülük eden yoksul ailelerde çocuk işçilerin çok olması, erkeklerin düşük ücretlerle enformel sektörde çalışması ve kadınların evde, ev dışında çeşitli mücadeleler vermesi yoksulluğun etkilerini alt seviyelere indirmeyi amaçlamıştır.

Farklı gruplar açısından farklı süreçlere mükellef olan yoksulluk olgusunun dezavantajlı grubunu şüphesiz kadın ve çocuklar oluşturmaktadır. Bu nedenle kadının yoksulluk karşısında geçirdiği süreç zor ve çetrefilli olmaktadır. Genel olarak kadının yoksullukla mücadelede geliştirdiği çeşitli stratejiler bulunmaktadır. Ancak çalışmanın özelinde yer alan bir strateji olarak ele alınan tandırda ekmek pişirmenin hane içi yoksulluğu ne boyutta etkilediğini, böyle bir stratejinin kadın açısından ne tür sorunlar yarattığını belirlemek çalışmanın odak noktası olmuştur. Aynı zamanda kadının yoksullukla mücadelede geliştirdikleri diğer stratejilere değinilerek, kaynakların tükenmesi dahilinde ne tür zorluklarla karşılaştıkları belirlenmeye çalışılmıştır.

2.3. Araştırmanın Önemi

Son yıllarda tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de kadın yoksulluğu önemli bir artış göstermektedir. Bunu etkileyen birçok faktörün olmasıyla birlikte en önemli etken, kadının ev gibi alanlara tabi tutulmasıyla kadın emeğinin görülmemesi ve kadının hane içi ilişkilerde hep idare eden bir konumda yer alması olmuştur. Ataerkil toplumlarda erkek her zaman parayı kontrol eden olurken, kadın ise her zaman verilen parayı idare eden olarak görülmüştür. Bu nedenle kadına verilen az parayla idare etmesi, çocukların sıkıntı çekmemesi için kendi ihtiyaçlarından ödün vermesi, evin geçiminde önemli rol alması kadın yoksulluğunu erkek yoksulluğuna oranla

arttırmıştır. Zira literatürde erkek yoksulluğundan sonra gündeme gelen kadın yoksulluğu geniş bir çerçevede yankı bulmuştur. Özellikle kadın emeği, kadının enformel sektörde vasıfsız işlerde çalışması, kadın yoksulluğunun boyutları, kadının yoksullukla mücadelede geliştirdikleri stratejiler, kent yoksulluğunda kadın ve mikro kredinin kadın yoksulluğu açısından önemi şeklinde çeşitlenmektedir (Çamur Duman, 2011: 28 vd.).

Yoksulluğun özellikle kadın ve çocuklar üzerinde bıraktığı etki sürekli tartışılmış ve dünyada mutlak sınırın altında yaşayan 1.3 milyar kişinin %70'ni kadın ve çocuklardan oluştuğu belirlenmiştir(UNICEF, 2000). Özellikle kadınların yoksulluk olgusu karşısında aciz durumda olmasının nedeni ise toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde belirlenen konumları olmuştur. Turgut'a (2006: 3) göre kadınların yoksulluk olgusu karşısında dezavantajlı grupta yer almasının nedeni; "Kadınların yaşamlarında mutlaka bir erkeğe bağımlı kalmak zorunda oluşları, eğitim almalarının engellenmesi ya da gereksiz görülerek ikinci plana atılması, kriz sonrası giderek yükselen yoksulluk sınırı, vasıfsız işgücü olarak çalışmak zorunda oluşları, evdeki yaşlı ve çocukların bakımı gibi sayılabilecek nice halkaların olması" şeklinde belirtmiştir. Buna bağlı olarak özellikle kadının ev içinde harcadığı emeğin değersiz görülmesi, kadınlara toplumsal cinsiyet rolleri gereği bunları görev olarak biçilmesi, kadının toplumda her türlü olumsuz olgu ve olaya karşı güçsüz bırakmıştır. Bu nedenle bir olgu olarak karşımıza çıkan yoksulluk da zor ve çetrefilli bir süreç tabi tutarak kadını bu olgu karşısında verdiği mücadelede güçlendirmiştir.

Yoksulluk olgusu karşısında mücadele eden kadınlar ev hizmetinde, enformel sektörde, vasıfsız işlerde çalışma, pazara ucuz gıda için geç saatlerde çıkma, bahçe işlerinde çalışarak gıda ve yiyecek ihtiyaçlarını elde etmek, halk ekmek büfelerinde ucuz ekmek için kuyruklarda bekleme, evde konserve ve reçel gibi yiyecekler hazırlama şeklinde çeşitli stratejiler geliştirmişlerdir. Yoksullukla mücadele çerçevesinde literatürde yer alan bu stratejiler kadın yoksulluğunun gündeme gelmesi açısından önem kazanmaktadır. Bugüne kadar üzerinde durulmamış bir diğer strateji olarak tandırda ekmek pişirmenin ise hane içi yoksulluk boyutunu nasıl etkilediğini belirlemek ve çalışmanın literatürde yeni bir strateji olarak kadın yoksulluğu çalışmalarına dahil edilmesi açısından önem arz etmektedir.

2.4. Araştırmanın Yöntemi

Çalışma öncelikle üç bölümde yürütülmüştür. Birinci bölümde kuramsal olarak yoksulluğun teorik boyutu ele alınarak ve genel bir yoksulluk çerçevesi sunulmuştur. Türkiye bağlamında yoksulluk boyutunu arttıran nedenler üzerinde durulmuş olup, yoksulluğun azaltılması için uygulanan politikalar ve geliştirilen stratejiler hakkında bilgiler verilmiştir. Son olarak Türkiye'de kadın yoksulluğunun boyutu irdelenmiş, yoksulluğun kadınlaşması arttıran sebepler belirlenmiş ve kadınların yoksullukla mücadelede geliştirdikleri stratejiler verilmiştir. Özelde ise bu çalışmanın asıl amacı olan yeni bir strateji olarak literatüre katkı sağlamak amacıyla kadınların hane içi yoksulluk boyutunu azaltmak için geliştirilen stratejilerden biri olan ekmek pişirmenin geçinme strateji yaklaşımlarıyla ilişkisi sunulmuştur. Hane dışında ve hane içinde olmak üzere iki yaklaşımla bağdaştırılan stratejiler genellikle ya parasal odaklı ya da kadın emeği üzerine kurulu olmuştur. Çalışmada ise kadın emeği üzerine kurulu olan tandırda ekmek pişirme stratejisi hane içi geçinme stratejisiyle bağdaştırılmıştır. İkinci bölümde araştırmanın metodolojisi verilmiş ve son bölümde elde edilen veriler deşifreler eşliğinde analiz edilmiştir.

Çalışma Van merkez ilçelerin dış çeperini oluşturan genellikle sosyo ekonomik düzeyi düşük mahallelerde yürütülmüştür. Çalışmanın örnekleme dahil edilen genellikle kentin sosyo ekonomik düzeyi düşük mahalleler olan İpekyolu ilçesine bağlı Hacibekir mahallesi, Edremit ilçesine bağlı Süphan mahallesi ve Tuşba ilçesine bağlı Seyrantepe mahallesinde bulunan yoksul ailelerin kadınlarıyla görüşmeler yapılmıştır. Bu mahalleler ilçelere bağlı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı tarafından belirlenmiş kentin dış çeperinde yer alan, alt yapı yetersizliği olan, sağlık ve teknik koşullardan yoksun olan, kısacası kentin en yoksul mahalleleri arasında yer almaktadır. Bu yoksul kadınlara ise Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu aracılığıyla ulaşılmaya çalışılmıştır. Çalışmada nitel bir yöntemle başvurularak her mahalleden 7'ser olmak üzere toplamda 21 kadınla yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Aynı zamanda kadınların yoksulluk olgusu karşısında ne tür mücadeleler verdiğini, tandırda pişirdiği ekmeğin hane içi yoksulluğu nasıl etkilediğini ve bireysel olarak bu sürecin kadını nasıl etkilediğini belirlemek

için çeşitli sorular sorulmuştur. Görüşmeye tabi tutulan kadınların kişisel bilgilerine yer verilmemiştir.

2.5.Araştırmanın Problemleri

Bir sonuç olarak karşımıza çıkan yoksulluk olgusu şüphesiz birçok sorunu da beraberinde getirmektedir. Bunlar aile içi şiddet, eğitimsizlik, sosyal dışlanma ve suç gibi sorunlarla karakterizedir. Bu tür sorunları ve yoksulluğu alt seviyelere indirmek ve ortadan kaldırmak için çeşitli politikalar geliştirilmiştir. Zamana, mekana göre değişen yoksulluk olgusunun bireyler üzerinde farklı süreçleri vardır. 1995 yılından sonra yoksulluk olgusunun asıl kurbanlarının kadın ve çocuklar olduğu kanısı gündeme gelmiştir. Bu nedenle yoksulluğun doğurduğu sorunların karşısında dezavantajlı grupta yer alan kadınlar, hane içi ve hane dışı olmak üzere kısa ve uzun dönemli stratejiler geliştirmişlerdir. Yoksulluğun en ağır şartlarıyla mücadele eden kadınların hane içinde geliştirdikleri stratejilerle hane içi yoksulluk oranını azaltmayı hedeflemişlerdir. Çalışmanın temel sorunsalı ise kadınlar tarafından geliştirilen bu stratejileri belirlemek, özelde ise hane içinde geliştirilen bir strateji olarak tandırda ekmek pişirmenin hane içi yoksulluk boyutunu nasıl etkilediğini belirlemek olmuştur. Çalışmanın temel sorunsalı çerçevesinde şekillenen aşağıdaki sorulara yanıt aranmaya çalışılmıştır.

- ✓ Hane içi yoksulluk boyutunu arttıran temel saikler nelerdir?
- ✓ Hane içinde yaşayan bireylerin sosyal, kültürel ve ekonomik durumları yoksulluk boyutunu nasıl etkilemektedir?
- ✓ Hane içinde yoksulluğu en ağır atlatan bireyler kimlerdir ve bu bireyler üzerinde yoksulluk olgusu nasıl bir etki bırakmaktadır?
- ✓ Hane içinde ve hane dışında yoksullukla mücadelede geliştirilen stratejiler nelerdir?
- ✓ Geliştirilen yoksullukla mücadele stratejileri yoksulluk boyutunu nasıl etkilemektedir?
- ✓ Hane içinde gerçekleştirilen bir strateji olarak tandırda ekmek pişirme kadın sağlığını nasıl etkilemektedir?
- ✓ Kaynakların tükenmesi dahilinde kadınlar geliştirilen bu stratejiyi nasıl sürdürmektedir?

- ✓ Kadınlar bu stratejiyi -tandırdada ekmek pişirmek- gerçekleştirmek için nasıl bir süreçten geçmektedir?

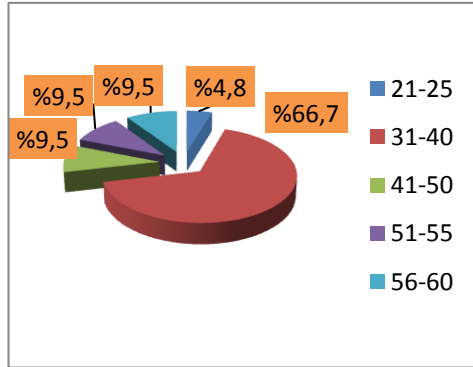
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

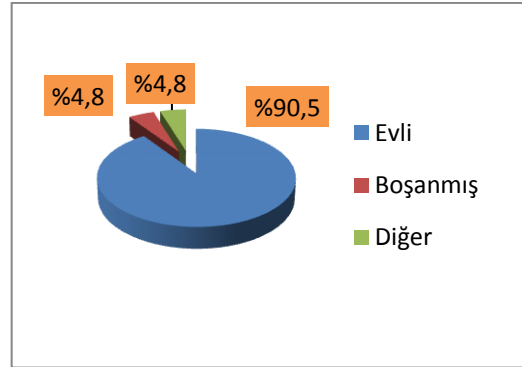
3.1. Görüşülen Kişilerin Sosyo-Demografik Profili

Çalışma Van merkez ilçelerin dış çeperini oluşturan genellikle sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan mahallelerde yürütülmüştür. İpekyolu ilçesine bağlı genellikle ilçe merkezinin dışında yer alan Hacıbekir Mahallesi'nde toplam 7 kadınla, Edremit ilçesine bağlı ve ilçe merkezinin dış cephesinde yer alan Süphan Mahallesi'nde 7 kadınla ve Tuşba ilçesine bağlı merkezin dışında yer alan ve konteynırların hakim olduğu alanda 7 kadınla görüşülmüştür. Kadınlara ilçelerde bulunan kaymakamlıklara bağlı olan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı tarafından ulaşılmıştır. Kaymakamlıklar ile birebir görüşme sonucunda verilen dilekçeyle izin alınmış ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Yardım Fon'undan başvuru yapan kadınların ikametgah adreslerine ve iletişim için kullanacak telefon numaralarına ulaşılmıştır.

Grafik 2 Katılımcıların Yaşını Gösteren Frekans Dağılımı

Grafik 3: Katılımcıların Medeni Durumunu Gösteren Frekans Dağılımı

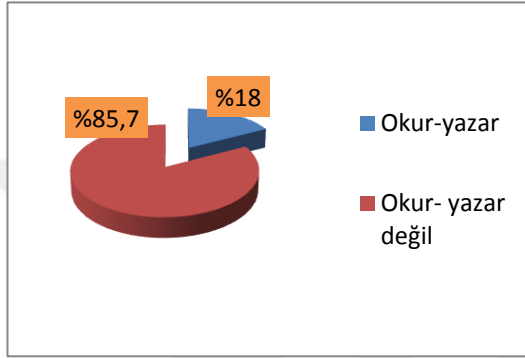

Örnekleme grubuna dahil olan kadınların yaş oranlarına bakıldığında %66,7 lik kısmının genellikle orta yaşlarda olan (31-40 yaş aralığı) olduklarıdır. Genç grupta yer alan kadınların ise oranı %4,8 (21-25) iken, 51-60 yaş grubunda yer alan kadınların oluşturduğu oran ise %19'dur.

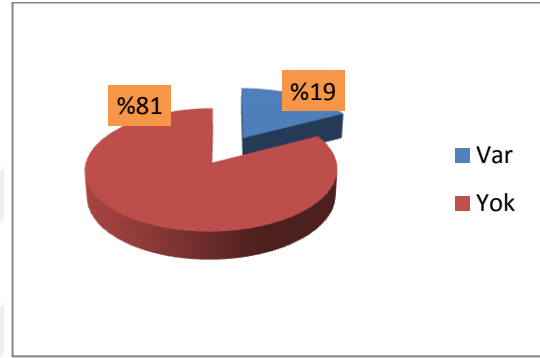
Ayrıca tablo 3'de yer alan bilgilere göre kadınların çoğunluğu %90,5 evlidir. Görüşmeye katılan kadınlardan biri boşanmış diğerinin ise eşi ölmüştür. Ayrıca görüşmeye katılan kadınların hepsi mesleklerini ev hanımı olarak işaretlemiştir.

Ancak bazı kadınlar başka işlerde çalışıyor olmasına rağmen bunu bir iş olarak görmeyerek kendini ev hanımı olarak tanıtmıştır. Örneğin ev temizliğine giden kadınlar bunu bir iş olarak görmemektedir. Aynı şekilde para veya gıda karşılığı başkasına ekmek pişiren kadınlar da kendini ev hanımı olarak tanıtmış kazandığını ise -cüzi bir miktar ev geçimine katkı- şeklinde belirtmiştir.

Grafik 4: Katılımcıların Eğitim Durumunu Gösteren Frekans Dağılımı

Grafik 5: Katılımcıların Sağlık Güvencesini Gösteren Frekans Dağılımı

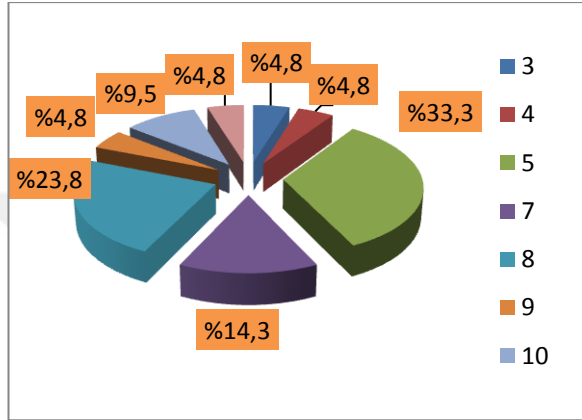

Kadınların eğitim durumuna baktığımızda %85.7'nin okuma yazma bilmediğini geriye kalan diğer kısmının %14.3 ise okur yazar olduğu ve ilköğretim ortaöğretim terkleri olduklarını belirtmişlerdir. Daha önceden değindiğimiz gibi bireyin eğitim düzeyi ile bireyin içinde bulunduğu yoksulluk boyutu arasında önemli bir ilişki bulunmaktadır. Çalışmada yer alan kadınların eğitim düzeyi göz önünde bulundurulduğunda aslında yoksulluk olgusunun da kadınların bulunduğu hanelerde kaçınılmaz olduğu apaçık ortadadır. Ayrıca okur-yazar olmayan kadınların kaymakamlık, belediye ve vakıflara yardım başvurusunda bulunurken zorlandıkları ve genellikle başkasından yardım alarak ve ya başkasına dilekçe yazdırmak zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir. Sadece yoksulluk bağlamında değil aynı zamanda kadının eğitim düzeyinin düşük olması kadını toplumda birçok konuda zor durumda bırakmış ve kadını erkeğe oranla istihdam gibi alanlarda geride bırakmıştır. Bireylerin toplumda etkin bir rol alması, toplumla uyum içinde yaşayabilmesi, haklarını bilmesi ve kullanabilmesi ile yakından ilişkilidir. Bu haklardan biri olan eğitim, diğer haklarını bilmesi ve kullanması açısından son derece önemlidir. Eğitim hakkını toplumun diğer üyeleriyle eşit ve etkili kullanan birey toplumun gelişimde etkin rol oynar.

Bunun yanı sıra kadınların çoğu sağlık güvencesinin bulunmadığını (%81) sağlık sorunlarından dolayı hastanelere Yeşil Kartlı olarak başvuru yaptıklarını belirtmektedirler. Ayrıca sağlık güvencesi olan kadınların ise genellikle eşlerinin SSK'larından yararlandığını belirtmişlerdir.

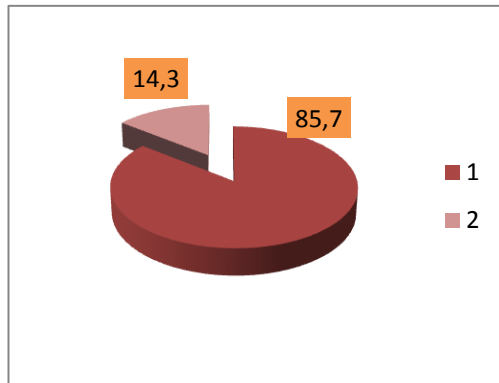
3.2. Görüşülen Kişilerin Hane Halkı Profili

Grafik 6: Hanede Yaşayan Kişi Sayısını Gösteren Frekans Dağılımı

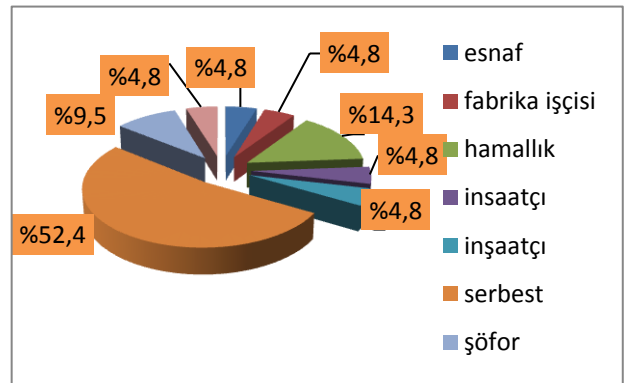

Yürütülen çalışma kapsamında yoksulluk kategorisinde yer alan bireylerin hane bilgilerine baktığımızda, hanede yaşayan kişi sayısının genellikle 5-8 arasında değiştiği görülmektedir. Hane gelirinin yetersiz olduğu kalabalık ailelerde yoksulluk daha şiddetli bir şekilde yaşanmaktadır. Aslında hanede yaşayan kişi sayısı da hani içi yoksulluğu etkilemektedir.

Grafik7: Hanede Çalışan Kişi Sayısını Gösteren Frekans Dağılımı

Grafik 8: Hanede Çalışanların Mesleklerini Gösteren Frekans Dağılımı

Kalabalık olan hanelerde çalışan birey sayısı fazla oldukça yoksulluk gittikçe kronikleşmektedir. Çünkü çalışanların mesleklerine baktığımızda düzenli iş

bulamayan genellikle serbest meslekte çalışanlar hanenin aylık gelirini düzenli bir şekilde sağlamaktadırlar. Görüşmeye katılan 21 kadından 20'sinin hanenin aylık net gelirinin 0-1500 arasında değiştiğini belirtmişlerdir. Asgari ücret altında çalışan bireyler hane geçimini sağlayamamaktadırlar. Görüşmeye katılan kadınlar eşlerinin genellikle hasta olduklarını ve çalışmadıklarını da dile getirmişlerdir. Örneğin görüşmeci Melice Hanım (35) ;

"Eşim dudak kanseri olduğu için çalışmıyor tozdan pislikten uzak durması gerekiyor. Hasta olmadan önce çalışıyordu iyi de kazanıyordu ev alacağım diyordum kendime ama nasip olmadı öyle bir çöktü ki yine de çok şükür arabamız vardı eşimin hastane masrafları için sattık. Vallahi biriktirdiğimiz parayı da harcadık ve böylece kaldık."

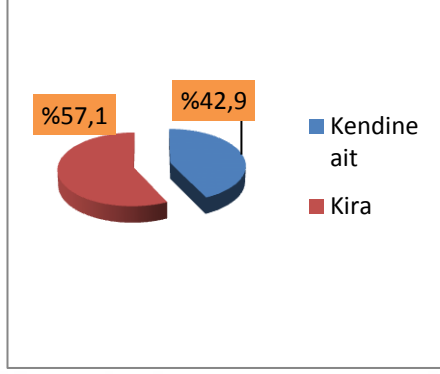
Benzer bir şekilde Emine hanım (51) ise;

"Bu evde 9 kişi yaşıyoruz eşim hasta çalışmıyor iki çocuğum üniversitede okuyor torunum var o da hasta engelli konuşamıyor gelinim evde bana yardım ediyor, beyim romatizması var çalışınca elleri ayakları şişiyor, çocuklar burslarını veriyor babalarına."

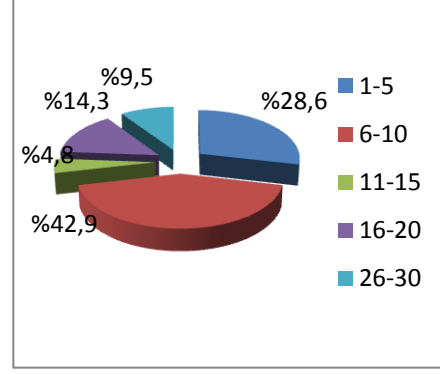
Sağlık sorunlarının aslında yoksulluğa neden olduğunu daha önceden belirtmiştik. Bireyin toplumda istihdam olanaklarından faydalanabilmesi için sağlık sorunlarının bulunmaması gerektiğini aksi takdirde katılım sağladığı işlerin sağlıklarının daha çok olumsuz etkileneceği söyleyebiliriz. Bu nedenle bu bireyler yoksullukla mücadele kapsamında kurulan birçok kurum ve kuruluşlardan destek almaktadır. Diğer görüşmeciler ise genellikle iş imkanlarının kısıtlı olmasından eşlerinin düşük ücretlerle mesleği olmayan işleri yaptığını belirtmişlerdir. Bütün görüşmecilerin ortak noktası ise eşlerinin hane geçiminde getirdiği gelirin yeterli olmadığını, gereksinim duyduğu ihtiyaçların karşılanması için hane aylık gelirinin 3000-4000 TL arası olması gerektiğini vurgulamışlardır.

3.3. Yoksulun Tercihî Olmaz Mecburiyeti Olur

Grafik 9: Katılımcıların Oturduğu Evin Mülkiyetini Gösteren Frekans Dağılımı

Grafik 10: Katılımcıların Bulunduğu Mahallede İkametgah Süresini Gösteren Frekans Dağılımı

Yürütülen çalışmada görüşmecilerin oturduğu evin mülkiyeti %57.1 kiracıyken %42.9 ise ev sahibidir. Görüşmecilerin bulunduğu mahallede uzun yıllar kaldığı tablo 8'de görülmektedir. Görüşmecilerin %42.9 6-10 yıl, % 28.6 sı 1-5 yıl, %14.3 ünün ise 16-20 yıldır aynı evde ve mahallede kaldığını belirtmişlerdir. Görüşmecilerin bulunduğu mahalleler sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan genellikle alt yapı sorunları bulunan mahallelerdir. Mahalleler kent merkezini dış çeperinde yer almakta, kent merkezi ile ulaşım genellikle zor olmaktadır. Görüşmeciler maddi imkansızlıklardan dolayı bu mahallelere geldiklerini, bu mahallelerde kiraların genellikle yüksek olmadığını, ancak su, elektrik, kanalizasyon, ulaşım ve çocukların oynayacak yerlerin olmamasından sorun yaşadıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca herhangi bir gelire sahip olmadıklarından kendilerini yoksul olduklarını ve yoksulların yaşayacağı yerlerinde böyle olmasının normal olduğunu belirtmişlerdir. Buldukları mahallelerin tercihlerinin olmadığını yoksul olduklarından bu tür mahalleleri seçmek zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir. Görüşmecilerden Sevim Hanım (45);

"Evlendiğimden beri Van'da yaşıyorum ama depremden sonra bu mahalleye geldim depremde evimiz yıkılınca eşimin akrabası bize burayı kiraya verdi 7-8 yıldır burada yaşıyorum. Tabii gidecek başka yerimiz yoktu kiralar yüksekti akraba olduğu için kira ucuzdu. Biz de mecbur buraya geldik."

Görüşmecilerin buldukları evler genellikle tek odalı, yıkık dökük, depremde hasar görmüş evlerdi. Görüşmeciler genellikle fazla eşyaya sahip değillerdi. Yatak odaları bulunmamakla beraber evde yaşayan 7-8 kişi aynı odada yatmaktadırlar. Görüşmecilerden Medine Hanım (37) bunu şöyle belirtmektedir.

"20 yıldır Van'da yaşıyorum ablacığım maddi durumumuz yoktu başka yere taşınmak için Burası da hep yıkık dökük kalkınca sana göstereceğim kiralar ayda 600-700TL . Benim eşim günde 20 lirayla eve geliyor 7 kişi onunla geçiniyoruz. Burası büyük kayınımındı o çıktı batıya gitti. Biz de buraya geldik mecbur kira falan yok geldik buraya girdik hepsi zaten kırık dökük depremde bir sürü çatlak almış zaten görüyorsun evi eski evlerden tek oda mutfak az önce içeri girdiğin koridor birde hepimiz burada yatıyoruz."

Herhangi bir gelire ve kiraya çıkacak maddi durumu olmayan aileler ise depremden sonra devlet tarafından kurulan konteynırlarda barındırılmışlardır. Van'ın Tuşba ilçesine bağlı Seyranteppe Mahallesi'nde kurulan konteynırlarda yaşayan ailelerde yoksulluk çok şiddetli bir boyuta yaşanmaktadır. Konteynırların bulunduğu alan toz toprak içinde, su, elektrik, kanalizasyon ve çöp sorunları hat safhada yaşanmaktadır. Konteynırların bulunduğu alanda okul ve çocuklar için herhangi bir oyun alanı bulunmamaktadır. Buraya yerleşenler ise yoksulluğa maruz kalmış gidecek ve yerleşecek herhangi bir yeri olmayanlardır. Bu bireyler genellikle belediye tarafından bu konteynırlara yerleştirilmiştir. Konteynırda yaşayan Adile Hanım (26) durumu şöyle belirtmektedir.

Ben aslen Hakkariliyim evlendim Irak'a gittim. Boşandıktan sonra ailem Van'a yerleştiği için buraya geldim. 3 yıl boyunca Özalp'ta prefabriklerde kaldım. Orası kaldırılınca beni buraya yerleştirdiler 3 yıldır da burada kalıyorum. Tabi benim tercihim değildi burası Irak vatandaşı olduğum için herhangi bir yardım alamıyordum iki çocukla başka gidecek hiçbir yerim yoktu nafaka alamadım mecbur kaldım buraya yerleştim. İyi ki burası da oldu yoksa gerçekten ortalıkta kalırdım.

Çaresiz kaldığı için maddi durumu iyi olmadığından konteynıra yerleşen görüşmeciler genellikle bir akraba desteğiyle yoksulluğa karşı mücadele vermektedir. Görüşmeci Nurşen Hanım (29) bu durumu şöyle belirtmektedir:

"Doğma büyüme Vanlıyım. Ben evlendim gelin olarak köye gittim bir kaç sene orada kaldık kocam bir halta yaramazdı kayınpederin bakardı bize sonra kayınım evlenince evden ayrıldık merkeze geldik kiraya çıktık kocam çalışmaya gitti kirayı göndermeyince ev sahibi attı bizi eşyalarla ortalıkta kaldım erkek kardeşimi aradım

ağladım ağabeyime söyleme gel yardım et dedim belediyeye gittim dışarıda kaldım dedim bana burayı verdiler yerleştim kardeşim yardım etti mutfak masrafını karşıladı. Öyle inan ki tercihim değil burası mecburiyetim çok şükür dışarıda kalmıyoruz başımdan fazla burası eşim kirayı ödemiordu ki."

Toplum tarafından birçok haktan mahrum bırakılan ve yine toplum tarafından biçilen roller çerçevesinde şekillenen kadınlar yoksulluk karşısında her zaman aciz ve çaresiz durumda kalmışlardır. Yoksulluk durumunda genellikle kadınların barınma açısından mücadele verdiği yapılan görüşmelerde de açık bir şekilde anlaşılmaktadır.

3.4. Kentin Dış Çeperi: Yoksulların Dünyası

Modern kentin doğuşuna paralel olarak kırsal alanlardan kentlere doğru gerçekleşen göçler kentin dış çeperlerinde yeni alanların açılmasına neden olmuştur. Bu alanlar genellikle ulaşım, sağlık ve eğitim hizmetlerinden yoksun olmakla beraber birçok altyapı sorununu da barındırmaktadır. Bu tür alanlar genellikle herhangi bir gelire sahip olmayan, kente göç ettikten sonra geçimini sağlayamayan bireyler tarafından tercih edilmektedir. Kentin dış çeperlerinde merkeze uzak bu alanlarda yoksulluk olgusu baş göstermektedir. Bu alanlarda yaşayan yoksullar kent merkezlerinden dışlanmış bir konumda yer almaktadır. Çalışmanın yürütüldüğü Van merkez ilçelerinin dış çeperlerinde yer alan mahalleler daha önceden göç sonucu oluşmuş ve ilerleyen zamanlarda Van'ın kırsal alanlarında veya merkezinden yoksul bireylerin tercih ettiği alanlar olmuştur. Çalışma kapsamında görüşülen kadınların gelir yoksunluğundan dolayı bu mahallelere taşındıkları belirtmişlerdir. Görüşmeciler aslında bu alanları kendi dünyaları olarak görmüş ve öyle tabir etmişlerdir. Mahallelerde birçok sorunun olmasına rağmen bu sorunları görmezden geldiklerini veya katlandıklarını ve yoksul olduklarından dolayı böyle yerlere razı olmaktan başka çareleri olmadıklarını belirtmişlerdir. Görüşmecilerden Melice Hanım (35) bu durumu şöyle dile getirmektedir.

"Şehir zaten bizim yerimiz olamaz ne işimiz olur ki orada bizim gibilerin işi olmaz pek oradan şehirde şöhreti malı mülkü olan gezer bizim gibilerde mezarlığın yanında yaşar işte aslında bizim gibilerin de şehir dışında yaşayan ölülerden farkı yok. (Mezarlığı gösteriyor, ev mezarlığın yanından) fakirsen böyle ablacığım. Ama yine de çok şükür benim de durumum iyiydi ama işte vallahi ablacığım yazın evde böcek

eksik olmuyor artık böceklerle aynı evde yaşıyoruz vallahi bak bizde ölü gibiyiz neydi (düşünüyor) ha tamam hamam böceği."

Görüşmeci kent merkezinden yerinin olmadığını belirtirken kent imkânlarından yararlanamayarak merkezden dışlandığını ve kendisinin bir ölüden farkı olmadığını belirtmiştir. Modernleşen kent yapısıyla birlikte son zamanlarda mezarlıklarının kent yapısının dışına itildiği bilinmektedir. Görüşmeci aslında toplum tarafından görülmek istenmediğini ve dışlandığını belirtmek için böyle bir benzetme kullanmıştır.

Bir diğer görüşmeci Sabriye Hanım (45) ise bu duruma şöyle açıklık getirmiştir.

"Görüyorsun burayı şehre uzak kuytu köşe bir yer sanki unutulmuş bir köydeyiz de kimse bilmiyor kimse el atmıyor şehir merkezinden dışlanmış gibi. Şehir merkezi bizim yerimiz değil gibi hiç oraya kendime ait görmüyorum. Paran yoksa aaa yerin böyle kuytu köşe işte."

Yoksulluk kategorisinde yer alan görüşmeciler bulunduğu mahallelerin birçok sorunu olmasına rağmen bulunduğu alanı benimsemiş kent merkezini kendi alanı olarak görmemiştir. Bir diğer görüşmeci Vesile Hanım (32) ise:

"Vallahi ben bir 8 ay falan oldu kent merkezine gitmedim. Bizim öyle zenginler gibi cebimizde paramız yok gidip şehirde bir şeyler yiyelim gezelim cafeye gidelim gibi şeylerimiz yok. Onu zenginler yapar bizde o nedenle gitmeyiz işimizde olmaz ki tek uğradığımız yer buradaki pazar anca paramız oraya yeter."

Kent merkezini daha çok parayla bağdaştıran görüşmeciler herhangi bir gelire sahip olmadıklarından kent merkezlerinin benimsemediklerini ve aylarca kent merkezine gitmediklerini belirtmişlerdir. Ancak aynı durumda aynı hanede yoksulluk kategorisinde bulunan eşlerinin sürekli kent merkezinde olduklarını belirtmişlerdir. Böylece hane içi eşitsizlikler bağlamında yoksulluk olgusu hanede kadını daha çok etkilenmektedir.

Kent merkezinden uzak olduğu için bu durumu avantajlı olarak gören görüşmelerden Emine Hanım (34):

"Pek işimiz olmaz ki merkezde burada izim kafamız rahat iyi ki de uzak, yakın olsa çocukları nasıl evde tutarız ki bu sefer her gün merkezde olurlar para yeter mi çocuklara eve koymazsın aklım hep onda kalır. Tabi imkanları çok merkezin tabi paran olacak. Paran yoksa merkezde ne işin var paralıların yeri orası bizim gibi garibanlar oradan uzak diye sevinir. Güzel olmamasından değil para olmadığından bu yüzden pek sorun değil benim için aylardır çıkmıyorum gerek de yok."

Yoksulluk durumunda çocukların kent merkezinden uzak olmasının avantajlı olduğunu söyleyen görüşmeci aslında bunun yoksulluk karşısında bir avantaj olduğunu belirtmiştir. Çünkü çocukların kent merkezinde bulunması hane içi harcamaları doğrudan etkilemektedir.

Toplumsal cinsiyet rolleri ve toplumsal normlar gereği kadının konumunun ev olduğunu ve ev dışına veya şehir merkezine çıkması durumunda hoş karşılanmayacağını belirten görüşmecilerden Medine Hanım (37) kadının merkezde bulunmaması gerektiğini şöyle belirtmektedir:

"Vallahi ablacığım 20 yıldır Van'dayım daha şehre gitmedim. Şimdi de gitmeyi bilmiyorum gitsem kaybolurum. Hani işim de olmuyor öyle kendi evimdeyim evden çıkınca bir pazara giderim para olunca bir de komşularıma giderim şehre hiç inmedim merakta etmiyorum ha. Sen söyle param yok bir şeyin yok şehre indim ne yapacaksın hastaneye gideceğim mesela saatlerce servis bekliyorum. Bir vakfa gideceğim o da bir komşum giderse bana der birlikte gideriz yani ben tek başıma bir yere gitmem. Kadınsın nereye gidebilirsin ki gidilmez de zaten şimdi mesele kocam, oğlum sabah evden çıkıyorlar akşama kadar gelmiyorlar geliyorlar adı çıkmıyor mesela erkektir evine ekmek getirmek için çalışıyor. Ama kadın öyle değil aha burada iki üç dakika yol üstünde bekle vallahi derler Medine başkası için çıktı diye namusuna laf atarlar yani kadın namusu için çıkmamalı. Kocan için namusuna laf gelmemesine dikkat etmelisin vallahi bunu öğrenmek bilmek lazım. Ben öyle öğrendim. Kızlarıma da öyle öğretiyorum. Haklı değil miyim şimdi sen okumuşsun ama annen de sana bunları öğretmiştir. Her anne öğretir çocuğuna bunu şimdi çocuk bir şey öğrenmemişse anne bundan sorumludur, suç annenin. Şimdi erkek sabah çıkıyor evden akşam dönüyor o çocuk sana kalıyor en öğreteceksin sen doğru yolu göstereceksin çocuğuna anne çocuğuna öğretir işte şimdi kızıma öğrettim evlendi çok şükür durumu iyi kocası çalışıyor, getiriyor, bakıyor kızıma diyorum hep evin huzuru sende sorulur kocan gün olur getirmez kızıp bağırma alttan al diyorum. Ben ona her şeyi öğrettim şimdi diğer kızıma öğretiyorum. Oda yarın bir gün evlenir gider öğrensın. Erkek zaten sana bakmak zorunda otur evinde kocan nerde buluyorsa bulsun getirir sana bakar diyorum. Sen yeter ki namusuna laf söz getirme."

Daha önceden değindiğimiz gibi kadının toplumda yoksullaşmasına zemin hazırlayan en önemli faktörlerden biri toplumsal cinsiyet rolleridir. Toplum içine doğan bireyler için önceden belirlenmiş bu roller daha küçük yaşlarda bireylere empoze edilmektedir. Aslında görüşmecinin yoksulluk karşısında erkeğin hane

dışında mücadele vermesinin rolleri gereği olduğunu ve toplumdaki dışlanmayacağını ama kadının namus gibi kavramlarla bağdaştırılmasından yoksullukla mücadelede hane içinde olması gerektiğini vurgulamaktadır. Toplum tarafından benimsenmiş bu tür gerekçeler kadının toplumda bir çok hakkında mahrum bıraktığı gibi yoksulluk gibi toplumsal bir olgu karşısında da çaresiz bırakmıştır.

Bir diğer görüşmeci Narince Hanım (57) dini normal gereği kadın için belirlenen alanın ev olduğunu ve dışarı çıkması durumunda bir erkeğin mahremi olduğunu ona göre giymesi gerektiğini, dikkat etmeyecekse dışarı çıkmaması gerektiğini söyle belirtmektedir.

"Ben gitmem şehir merkezine işim olmuyor hiç orada bir hastaneye giderim o da hiç yalnız çıkmam çocuklarım gelir benle gelirim gelir tek gidersem kaybolurum. Vallahi hani şimdi işinde yok orada onca yabancı insanın içinde ne işin var kalabalık her taraf gürültülü ses çok insanlar çırıl çırıl göbeği dışarıda, beli dışarıda, bacaklar dışarıda, birbirinin içine girmiş hepsi. Bir defa gittim hep böyleydi hepsi bu dünyanın güzelliklerine kanmış kendini unutmuş. Kızıma hep söylüyorum doğru düzgün giyin diye öbür dünya yanmasın diye. Sen maşallah kızım güzel giyinmişsin Allah senden razı olsun aslını kaybetmemişsin okuyanlar şimdi öyle değil hepsi değişiyor. Ya tamam okuyorsun da ne oluyor ya sen kadınsın kadın yanacaksın dinin böyle emretmiyor senin yerin evin herkesin içinde çırıl çırıl geziyorsun. Neymiş okuyor, çalışıyor boş şeyler bunlar evinde de çalışırsın. Bak vallahi sadece kilim dokuyarak bu evi yaptım dışarı çıkmadan evimde yaptım."

Yoksulluğun kadınlaşması etkileyen faktörlerden biri diğerinin dini normlar olduğunu belirtmiştik. Geleneksel toplum yapısından dini normlar kadını ev gibi özel alanlara tabii tutarak, kamusal alanlarda kadının bulunmasını gerektiren bir gerekçe olmadığını belirtmektedir. Yoksulluk olgusunun asıl kurbanlarının kadın olmasına rağmen toplumsal cinsiyet rolleri ve dini normlar kadının yoksulluk karşısında hane dışında mücadele vermesin engellemiştir.

3.5. Yoksun Olma Durumu "Yoksulluk"

Yoksulluk tarih boyunca bütün toplumlarda sosyal bir olgu olarak baş göstermiştir. Daha çok gelişmekte ve az gelişmiş ülkelerin kaderi haline gelen yoksulluk olgusu bu ülkelerde bulunan sosyo-ekonomik düzeyi düşük bireylerin

toplumda birçok sorunla karşılaşmasına neden olmuştur. Yoksulluk toplumda bireylerin aile yaşamını, kişisel hayatını, sosyal ve psikolojik yaşamını derinden etkileyen bir olgu olarak bulunurken aynı zamanda bireyin yaşamının son bulması gibi ağır sonuçları da beraberinde getirmektedir. Ancak geniş bir etki alanına sahip olan yoksulluk olgusu ülkeden ülkeye, toplumdan topluma hatta kültürden kültüre farklılık gösterdiği gibi toplumda bulunan bireylerin yaşamında da farklılık göstermektedir.

Tüm bireyler için yoksulluğun genel geçer tanımı ise; bireyin içinde bulunduğu toplumda yaşamını devam ettirebilmesi için ihtiyaç duyduğu gereksinimlerden yoksun olma durumu olarak tanımlanmaktadır. Fakat bir toplumu oluşturan bütün normları göz önünde bulundurduğumuzda toplumda yaşayan bireylerin eşit haklara sahip olmadığını ve bazı bireylerin toplumdan dışlandığını söyleyebiliriz. Bu normlar çerçevesinde toplumun dezavantajlı grubunu oluşturan bireyler ise kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve engelliler olmaktadır. Toplumda ortaya çıkan herhangi bir olgu ve olaya karşı diğer bireylere oranla toplumun dezavantajlı grubunu oluşturan bireyler daha çok savunmasız kalmaktadır. Bir sosyal olgu olarak toplumda baş gösteren yoksulluk ise toplumun dezavantajlı grubunu daha fazla etkilemekte ve binlerce çocuğun ölmesine neden olmaktadır. Toplum tarafından belirlenmiş normlar gereği eve tabii tutulan ve birçok haktan mahrum bırakılan kadınlar ise yoksulluk olgusu karşısında bir erkeğe oranla daha çok savunmasız kalmaktadır. Çünkü kadınlar hane içinde sadece kendini düşünen değil aynı zamanda çocukların ihtiyacını gideren ve evi geçindirendir. Bu nedenle yürütülen çalışmada kadınların yoksulluğa yüklediği anlamlar önem arz etmektedir.

Yoksulluğun yoksun olma durumdan ortaya çıktığını daha önceden belirtmiştik. Ancak çalışmaya katılan görüşmecilerin yoksulluğa sadece maddiyat olarak bakmadığını yoksun olma durumuna sağlık, huzur, mutluluk, merhamet, insanlık gibi kavramların da girebileceğini belirtmişlerdir. Görüşmelerden Adile Hanım (26) boşanmış bir kadın olarak mahallede birçok sorunla karşılaştığını ve bu durumda yoksulluğun sadece para olmadığını şöyle ifade etmiştir.

"Vallahi açıkçası yoksulluk deyince aklıma insan geliyor dostun olsun akrabaları olsun seni anlayacak yanında olacak biri olsun tabii içinde bulunduğum koşullar çok zor

ama en önemlisi insandan yoksunsun diğer türlü illaki bir çare bulunuyor şimdi maddi durumumuz ne kadar iyi ve kötü olursa olsun önceliğimiz her zaman insan olmalı her şey bence mal mülk para değil diye düşünüyorum. Ben her şeyi yaşadım belki de en kötüsünü gördüm bu yüzden boşandım. Bazen sevgi yoksulu oluyoruz gerçekten yani çözülmeyen bir durum var. Diğer şekilde er ya da geç toparlanabiliyoruz. Mesela ben Van'a geldiğimde hiçbir şeyim yoktu elbisemden başka bir şeyim yoktu yani parmağımdaki yüzüğümü sattım çocuklarıma süt alabilmek için ama çok şükür şu an yapabildim dayanabildim çalıştım bulaşık yıkadım, çaycılık yaptım, ev temizliğine gittim ve başardım tek başıma ayakta durabildim yani. Ama bir tek sevgiyi gideremedim maddi yoksunluk giderilirse sevgi yoksulu olmak kötü bir şey giderilmiyor kolay kolay. Yoksul deyince şimdi sadece param yok, evim yok, eşyam yok değil ki bak benim doğru düzgün hiçbir şeyim yok ama yoksunluk her şeyi kapsar. Yaşadığım şu cehennemde insan yok ya ben boşandım boşandım genel evinden çıkıp gelmedim herkes bana affedersin şey gözüyle bakıyor çok zor çok "

Boşanma geleneksel değerlerin hala canlılığını koruduğu toplumlarda kadınların toplum içinde zor şartlar altında yaşamasına neden olmaktadır. Boşandıktan sonra ailesinden destek görmediğini ve herhangi bir ekonomik güvencesi olmadığını belirten görüşmeci mahallede daha çok bir cinsel obje olarak görüldüğünü, mahallede birçok sosyo-ekonomik sorunun olmasına rağmen bunları sorun etmediğini, ancak mahallede yaşayan kadın ve erkeklerin bakışlarından rahatsız olduğunu, iki çocuğu olduğu halde doğru düzgün bir iş bulup çalışmadığını, iş bulduğu takdirde ise işverenin ve mahallenin gözünde kötü bir profil uyandırdığını belirtmiştir. Boşanma özellikle eğitim görmemiş, evlilik hayatı boyunca hiç çalışmamış kadınlarda ekonomik sıkıntılara neden olmaktadır. Boşandıktan sonra toplumda var olan çeşitli önyargılar nedeniyle kadın istihdam alanına katılmamakta ve bu durum kadının yoksullaşmasına zemin hazırlamaktadır.

Geleneksel toplumlarda kadının rızası olmadan yapılan bir evlilik çeşidi olan berdel evliliğinin mağduru görüşmeci Feleknaz Hanım (32) yoksulluğu merhametsizlik, sevgisizlik olarak tanımlamıştır:

"Bence yoksulluk insafsızlıktır, merhametsizliktir, sevgisizliktir ve bence yoksulluk merhamet, sevgi, şefkat, vicdan yoksunu olan insanlardır. Yoksulluğu çünkü maddi olarak çalışıp gideriyorsun ne için para için oradan, buradan, şuradan bir şekilde elde ediyorsun ama ben merhamet yoksunu insanlar yüzünden bu duruma düştüm ve didindiysem de içinden çıkamadım maddi yoksulluk giderilir de manevi yoksulluğa çözüm bulamıyorum sadece boyun eğiyorum kızlarım için biliyor musun?"

Bir diğerk görüşmeci Vesile Hanım (32) küçük yaşlarda anne babasını kaybettiğinde yoksulluğu anne ve babasının olmamasına bağlamıştır.

"Vallahi yoksulluk denildiğinde aklıma annesizlik babasızlık gelir. Çünkü yaşadım ya ondan ben babamı küçük yaşta kaybettim 7 kız kardeş tek. Annem bizi bıraktı gitti başkasıyla evlendi (ağlıyor). Kaldık öyle birbirimize başka bir eve verildik yenge amca elinde büyüdük sevgiden şefkatten merhametten yoksun büyüdük. Giymedik, yemedik bazen korkudan aç yatık. Gözümüz hep başkasının yiyeceğinde giyeceğinde kaldı. Bütün bu yaşadığımız yoksulluğun sebebi neydi biliyor musun anne ve babanın olmaması. İşte yoksulluk bence onlar olmamasıydı. Onlar olsaydı belki de yaşamazdım hiçbir şeyin yokluğunu (ağlıyor) çünkü onlar anne babaydı giydirirdi, yedirirdi, aç yatırmazdı. Bayramlarda çocukluğumu yaşatırlardı baştan aşağı giydirirlerdi mutluluk yaşatırlardı işte maddi yoksulluğu yaşatan bizi yoksullaştıran anne baba yoksunluğuydu.

Yoksulluğu, edindiği toplumsal cinsiyet normları nedeniyle hanede erkeğin olmamasına bağlayan görüşmeci Emine Hanım (34) bunu şöyle belirtmektedir.

"Şimdi kardeşime şöyle diyeyim. Ben küçükken babamı kaybettim 6 kız kardeşlik annem amcamla evlendi oda öldü 8 kız kardeş olduk. Annem parasız pulsuz 8 kız kendisi birde küçük yaşta çalışmaya başladık tarlada köydeydik imkanda yoktu. Sadece tarla onun, bunun tarlasına çalışmaya gittik erkek gibi çalışıyorduk. Şeker pancarı, patates, buğday ne varsa sabah gider akşama kadar eşek gibi çalışırdık kimseye muhtaç olmamak için. Annem bizi fitre ve zekatlarla büyüttü ama nasıl büyüttü. Bazen sadece peynir ekmek o kadar hatta günlerce öyle istediğimiz gibi giyinmedik milletin eskileri istediğimizi yemedik (ağlıyor). Çaresizlik bildiğimiz tek şey büyümek isterdik evlenip gitmek için bir erkek olunca her şeyin geçeceğini sanıyorduk. Çünkü biz yoksulluğu ağabeyimizin, babamızın ya da bir erkek kardeşimizin olmamasına bağlıyorduk yani. Ben yoksulluğu bir erkek olarak biliyordum yani şimdi başında bir erkek olsa, yoksunsun sana bakacak kimsen yok seni koruyacak kimsen yok anlıyor musun?.....Onun için bir an önce o durumdan çıkmak için 15 yaşındayken kocama kaçtım. Annem beni reddetti senin gibi kızım yok dedi. Sor bana şimdi geçti mi yoksulluğun diye geçmedi hata yaptım kaçtım. Belki onu anladım yoksulluk parasızlık değilmiş ki sevgisizlikti. Erkeksizlik de değilmiş merhametsizlikti. Kocam beni saatlerce döver bazen kapının önüne atar kapıyı üstüme kitlerdi nereden geldiysen oraya git derdi. Kime gideceğim gidecek bir yeri bırak param mı var yola çıkıp arabaya binmeye beş kuruş yok mecbur kalıyorsun kapıda belki içeri alır diye."

Toplum tarafından bireylere empoze edilen roller (erkeğin gelir getiren konumda yer alması, kadının evde çocuk bakması, erkeğin getirdiği gelire geçinen ve ona bağlı olan) bireylerde farklı algılar oluşturmaktadır. Aslında görüşmecinin yanlış bir algı edindiğini ve bu durumun kadını daha çok toplumda çaresiz bıraktığını belirtmiştir. Ayrıca herhangi bir gelire sahip olamayan ve imkan kısıtlılıklarından

dolayı kadınlar toplumda erkeklerin şiddete maruz kalmış ve ayrıca yine aynı erkeğin hakimiyetine bağımlı kalmıştır. Bu durum da kadının toplumda yoksulluk gibi olgu ve olaylar karşısında savunmasız bırakmıştır.

Bir diğer görüşmeci ise Neşe Hanım (33) yoksulluk olgusunu çocuklarıyla bağdaştırmıştır.

"Vallahi yoksulluk çocuklarımın gözünün dışarıda kalmasıdır bence. Çocuklarımın istediklerini alamamaktır. Gerçekten çocuğumun aç kalmasına dayanamıyorum akşam onlar yesin diye yemiyorum. Vallahi çocuklarıma et yediremiyorum benim çocuklarım meyveden mahrum kalıyor çocuklarım soruyor anne arkadaşlarım okula meyve getiriyor babam da bize getirsin diyor vallahi kocam hasta ona diyemiyorum üzülmesin diye hep içimde tutuyorum ben bir anneyim benim nasıl yandığımı kimse bilmez eşim dışarıda hep hasta şu çocukların sıkıntılarını hep ben çekiyorum hep içime atıyorum."

Yoksulluk olgusunun toplumda en çok çocukları etkilediği gerçeği yapılan çalışmalarla ortaya konulmuştur. Çünkü çocukların yoksullukla karşılaşma ve yoksulluğun olumsuz etkilerine maruz kalma riski yetişkinlere göre daha yüksektir. Ayrıca yoksulluk içinde yaşayan çocukların eğitim, sağlık gibi alanlarda sorunlar yaşadığı da bilinmektedir. Hane içinde yaşanan yoksulluk ise bu nedenlerden dolayı en çok çocukları etkilemektedir. Bu durumda kadınlar hanede yaşanan yoksulluğu en çok çocukları etkilediğini belirtip ve genellikle yoksulluk kavramını çocukları üzerinde tanımlamışlardır.

Eşinin hasta olduğundan dolayı yoksul olduğunu belirten Melice Hanım (35) yoksulluğun sağlık olduğunu şu sözlerle belirtmiştir.

-Yoksulluk deyince akılınıza ne geliyor veya yoksulluğu nasıl tanımlarsınız?

- Vallahi ne diyeyim Allah yardım etsin (gülümsüyor).

- Nasıl tanımlarsınız yoksulluğu?

- Vallahi şimdi ablacığım eşim hasta değildi çalışıyordu getiriyordu her şeyim de vardı şimdi eşim hastalandı ve her şeyim bir anda yok oldu. Vallahi bence yoksulluk sağlıktır sağlık olmayınca yoksulsun. Şimdi eşim sağlıklı olsaydı getirseydin vallahi başımdan fazlaydı Şimdi vallahi diyorum Allah sağlık versin, huzur versin fakirlik hiç önemli değil.

Evlenmeden önce yoksul olduğunu evlendikten sonrada aynı kategoride yer aldığını belirten görüşmeci Narince Hanım (57) yoksulluğun kader olduğuna inanıyor.

"Valla yoksulluk deyince dünyadaki bütün sıkıntılar aklıma geliyor. Köydeyken o rezillik çocuklarımın aç kalması, tandır, ekmek, tezek, toz pislik her şey geliyor aklıma. Kızken de böyleydi evlendim kurtulacağım sandım yoksulluk yakamı bırakmadı kader işte. Allah beni böyle imtihan ediyor."

Bunun yanı sıra toplumda geçimini sağlamak için herhangi bir gelire sahip olunması gerektiğini, yoksulluğun aslında gelir yetersizliğinden kaynaklandığını belirten görüşmeciler de olmuştur.

Saime Hanım (37),

"Yoksulluk vallahi parasızlık geliyor aklıma kocam çalıştığında öyle bir sıkıntımız yoktu. İnan her şeyin başı para. Para olmadığı için çocuklar okulu bıraktı. Paran olunca her şeyi yaparsın vallahi yoksulluk parasızlıktan."

Yoksulluk olgusu toplumda bulunan bireyleri farklı etkilediğinden bireylerin bu olguya karşı farklı algıları oluşmuştur. Aslında gelir yetersizliğinden kaynaklanan bir olgu olarak baş gösteren yoksulluk olgusunun özellikle kadınlar üzerindeki etkisi daha fazla olmaktadır. Görüşmelerden de anlaşılacağı gibi toplumda var olan norm ve değerler kadınları toplum içinde yoksulluğa karşı dirençsiz bırakmaktadır. Bunlar arasında, boşanma, toplumsal cinsiyet rolleri, kadının eğitim düzeyinin düşük olmasından dolayı istihdam alanına katılamaması ve kadının toplumda söz hakkına sahip olamaması gibi durumlar söz konusudur.

3.6. Yoksullara Devlet Desteği

Yoksulluk olgusuna karşı mücadele vermek sadece bireyin görevi değil aynı zamanda bireyin içinde bulunduğu ülkeye bağlı kurum ve kuruluşların da görevidir. Yoksulluk aslında toplumsal bir olgu olarak daha çok gelişmekte ve az gelişmiş ülkelerin sorunudur. Bu soruna karşı mücadele vermek ve bu sorunu ortadan kaldırmak veya en az boyuta indirmek için de farklı kurum ve kuruluşlar birlikte mücadele vermektedir. Türkiye'de yoksulluk olgusunu en az boyuta indirmek için Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bağlı birçok kurumun, Milli Eğitim

Bakanlığı'nın, Sağlık Bakanlığı'nın, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın, Yerel yönetimlerin ve Sivil Toplum Kuruluşlarının nakdi para yardımı, yakacak, gıda ve giyim yardımları yaptıklarını belirtmiştik. Yoksulluk kategorisinde yer alan görüşmecilere yoksullukla mücadelede kendi imkanları dışında başka kurum ve kuruluşlardan yardım alıp almadığını sorduğumuzda ise görüşmecilerin tamamı bu konuda yardım aldıklarını belirtmişlerdir. Örneğin görüşmecilerden Asiye Hanım (36):

"Bak yalan söylemeyeceğim vakıftan alıyorum kışın başında 500 TL kömür parası aldım. Sonra çocuklarım için iki ayda bir 200 TL çocuk parası alıyorum okul masrafi için."

Görüşmecinin yararlandığı yardımlar Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü bünyesinde verilen yakacak yardımı ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın çocuklarda okullaşma oranını artırmak için maddi durumu yeterli olmayan ailelere sağladığı nakdi para yardımudur.

Görüşmecilerden Adile Hanım (26) ise:

"Her iki ayda bir dilekçe veriyorum vakıfa oradan alıyorum. Sonra büyük oğlum engelli olduğu için ayda bir 750 TL para alıyorum. Tuşba vakıftan kart verdiler markette alışveriş yapıyorum."

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde yer alan Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü Engelli bireylerin toplumda yer alması ve ihtiyaçların karşılanması için engelli bireylere sahip her aileye bakım yardımı yapmaktadır. Görüşmecinin faydalandığı bir diğer yardım ise Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü bünyesinde verilen gıda yardımudur. Görüşmeci aynı zamanda yakacak yardımı aldığını da belirtmiştir.

Görüşmecilerden Feleknaz Hanım (32) eşinin engelli durumundan ve kaynanasının yaşlılığından dolayı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nden evde bakım parası aldığını ve şartlı eğitim yardımından, gıda ve yakacak yardımlarından da faydalandığını belirtmiştir:

"Alıyoruz kömür yardımı alıyoruz. Ramazanın başında gıda yardımı yapılıyor onu alıyoruz. bazen ramazanda ya da bayramda giysi ya da gıda çeki verilir onu alıyoruz."

Çocuk parası alıyorum onun dışında eşim engelli maaşı kaynanam yaşlılık maaşı alıyor. Eşimin durumundan dolayı nereye gitsem geri çevrilmiyorum. Az olsa da çok şükür aç değiliz açıkta değiliz istediğimiz gibi yaşamasak da ömrümüzü geçirecek şekilde yaşıyoruz."

Diğer görüşmeciler ise yakacak, gıda yardımlarından, çocukların eğitime devam etmesi için de şartlı eğitim ve sağlık yardımlarından yararlandıklarını belirtmişlerdir. Görüşmelerden de anlaşılacağı gibi yoksulluğun aslında topyekun bir ülke sorunu olduğunu ve bununla mücadele etmek için gerekli önlemlerin alınması ve gerekli yardımların yapılması gerekliliği söylenebilir.

3.7. Yoksulluk Sürecinde Erkeğin Gururu, Kadının Mücadelesi

Yoksulluktan en çok etkilenen kesimler genellikle kadınlar olmakta. Kadınların toplumda norm ve değerler çerçevesinde şekillenmesinde kaynaklanan bu durum kadınların toplumda birçok hakkından mahrum bırakılmasına neden olmuştur. Aynı zamanda toplum tarafında erkek ve kadınlara biçilen roller nedeniyle, erkek ve kadınların yoksulluk olgusu karşısında farklı mücadeleler verdiği de açık ortadadır. Erkekler atfedilen güçlü, koruyan, sahiplenen rolleri ile kadınlara atfedilen hassas, şefkatli gibi roller erkeğin yoksulluk karşısında güçlü, gururlu hale getirirken kadının anne olma özelliğinden dolayı el açan, yardım isteyen konuma getirmiştir. Görüşmecilerde Neşe Hanım (33) ise bu duruma şöyle açıklık getirmektedir:

"Ben yapıyorum, eşim hiç yapmaz hep ben yaparım. Vallahi okumam yazmamda yok komşumla giderim ve o dilekçesini verir sonra benim dilekçemi yazar. Şimdi zor oluyor erkekler için onlar hep aileyi geçindirmek için uğraşır başkasının el açmaz var ya ama bayanlara öyle değil onların annelik duyguları var erkek gurur yapar ama bayanlar çocukları için umursamaz bu durumu zor valla bacım."

Yoksulluk olgusu karşısında kadınların çocuklarını düşünerek hareket etmesi ve bu durumun annelik olgusuyla bağdaştırması da toplum tarafından empoze edilen rollerden kaynaklanmaktadır. Nitekim görüşmecilerden Aysel Hanım (37) erkeklerin toplumsal cinsiyet rolleri gereği gurur yaptıklarının erkekle kadının yoksulluk olgusu karşısında aynı derecede mücadele etmediklerini şöyle ifade etmiştir:

"Ben yapıyorum hep kocamla oğlum yapmazlar neymiş zaten vermiyorlar ne ağız açacaksın millete diyorlar. Şimdi onlar erkek, kadın erkek bir olmuyor ki, kadınlar yoklukta daha çok zorluk çekiyor, onun için her kapıya gider gurur dinlemez. Kadın

yeter ki çoluk çocuğu duysun ama erkeğin temelinde gurur var onları gurur doyuruyor sanki saçma işte boş şeyler işte. Hiç kocama söylemiyorum sabah kalkıp kızım ya da gelinimi alıp gidiyorum başvuru yapıp geliyorum. Onlara desem gitme kendini rezil ettin çingenelik yapma diyorlar, şu erkekler hep boş boş konuşur vallahi."

Bir diğer görüşmeci Sevim Hanım (45) erkeklerin yoksulluk karşısında bütün mücadeleyi kadına yüklediğini onur, gurur gibi kavramların onlarda yanlış biçimlendiğini, bu yüzden yoksulluk sürecinde eşini dinlemediğini ve yardım başvurusunda bulunurken eşini bilgilendirmediğini şöyle belirtmiştir.

"Ben yaparım her zaman kocam sevmiyor böyle şeyleri uğraşamam diyor. Ben de gelinimi ya da lisede okuyan oğlumu alıyorum gidip başvuru yapıyorum. Kocama demiyorum hiç o da hiç sormuyor. Ben bu adamları anlamıyorum bakamıyorsun bari bir şey yap neyin gururu bu. Onurum zedelenir mahallede diyor. Çoluk çocuk aç olunca sanki onuru zedelenmiyor eeee devlet yine Allah razı olsun yardım ediyor. Sen yeter ki git başvuru yap adam yok gitmem gitmez ben de onu hiç dinlemem takmam da gider yaparım."

Ayrıca görüşmeciler yardım başvurusunda bulunacaklarını eşlerine bildirirken eşlerinin bu konuda yeterli olduğunu gerek duymadığını belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra erkek kadının kamusal alanlarda bulunma hakkına sahip olmadığını ev gibi özel alanlardan çıkmak için bahane uydurduklarını düşünmektedirler.

Görüşmecilerden Sabriye Hanım (45) ise:

"Ben gidip yapıyorum eşim nasıl gitsin gidemediği içinde bana git diyor. Ben de gidip başvuru yapıp geliyorum artık o kadar yaptım ki giderken bütün evrakları hazır götürüyorum ne isteyeceklerini biliyorum. Tek gitmem, genellikle komşuyla gideriz oğluma diyorum o götürmüyor beni. Millete el açamam diyor çalışırım diyor. İş de bulamıyor erkek ya, başkasına yalvarmaz o gururuma yediremez, kızım da işten izin vermiyorlar o da pek gelmez.. Ben de küçük oğlumu alıyorum yanıma 13 yaşında olan onunla gidiyorum şimdi tek de çıkamam laf olur. Bunun için bir çocuğum kesin yanımda olur ya da komşum olur. "

Görüşmeci eşinin hastalığından dolayı yardım başvurusunu kendisi yaptığını, tek başına kamusal alanlarda görülmemesi gerektiğini, laf, söz olur gibi gerekçelerle büyük oğluyla gitmek istediğini, ancak oğlunun kimseye el açmak istemediğini erkek olduğunu, gurur yaptığını sözlerle bu durumu da kabullendiğini belirtmiştir. Ancak hiçbir zaman özel alandan kamusal alana çıkarken tek başına çıkmadığını da ifade etmiştir. Bu durum aslında ataerkil toplumlarda sürekli bir erkek gözetiminde bulunan kadınların kamusal alanlara çıkarken tedirgin olmasına neden olmaktadır. Çünkü kadın toplumda her zaman mahrem ve korunmaya muhtaç olarak

algılanmıştır ve bu durum kadınlara daha küçük yalarda empoze edilmektedir. Ayrıca kadının ev gibi özel alanlar dışında, kamusal alanda sürekli korunmaya muhtaç bir obje olarak görülmesi kadının bu alanlara yalnız başına çıkmasını engellemiştir. Bu durum ise kadını birçok hakkından mahrum bıraktığı gibi yoksulluk karşısında da savunmasız bırakmıştır.

Görüşmecilerden Saime Hanım(37) ise yardım başvuru sürecini şöyle belirtmektedir:

"Ben yapıyorum. Başka kim var ki yapsın kızımı ya da oğlumu alıp gidiyorum yalnız gitmem hem Türkçe bilmiyorum hem de kocam içerde laf söz olur acaba nereye gitti kimin için gitti demesinler diye. Namusuna laf gelir o yüzden mutlaka kızım ya da oğlumla giderim."

Eğitim düzeylerinin düşük olması aslında tüm görüşmecilerin ortak sorunuydu. Genellikle yardım başvurusunda bulduklarında hep başkalarından yardım aldıklarını belirtmişlerdir. Daha önceden vurguladığımız gibi yoksulluk sorunu karşısında eğitim düzeyinin düşüklüğü kadınların her zaman aleyhine olmuştur. Çünkü yoksulluk sürecinde bulunan bütün görüşmecilerin eğitim düzeyi düşük seviyededir. Çoğu görüşmeci okuma yazma bilmemektedir. Daha önceden de değindiğimiz gibi kadın yoksulluğunun en önemli faktörlerinden biri kadınların eğitimsiz olmalarıydı.

Mahrem namus gibi kavramlarla karakterize edilen kadınların toplumda bir erkek tarafından korunması gerektiği kanısı yaygındır. Görüşmecilerle iletişim sağlamak için Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfında alınan iletişim numaraları görüşmecilerin eşlerinin kullandığı numaralardır. Yardım fonunda yer alan dilekçelerden görüşmecilerin ismi geçerken telefon numaraları eşlerine ait olmuştur. Görüşmeciler bu durumu, erkek ya namusunu korumak istiyor gibi kavramlarla ifade etmişlerdir. Ayrıca görüşmecilerden bazıları kendi kullandığı telefonu olmasına rağmen eşinin kullandığı numarayı vermekten rahatsızlık duymadıklarını belirtmişlerdir. Görüşmecilerden Medine Hanım (37) bu duruma açıklık getirmektedir:

- Telefon kullanıyor musunuz?
- Evet neden.
- Vakıftan aldığım numara eşinize aitmiş.
- Evet oraya eşimin numarasını verdim.
- Neden?

-Eşim öyle istedi. Benim numaramı ver dedi, arayacakları varsa beni arasinlar dedi.

-Neden bunu istedi?

-Şimdi onlar erkek namusunu korumak zorunda, istemez ki eşi başkasıyla konuşsun. Normal yani bunlar bir erkek eşini kıskanır yani.

Toplumda kadınların yoksullaşmasına zemin hazırlayan birçok faktör bulunmaktadır. Bunlar; toplumsal cinsiyet rolleri, dinin normlar ataerkil sistem vb'dir. Kadınların yoksulluk olgusu karşısında mücadele vermesi için bu faktörler her zaman engelleyici konumda olmuştur. Kadınların yoksullukla mücadelesinde kamusal alan önemli bir yetkiye sahiptir. Çünkü kadınların bu olguya karşı mücadele edebilmesi için bu alanlarda bulunması gerekmektedir. Ancak dini normlar, ataerkil sistem ve toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle kamusal alan daha çok erkeklerle bağdaştırılmış kadın bu alanlarda dışlanmıştır. Bu durumda kadının toplumda yoksullukla mücadelesini engellemiş ve yoksulluğun kadınlarda kronikleşmesine neden olmuştur.

3.8. Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Öğretilen Yoksulluk

Yoksulluk ve kadın yoksulluğu bağlamında hane önemli bir faktördür. Özellikle yoksulluğun deneyimlendiği temel kurum olması nedeniyle öne çıkmaktadır. Hane toplumdaki bireylerin kaynaklar için birlik oluşturduğu ve birbiriyle yarıştığı temel birimdir. Ayrıca bireylerin toplumsal değer, güç ve ayrıcalıklarla karşılaştığı ve bunların yeniden ürettikleri en önemli yerdir (Körükmez; 2005,13). Aynı zamanda toplumsal cinsiyet normları da aile içinde tekrarlanır, güçlendirilir ve daha geniş toplumsal kurumlara yansıtılır. Toplumsal cinsiyet ilişkileri ve bunlara bağlı rol, beklentiler kadınların çocukluk dönemlerinden itibaren başlamaktadır. Hanede kız çocuklarının erken yaşlardan itibaren ev içi sorumlulukların yüklendiği ve erkek çocuklarına da farklı muamele yapıldığı bilinmektedir. Hanenin büyük bir problemi olan yoksulluk olgusunun da aynı zamanda toplumsal cinsiyet normları aracılığıyla erken yaşlarda kız ve erkek çocuklara empoze edilmektedir. Yoksulluk olgusunun tüm sorumlulukları karşısında kız çocukları erkek çocuklarına nazaran daha yetişkin davranmaktadırlar.

Yürütülen çalışma kapsamında görüşmecilerin yoksulluk olgusu karşısında kız çocuklarının daha anlayışlı olduğunu erkek çocukların yoksulluğu bilmediğini,

yok kavramından erkek çocuklarının anlamadığını belirtmişlerdir. Görüşmecilerde aslında bu durumda erkek çocuklarını ön planda tutmuş kız çocuklarına oranla erkek çocuklarına daha fazla harcama yaptıklarını belirtmişlerdir. Görüşmecilerden Neşe Hanım (33) bu durumu şöyle belirtmektedir:

"Şimdi erkek çocukları bu durumu daha çok takıyor. Çünkü onların durumu daha çok farklı sürekli anne bunu al anne bu yok anne şunu yap ama kız öyle değil bir defa istiyor yok diyorum hemen anlıyor, kızlar biraz daha farklı yoksulluğu biliyorlar anlıyorlar ısrar etmiyorlar. Erkek çocuk yoksulluktan anlamıyor vallahi, elime ne geçince ilk onların ihtiyacına veriyorum sonra kızıma veriyorum o idare edebiliyor ama erkek çocuk idare etmiyor."

Benzer bir şekilde yoksulluk olgusunun toplumsal cinsiyet bağlamında kız çocuklarına öğretildiği gerçeğini bir diğer görüşmeci Asiye Hanım (36) ise şöyle ifade etmektedir:

"Yoksulluk en çok da çocuklar için zor .Özellikle erkek çocukları için. Vallahi oğlum her sabah para yok diye küsüp aç gidiyor okula gerçekten yoksulluktan anlamıyor bu konuda kız çocuğu anlayışlı, uysal erkek çocuk öyle değil oğlum paramız yok diyorum ağlıyor babam versin diyor, baba da dışarıda ne anlar ki. Vallahi artık canım yanıyor oğluma yok demekten."

Toplumsal olarak yapılandırılmış cinsiyet ilişkileri kadının yoksulluğu hane içinde daha küçük yaşlarda perçinlenmektedir. Bu durumda kız çocuklarının tüm hayatları özellikle geleneksel yapının ağır bastığı toplumlarda aile tarafından belirlenmektedir. Daha küçük yaşlarda öğretilen yoksulluk olgusu karşısında kız çocuklarının hanede daha yetişkin davrandıkları ve bunun onlara Allah tarafından verilmiş bir anlayış olduğu kanısı mevcuttur. Aslında toplumsal cinsiyet bağlamında kız çocuklarına empoze edilen roller arasında yoksulluk olgusunun da öğretildiği bir gerçektir. Daha küçük yaşlarda erkeklere ayrıcalıklı davranılması kız çocuklarının ise bu haklarından mahrum bırakılması ilerleyen yaşlarda kadınların bu duruma boyun eğmesi neden olmaktadır. Yoksulluk olgusu karşısında erkek hane dışında kendi geliriyle kişisel ihtiyaçlarına önem verirken kadın ise daha küçük yaşlarda öğretilmiş yoksulluk olgusuna karşı çaresiz bir şekilde erkeğin eve getireceği gelire bağlı kalmaktadır.

3.9. Yoksulluk ve Kadın Emeği

Türkiye'de kadın yoksulluğunun istatistiksel olarak ortaya koyan çok fazla çalışma bulunmaktadır. Söz konusu çalışmalarda genellikle hane baz alınmakta ve hane içi farklılıkların göz ardı edildiği belirtilmektedir (Bora; 2002, 29). Çünkü toplumda birçok norm ve değer tarafından hane gibi alanlar kadınlara atfedilmiş ve hane içi ilişkiler daha çok kadın çerçevesinde şekillenmiştir. Genellikle hane içinde bakım hizmetlerinin kadın işi olarak görülmesi kadın ile erkek arasındaki eşitsizliği kamçulamaktadır.

Toplumsal düzlemde ve hane içinde kadın ve erkek arasında oluşan eşitsizlikler kadını, erkeğe ve gelire bağımlı kılarak kadının hane içinde daha çok yoksullaşmasına neden olmaktadır. Yoksul ailelerde çocuk bakımı, beslenmesi, çocukların giydirilmesi, yaşlı bakımı, elde edilen az gelire temel ihtiyaçların karşılanması ve aileyi rahatlatacak sosyal yardımlara erişim çabaları çoğunlukla kadın tarafından yerine getirilmektedir. Diğer yandan ailenin geçiminden sorumlu olmasalar da beslenmesinden, sofraya yemek konulmasından, temizliğinden sorumlu olduklarından daha fazla çaba sarf etmek zorundadırlar. Kadınlar yoksulluk nedeniyle ev işlerinin çok ağırlaşması, aileyi beslememek nedeniyle ezilirken erkekler evi geçindirmediikleri için ezilmektedirler.

Kadınlar ailenin yeniden üretimi için ev içinde yoğun emek harcamaktadır. Alışveriş, yemek pişirmek, ev temizliği, çamaşır yıkamak, ütü, bulaşık gibi işlerle, çocuk bakımı ve yetiştirilmesi, yaşlı ve hastaların bakımı ev içinde kadın emeği üzerinde gerçekteşmektedir. Yoksullukla mücadelede hem hane içinde hem de hane dışında yoğun emek karşılığı harcadığını belirten görüşmeci Adile Hanım (26) ise:

"Gerçekten kadınlar bu koşullarda çok yoğun emek harcamaktadırlar ve hele dul bir kadınsan inan gerçekten zor oluyor hem dışarıda çalışıyorum hem evin içinde çalışıyorum. Hem annem yanımda sabah çocukları okula gönderiyorum yemek yapıyorum annemi evde bırakıyorum ev temizliğine gidiyorum. Daha önce lokantada çalışıyordum gerçekten dul bir kadın olmak çok zor akşam geç saatte çıkıyordum sorun oluyordu mahalleye geliyordum herkes bana bakıyordu acaba bu saatte nereden geliyor diye. Ben de mecbur milletin ağzına laf vermedim ayrıldım şimdi ev temizliğine gidiyorum haftada iki gün falan bazen 100 bazen 60 bazen 80'e

gidiyorum. Çok yoruluyorum eve geliyorum bu sefer kendi evimi temizliyorum, çocuk bakımı, annemin bakımı derken yıpranıyorum kendimden ödün verdim artık çocuklarım için mecburum. ...çocuklarım için diyorum annelik bunu gerektiriyor biliyor musun artık kendinden geçiyorsun çocukların için çabalıyorsun."

Görüşmeci ağır koşullarda geçici ve düzensiz bir şekilde çalışmasına rağmen ev işlerinde şikayetçi olsa da bunları yapmak zorunda kaldığını ve ayrıca aynı işi hane dışında başka hanelerde düşük ücretler karşılığında yaptığını, yoksulluk olgusu karşısında bu duruma mecbur kaldığını, çocukların bakımı ve ihtiyaçları için kendisinden ödün verdiğini belirtmiştir.

Görüşmecilerden Feleknaz Hanım (32) ise, hane içinde emeğin karşılığının olmadığını, toplumsal cinsiyet normları bağlamında hane için faaliyetlerin zaten kadının görevi olarak görüldüğünü ve kadının bunları yapma mecburiyetinin olduğunu belirtmiştir. Ayrıca görüşmeci kadının toplumda herhangi bir konuma sahip olmadığından ev içi emeğinin görülmediğini belirtmiştir.

"Gerçektende o kadar yoğun bir emek harcıyorsun ki ama kimse bunun farkında değil. İki yaşlıya bakıyorum çocukların okulu, ödevi, üstü başı, banyosu, küçük kızım daha 9 aylık, kocamın ihtiyaçları, daha da kocamın ve kaynananın banyosunu ben yaptırıyorum. Bir kişi olarak 8 kişinin ihtiyaçlarına koşuyorum. Bunun dışında bahçe temizliği, ekmeği, yemeği vesaire günün sonunda onca yorgunluktan sonra ne kaynana ne de kocam bundan memnun değil. O kadar zoruma gidiyor ki kocam hep bütün gün boyunca boşsun bir işe yaramıyorsun diyor ya onun görevlerini ben yapıyorum kayınpederimle odun kırıyorum, kömür taşıyorum. Ellerime bak bir (ellerini gösteriyor) su toplamış hep iki gün önce odun kırmaktan böyle oldu günün sonunda pestilim çıkmış vaziyette gece bir de çocuğa uyanıyorum sabah kızımın okulu için erkenden kalkıyorum okul olmasa kayınpederim kaynanam sabah namazından sonra uyumuyorlar kalkıp onlara kahvaltı hazırlıyorum. Ama sorsan bütün gün boyunca uyuyorum kadının adı var mı ki emeğini de görürsünler. Kendin yoksun onların gözünde emeğini mi görecekler. Kendimi unuttum ben hep onlar için hep onlar için sorsan onları unuttum."

Görüşmecilerden Emine Hanım (34), hanede yoksulluk karşısında kadının daha çok yıprandığını erkeklere atfedilen roller nedeniyle hane dışında bulunmalarından dolayı hane içi faaliyetlere katılım sağlamadığını, bu nedenle evliliği sürdürenin aslında kadın olduğunu ifade etmiştir.

"Vallahi şimdi sana şunu diyeyim kadınlar olmazsa bu evliliklerin yükü kaldırılmaz, evliliği ayakta tutan kadındır. Vallahi eşimi görsen benden daha genç yaşta benden

büyük ama yanımda görsem oğlum sanırsın ben çok yıprandım çok yaşlı görünüyorum değil mi? Vallahi hayatın zorlukları yıpratıyor insanı. Yaşamak için bir daha mücadele veriyoruz yaşadığımız hayatta hayat değil. Çocuklar bana kalıyor, ev bana kalıyor. Bir de çocuklar sürekli hasta nazı, sitemi, derdi, kederi her şeyi bende onun için yıprandım eşim nereden bilsin ki sabah bir çıkıyor akşam dönüyor evde ne oldu, ne bitti, ne yoktu, çocuklar ne istedi, ne verdin hiçbir şeyden haberi yok. Bazen 35 kuruş sıkıştırır elime akşam geldi mi de hesap sorar, ne yaptın ne ettin sor adam verdiğim 35 kuruş yetti mi de. Utanmasa para üstünü isteyecek. .... sabah kalk ev işi, yemek, ekmek, çocuk derken bir bakıyorum akşam bastı kocam kapıda yemek getir, çay getir, banyoyu hazırla, kıyafetim nerede, bugün çok yoruldu sen bütün gün evdesin diyor bir de vallahi keşke ben de bunca sorumluluğu evle birlikte kocama bıraksam da dışarıda çalışsam bilmiyor ki ben evde ne yaşıyorum. ....Vallahi elimden gelenin fazlasını yapıyorum ama işte kimse görmüyor bunu sorsan sabahtan akşama kadar evde oturuyorum."

Görüşmeci Sevim Hanım (45) ise yoksulluk karşısında kadınların yiyecek tüketiminden önceliği çocuklarına verdiğini belirtirken, aynı zamanda yoksulluk olgusuna karşı mücadele vermeyi de kız çocuklarına öğrettiklerini şöyle belirtmiştir:

"Evlilikte kadın olmak zordur erkek değilsin arkanı eve dönüp dışarı çık. Erkek çıkar akşam gelir uyur sanki ev hep öyle ama kadın gün içinde neyle savaşırlar işte onun bir tek kadın bilir. Anladın mı? .....şimdi biz okumamış kadınlar için çok zor paran yok koca eline bakıyorsun onda da yok. Oğlum çalışıyor yoksa gerçekten aç kalırdık. Vallahi çocuklarım küçükken ben çoğu gece aç yatardım yemezdim onlara yedirirdim büyüsünler yetişsinler bana diye. Kendi lokmamı onlara verirdim. Ben zamanında çok fakirlik çektim yokluk çektim ses etmedim oturdum evimde ağladım yeni yeni devlet kapısına gidiyorum. ....Gelinler öğrensin bunu kızıma da öğretiyorum bak (kızını gösteriyor) yarın bir gün evlenecek Allah onu annesinin kaderini yaşatır mısın ama belli mi olur kader belki denk geldi." Ben de isterim tabii kızım zenginle evlen bu hayatın fakirliği yaşamasın diye."

Kadınlar ideolojik olarak yeniden üretilen toplumsal cinsiyet rollerinden dolayı ev işlerinin sorumlusu olarak kendilerini görmektedirler. Hane için eşitsizliklerden ve toplumsal değerlerden dolayı eve tabii tutulan kadınların yoksulluğa karşı mücadelelerinin genellikle erkek tarafında görülmediği hane içi emeğin aslında kadının görevi olduğu ve kadının bunu yapma mecburiyetinin olduğu kanısı mevcuttur.

3.10. Yoksullukla Mücadelede Geliştirilen Stratejiler

Yoksullukla mücadelede temel ihtiyaçların sağlanmasına yönelik faaliyetler ve diğer gelir getirici faaliyetler olmak üzere iki temel mücadele stratejisi

bulunmaktadır. Temel ihtiyaçların sağlanmasına yönelik faaliyetlerde kadınların karşılıksız emeği ön plandadır. Kadınlar başta barınma, beslenme gibi ihtiyaçları ucuz şekilde gidermek için ya da para vermeden gidermek için karşılıksız emeklerini kullanmaktadırlar. Yürütülen alışma kapsamında yoksulluk kategorisinde yer alan görüşmeciler yoksullukla mücadelede çeşitli stratejiler geliştirdiklerini belirtmişlerdir. Görüşmecilerden Aysel Hanım (37):

"Balık tutarız tuzda biliyordur tuzlu balık peynir tutarım, arada bir lahana tutarız sarma için, konserve pek yapmam pazarda pahalı olur komşum hasta olduğu için onun ekmeğini ben pişiriyorum o da onun karşılığında yazın bahçesinde sebze falan verir biber, domates, salatalık çok olursa konserve yapıyorum. Onun dışında her ekmeğini pişirdiğimde 50 TL veriyor öyle fasulye dolaba atarım, biber domatesten menemenlik hazırlarım, en önemlisi ekmek almam evde ekmeğimi kendim yaparım."

Görüşmeciler beslenmeye yönelik olarak bazı ihtiyaçlarını kendi imkanlarıyla evde kendileri sağlamaktadırlar. Genellikle evde yapılan beslenmeye yönelik ihtiyaçlar hanede bulunan kaynaklanan dahilinde gerçekleştirilmektedir. Ayrıca görüşmeciler genellikle okula giden çocuklara harçlık veremediklerini evde kendi imkanlarıyla çocuklarına beslenme çantası hazırladıklarını, çocukları için poğaça, simit, kek, kızartma gibi yiyecekler hazırladıklarını belirtmişlerdir. Görüşmecilerden Neşe Hanım (33) bunu şöyle ifade etmektedir:

"şimdi mesela çocuklarıma okul harçlığı vermem evde onlara bir şeyler hazırlıyorum. şimdi kızımı 1 TL oğluma 1 TL versem 2 TL yapıyor pazarda zaten patatesin kilosu 2 TL 1 kilo patates alıyorum bir hafta kızartıp onlara bırakıyorum."

Görüşmeciler yiyecek dışında kendi imkânlarıyla çocuklarına kıyafet diktiklerini ve başkaları tarafından çocuklarına yardım amaçlı kıyafet verildiğini, bunun yanı sıra patik, çorap, hırka gibi giyecekleri rdklerini belirtmişlerdir. Genellikle büyük çocukların kıyafetlerindeki yamalı yerleri dikip küçük çocuklarına giydirdikleri ve sadece bayramlardan pazarda çocuklarına kıyafet aldıklarını belirtmişlerdir. Görüşmecilerden Melice Hanım (35) bu durumu şöyle belirtmektedir:

"şimdi bak ocuklarımmın ayakkabısını çorabını her şeyini dikiyorum. Terzilik anlamında değil yırtıldığında dikiyorum. Kışın onlara patik, hırka, çorap yapıyorum.

Onu doğru söyleyeyim şimdi büyük oğlumun kıyafetlerini küçüğüne giydiriyorum küçüğüne fazla bir şey almıyorum. Vallahi sana söyleyeyim iki yıldır ben kendime hiçbir şey almadım görüyorsun üstündekileri hep eski çocuklarımdan bana fırsat gelmiyor ki. Çocuklara da bayramdan bayrama alıyorum."

Görüşmeciler genellikle pazara çocukları okuldayken çıktıklarını, çünkü çocuklarla birlikte çıktıklarında çocukların her şeyi istediklerini, alamadıkları takdirde üzüldükleri belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra pazarda önceliği her zaman kuru gıdaya verdiklerini daha sonra sebzeye yöneldiklerini ifade etmişlerdir. Görüşmeci Ayfer Hanım (31) bu durumu şöyle ifade etmektedir:

"Şimdi pazara çıkarım kendim oğlum için bir şeyler alırım, paramı idareli kullanırım çarçur etme 1TL' mi bile boşa harcamam. Mesela eşim 20 TL pazar parası versin giderim ilk önce kuru gıda da hep yarım kilo alırım mesela 20 TL'ye yarım kilo bulgur, yarım kilo pirinç, fasulye gibi şeyler kalırsa da sebze alırım. Evime tam olarak hiçbir zaman 5 kiloluk bir şey gelmemiştir."

Görüşmeciler aynı zamanda pazara çıktıklarında pazar dönüşünde eşleriyle hesap yaptıklarını eşlerinin geriye kalan parayı istememeleri için fiyatı farklı söylediklerini belirtmişlerdir. Görüşmeci Vesile Hanım (32):

"Eşim oturur hesap yapar benimle tabi biraz fazla derim yoksa kalan parayı ister ona vereceğime biriktirim çocuklarıma harcarım. Allah günah yazmasın çocuklarım için bazen komşudan borç aldım lazımdı şuna buna verdim derim komşumu tembihlerim o gelip ister öyle ondan para alır biriktirim komşum da öyle yapar (gülüyor)."

Yoksullukla mücadele kapsamında kadın hane geçmenin yanı sıra çocukların ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla eşinden para almak için farklı yöntemlere başvurduğunu söyleyebiliriz.

Ayrıca görüşmeciler hane içinde yoksullukla mücadelede geliştirilen stratejiler arasında reçelin yer almadığını, meyve fiyatlarının yüksek olmasından dolayı reçel yapımını maddi gelirinin yüksek düzeyde olanların evde yapabileceği bir uğraş olduğunu belirtmişlerdir. Görüşmecilerden Gülsüm Hanım (35):

"Reçel yapılmaz ki yoksul reçel mi yapar. Çünkü daha meyve yiyemiyoruz nasıl reçel yapayım. Zaten şeker pahalı bak şekerime (şekeri gösteriyor) bitti neredeyse şimdi elde avuçta hiçbir şey yok nasıl alacağım bilmiyorum. Bence evde reçel yapmak zenginlerin işi meyvesi için ilk önce gözün karnın doycak sonra geri kalanıyla yemediklerinle reçel yaparsın. Biz sadece pazarda tezgahlarda gözümüz meyveyi görür sadece görürüm."

Görüldüğü gibi yoksulluğu algılamanın yanı sıra yoksullukla mücadele etme stratejilerinde de toplumsal cinsiyet rolleri son derece belirleyicidir. Toplum erkeklere haneyi geçindirme rolünü verirken kadınlara verilen rolün aile üyelerinin yeniden üretimini sağlamak olması yoksullukla mücadele stratejilerinde de kendini göstermektedir. Ancak yoksullukla mücadele etmede önemi yadsınamaz olan kadınların evde yaptıkları üretim ve yeniden üretim faaliyetleri toplumsal değer sisteminde değersiz ve önemsiz kabul edilmektedir. Aynı zamandan yoksul ailelerin yoksullukla mücadelede kullandıkları bir strateji olan geçimlik üretim faaliyetleri her boyutuyla kadınların sorumluluğundadır.

3.11. Mecburiyetten Doğan Strateji: Tandırda Ekmek Pişirme

Yoksul kadınların yoksullukla mücadelede belirlediği bir strateji olan tandırda ekmek pişirme faaliyeti hane içinde kadın emeği üzerinde kurulu olan bir diğer stratejidir. Ev içinde hane üyelerinin ihtiyaçlarına yönelik olarak gıda üretimi ve işlenmesi kadınlar tarafından sağlanmaktadır. Yürütülen çalışma kapsamında görüşmeciler hane geçiminde ekmeği temel gıda olarak belirlemişlerdir. Görüşmeciler maddi durumlarının yetersiz olmasından, ekmek fiyatlarının pahalı olmasından ve hanede yaşayan birey sayısının fazla olmasından dolayı ekmek ihtiyaçlarını gidermek için tandırlarda pişirdiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca görüşmeciler taşındıkları mahallelerde kendi imkânlarıyla tandır kurduklarını ve genellikle komşuları ile birlikte bu faaliyeti gerçekleştirdiklerini belirtmişlerdir. Görüşmelerden Asiye Hanım (36) ekmek ihtiyacınızı nasıl karşılıyorsunuz sorusuna şöyle cevap vermiştir:

"Kendim pişiriyorum ilk buraya geldiğimde burada oturan kadınlarla konuştuk ortak bir tandır aldık. Hemen girişte belki görmüşsündür orada ekmek pişiriyorum işte."

Bir diğer görüşmeci Ayfer Hanım (31) ise tandır evine sahip olmadığında bu faaliyeti gerçekleştirirken bulunduğu yerden başka mahalleye gidip ekmek pişirdiğini şöyle belirtmektedir:

"Vallahi kendim pişiriyorum unu alıyorum babamgile bırakıyorum onların evi hemen aşağı mahallede gidip orada pişiriyorum. Ben bu mahalleye geldiğimde tandır yapmışlardı ben para veremediğim için burada pişiremiyorum. Onun için gidip babamgilde pişiriyorum."

Görüşmeciler Asiye Hanım ve Ayfer Hanım Tuşba ilçesine bağlı Seyranteppe Mahallesi'nde depremden sonra kurulan konteynırlara belediye tarafından gelir düzeylerinin yetersiz olmasından dolayı yerleştirilmişlerdir. Görüşmeciler 'konteynır kent' olarak adlandırdıkları bu alanlara kendi imkanlarıyla tandır evi kurmuşlardır. Bu alanlarda bulunan 120'den fazla hane ekmek ihtiyaçlarını kurulan bu tandırda kendi pişirerek sağlamaktadır. Konteynırlara sonradan yerleşen kadınlar tandırın kurulmasında her hangi bir imkan sağlamadığında ekmeğini başka yerde pişirdiğini, ayrıca görüşmeciler maddi durumlarının yetersiz olmasından dolayı ekmek pişirmeye mecbur kaldıklarını belirtmişlerdir.

Bunun yanı sıra yoksullukla mücadelede kadınların eşlerinden fazla bir şey beklememeleri gerektiğini kadınların hane içinde eşlerine destek çıkmak için mücadele etmesi gerektiğini belirten görüşmeci Sevim Hanım (45):

"Şimdi nüfus çok on iki kişiye ekmek alarak doyurabilir misin? Ayda 1000 TL'den fazla eder bu yoklukta 1000 TL ekmeğe verilmez ki yapabiliyoruz niye alalım. Şimdi biz yardım edelim. Şimdi her şeyi kocalardan beklememek lazım elinden geleni yaparsın destek çıkarsın."

Yoksulluk kategorisinde yer alan görüşmecilerin aynı zamanda konut ve arsa mülkiyetinin bulunmadığını ikamet ettiği adreste genellikle ya kiracı konumda ya da akrabaya ait konutlar olduğunu ifade etmişlerdir. Akrabasına ait evde kira ödemediğini belirten görüşmeci Medine Hanım (37) konutun bulunduğu arsanın dar olmasından dolayı mecbur kaldığı için tandır evin girişine yaptırdığını ve bu durumun hane halkının yaşamını kötü etkilediğini şöyle belirtmektedir:

"İlk buraya geldiğimde komşulardan pişiriyordum baktım böyle gitmeyecek girişin yanındaki köşeye tandır sıkıştırdım vallahi. En azından minnet etmiyorsun kimseye istediğim zaman pişiriyorum ama ekmek pişirdiğim gün eve giremezsin evde akşama

kadar tandır dumanı olur. Hemen girişte zaten sana anlattıklarımı düşün ekmek alabilir miyim dışarıdan mecbur pişiriyorum. Yoksa gerçekten aç kalacağız."

Yoksullukla mücadele etmek için kadınların hanede gerçekleştirdiği bir strateji olarak tandırda ekmek pişirme aynı zamanda kadınların hastalıklarında ve gebelik dönemlerinde eşlerinden yardım aldıklarını belirtmişlerdir. Görüşmeci Meryem Hanım (37) bu durumu şöyle ifade etmektedir:

"Maddi durumum yeterli değil imkanlar olmayınca mecbur pişiriyoruz. Tandır evimde yok gittiğim her yerde Allah razı olsun komşularımda pişiriyorum. Hepsi de yardım ediyor hamileyken onlar bana pişirir ben yardım ederdim. Karnım büyüyünce tandıra eğilmek çok zor oluyor yapamıyordum komşularım yapardı ben yardım ederdim. Hamileyken son aylarda 2 defa eşime gösterdim o hamuru yaptı yapamıyordum çok zorlanıyordum."

Ayrıca hanede bulunan birey sayısına bağlı olarak kadınlar bu faaliyeti sık sık gerçekleştirmektedirler. Görüşmecilerden Emine Hanım (51):

- Ne sıklıkla tandırda ekmek pişiriyorsunuz?

- Haftada bazen bir Bazen de iki defa pişiriyorum. Nüfus çok olunca yetmiyor.

Bir diğer görüşmeci Aysel hanım (37) bu faaliyeti hem kendisine hem de para karşılığında komşusuna pişirdiğini belirtmektedir:

"Haftada iki gün tandırı yakıp ekmeği pişiriyorum bir gün kendime bir gün komşuma ikisini aynı gün yapsam bu yaşta tandır evinde ölüm çıkar (gülüyor)."

Yoksulluğa karşı geliştirilen stratejiler hanelerin sahip olduğu kaynaklar ve içinde buldukları yapısal koşullardan bağımsız değildir. Yoksullukla mücadelede kadınların hane içinde geliştirdikleri stratejiler ailenin geçimini sağlamak ve satın almamak için hane içinde üretilen ürünler arasında ekmek de yer almaktadır. Görüldüğü gibi görüşmecilerin de yeterli olmayan gelir düzeyinden dolayı ekmek pişirmeye mecbur kaldıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan mahallelerde yer alan görüşmeciler mahallede bulunan diğer bireylerle benzerlikleri yönündeki algıları örtüştüğünden komşuluk ilişkilerinde memnuniyet söz konusudur. Yoksullukla mücadelede görüşmecilerin ekmek ihtiyacının karşılanmasında ve pişirilmesinde komşularıyla dayanışma içinde olduklarını ve genellikle bu faaliyeti gerçekleştirmek için birbirilerine yardım ettiklerini belirtmişlerdir.

3.12. Tandırda Pişirilen Ekmeğin Hane Geçimine Katkısı

Yoksullukla mücadele bağlamında kadınların hane içinde geliştirdikleri stratejiler genellikle haneye giren gelir yetersizliğinden dolayı hane ihtiyaçlarının karşılanmasında fayda sağlamaktadır. Bu nedenle yoksullar çoğunlukla gıda, giyim, sağlık, eğitim, ısınma gibi temel ihtiyaçlarından kısmak suretiyle yeni yaşam stratejileri oluşturmaya çalışmaktadırlar. Yürütülen çalışma kapsamında görüşmeciler ise ekmeğin fiyatlarının yüksek olmasından dolayı kendi imkanlarıyla kurdukları tandırlarda ekmeğin pişirerek hane geçimine katkı sağladıklarını ve ekmeğin ihtiyacının karşılanacağı parayla başka ihtiyaçlarının karşılandığını belirtmişlerdir. Ayrıca eğitim düzeyi düşük olan okuma yazma bilmeyen görüşmecilerin hanede gerçekleştirdikleri tandırda ekmeğin pişirme faaliyetinin haneye katkısını hesaplarken doğru hesaplar yaptıkları gözlemlenmiştir. Bu durum görüşmecilere sorulduğunda ise yoksullukla mücadele kapsamında öğrendiklerini belirtmişlerdir.

Görüşmeci Sabriye Hanım la (45) yapılan görüşme sürecine değinirse:

- Tabii diyorum ya ekmeğin alsam ayda 600 TL veririm evde dokuz kişi yaşıyoruz bir evde günde kimse bir ekmeğin doymuyor ki en az günde 20 ekmeğin girer evime. 75 TL bir torba un alıyorum bir ay yetiyor kalan para 525 TL hesap et neler neler alınır mutfak masrafı, kocamın hastane masrafı, pazar parası aslında hepsini ben karşılıyordum katkı değil de bu ne?
- Katkı sağlıyorsunuz. Ankette eğitim durumuna okur-yazar değil demiştiniz ama hesaplamayı doğru yaptınız.
- Haa yoksulluk karşısında o kadar hesap yaptık ki o buraya, şu buraya, o oraya diye diye öğrendik (gülüyor).

Yoksullukla mücadele kapsamında hane içinde geliştirilen diğer stratejiler gibi tandırda ekmeğin pişirme faaliyeti de haneye katkı sağlamaktadır. Çünkü dışarıdan hanede yaşayan bireylerin ekmeğin ihtiyacını karşılamakla hanede ekmeğin kendi imkanlarıyla sağlamak arasında yüksek derecede bir fark görülmektedir. Bir diğer görüşmeci Vesile Hanım (32) ekmeğin pişirerek haneye katkı sağladığını ve bu faaliyetin aslında kadının görülmez emeğinin olduğunu belirtmiştir. Ayrıca toplum tarafından erkeğe atfedilen evi geçindirme rolünü yerine getirmemesi açısından

ekmek pişirme faaliyeti karşılığında kadına para verilmesi gerektiğini şöyle ifade etmiştir:

"Şimdi diyorum ya bir torba un 75 TL. Bir aylık ekmek ihtiyacım 200 TL falan olur şimdi bir torba un 2 ay yetiyor. Ekmeğe vereceğim parayı da biriktiriyorum. Bence eşim bana para verdiğinde geri istememeli. Ben pişirdiğimde hiç demiyorum ki bak ben yapıyorum sen yiyorsun o da para verdiğinde farz etsin ki ekmeğe veriyor. Haksız mıyım sonuçta ayda onu 200 TL vermekten kurtarıyorum şimdi 130 TL kalıyor onunla kuru gıda alınır. Bence kadınlar eşlerinden pişirdiği ekmek karşılığında para almalı (gülüyor)."

Bunu yanı sıra görüşmeci Aysel Hanım (37) ekmek pişirerek hane geçimine katkı sağladığını aynı zamanda başkasına da para karşılığında ekmek pişirdiğini ve bununla haneye katkı olduğunu, durumu şöyle belirtmiştir:

"Sağlıyorum dedim ya aylık neredeyse 1000 TL ekmek tutar on kişi için şimdi kendim pişiriyorum bir torba un alıyorum 75 TL bir ayda yetiyor. Şimdi aylık 75 TL nerede 1000 TL nerede hepimizde yetişkin olunca mecbur ekmek tüketiyoruz. Şimdi sadece kendime pişirerek kendime değil komşuma pişirerek de katkı sağlıyorum kışın 50 TL verir yazın bahçesinde sebze meyve verir Valla nereden baksan ayda 100 -1500 TL'lik katkı sağlıyorum. Ama tabi kocam senin görevin bu diyor. Görev değil ki düşüncesiz bir kadın olsam yapmam kocam değil misin görevin bana bakmak nereden getiriyorsun getir eve ekmek al derdim ama biz kadınlar çok düşünceli, vicdanlı insanlarız onlara bırakmıyoruz yardım ediyoruz elimizden ne gelirse yapıyoruz vallahi onlardan daha çok yıpranıyoruz."

Yoksullukla mücadelede kadınların hane içinde geliştirdiği stratejilerden biri olan tandırda ekmek pişirmek kadın emeği üzerinde gerçekleşmektedir. Sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan hanelerde tandırda ekmek pişirme faaliyeti haneye doğrudan katkı sağlamaktadır. Ancak toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında bu faaliyet kadının görevi olarak görülmektedir. Aynı zamanda kadının hane içinde harcadığı emek toplum tarafında erkeğin gelir getirici faaliyeti kadar önemli görülmemektedir.

3.13. Nasıl Yapıldığını Bilmezdim Yoksulluğa Düşünceye Kadar

Yoksullukla mücadelede hane içinde geliştirilen birçok strateji gibi tandırda ekmek pişirme faaliyeti de kadın emeği üzerinde gerçekleşmektedir. Daha çok kırsal alanlarda imkan kısıtlılığından dolayı sürdürülen bir faaliyet olarak tandırda ekmek pişirme daha çok göç sonucu oluşmuş kent merkezlerinin dış çeperinde yer alan sosyo-ekonomik düzeyi düşük mahallelerde bulunan yoksullar tarafından

gerçekleştirilmektedir. Bu bağlamda çalışmanın örneklemini oluşturan Van merkez ilçelere bağlı Seyrantepe, Hacıbekir ve Süphan mahallelerinde sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan hanelerde bulunan kadınlar daha önce tandırda ekmek pişirmek faaliyetini gerçekleştirmediğini ve aynı zamanda bu faaliyeti gerçekleştirme konusunda bilgi sahibi olmadığını, ikamet ettiği mahallelere taşındıktan sonra bu faaliyeti öğrendiklerini ve gerçekleştirdiğini belirtmişlerdir. Görüşmeci Emine Hanım (51):

"25-30 yıla yakındır yapıyorum. Evlendim başladım yapmaya köydeydik yaptık köyde fırın falan yok. Maddi durumun iyi olsa da yapıyorsun bunun. Kayınpederimin durumu iyiydi mesela ama yine de on beş kişiye ekmek pişirdim 4 günde bir fırın olmayınca köyde uzak çarşıya pişirmek zorunda kalıyorsun. Ama şimdi buranın imkanıyla köy imkanı bir değil ki burada fırın var bakkal var market var ama para yok bu sefer yine mecbur pişiriyorsun."

Kırsal alanda gelir düzeyi yüksek olmasına rağmen imkan kısıtlılığından dolayı ekmek pişirme faaliyetini gerçekleştirdiğini belirten görüşmeci Emine Hanım kente göç ettikten sonra bu sefer de imkanlar dahilinde gelir yetersizliğinden dolayı pişirmeye devam ettiğini ifade etmiştir.

Görüşmeci Saime Hanım (37) ise:

"Evlenden önce annem yapardı ben ona yardım ederdim çok zor geliyordu. Annem ekmek pişireceği gün hep başka bahaneler arardım kız kardeşim giderdi yardıma annem bağırdı sanki sana lazım olmayacak mı gel öğren derdi ben de anneme parası bol olana gideceğim derdim. Öyle de oldu evlendim hiç pişirmedim kocam para verirdi alırdım istediğim olmuştu. Ama son 3 yıldır pişiriyorum sana en başından söylemişim ya kızım para her şey paran olmazsa huzurun yok sağlık bile parayla almıyor para öyle bir şey ki yuva da yaptırır, yuva da yıkar millet kocasının parası yok diye boşanıyor. ....şimdi para olmadığı için ben de pişiriyorum tandır evimde yok 3 yıldır elimde pişiriyorum kurmak gereği yoktu ama işte Allah düşürüyor."

Görüşmeci gelir düzeyi yeterli olduğunda ekmek pişirmediğini, ancak maddi sıkıntılar başladıktan sonra ekmek pişirmeye başladığını belirtmiştir. Ayrıca kadınlar evlenmeden önce bu tür faaliyetlerin gerçekleştirme zorluğundan dolayı gelir düzeyi yüksek olan biriyle evlenmeyi düşünmektedirler. Ayrıca toplumda ekonomik

kaynaklara ve birçok imkana sahip olamayan kadınlar yoksulluk gibi olumsuz koşullarda yoksunluklarını ve bu yoksunluklara karşı mücadelelerini kendi kız çocuklarına miras bırakmaktadırlar.

Ayrıca görüşmeci Neşe Hanım (33) ise depremden sonra ekmeğin pişirmeye başladığını, depremden önce böyle bir faaliyeti gerçekleştirmediğini belirtmiştir:

- Vallahi depremden sonra buraya taşındığımdan beri pişiriyorum 6-7 yıl oldu o zamandan beri kendim yapıyorum.
- Depremden önce veya evlenmeden önce pişiriyor muydunuz?
- Yok vallahi evlenmeden önce pişirmiyordum polislerin evinde doktorların evinde çocuk bakıyordum evlenince de pişirmedim çünkü maddi durumum iyiydi ne olduysa depremden sonra oldu vallahi.

Çalışmada katılımcı olan bütün kadınların yoksulluk karşısında ekmeğin pişirmeye mecbur kaldıklarını ve genellikle annelerin ya da komşuların desteğiyle öğrendiklerini belirtmişlerdir. Hane gelirinin yeterli olması durumunda bu faaliyeti gerçekleştirmediklerini, ancak gelirin düşmesi durumunda hane ihtiyaçlarından kısma durumunda bu faaliyeti öğrendiklerini ve gerçekleştirdiklerini belirtmişlerdir.

3.14. Tandır Ekmeğinin Meşakkatli Süreci

Yürütülen çalışmanın odak noktası olan yoksullukla mücadelede hane içinde gerçekleştirilen bir strateji olan tandırda ekmeğin pişirme faaliyetinin gerçekleşmesi için bir gün öncesinden bir takım hazırlıkların yapılması gerektiğini söyleyebiliriz. Çalışmada katılımcı olarak yer alan kadınlar tandırda ekmeğin pişirme faaliyetinin gerçekleşmeden öncesinin ve gerçekleştirdikten sonrasının meşakkatli bir süreci içerdiğini belirtmişlerdir. Görüşmecilerden Emine Hanım (34) bu süreci şöyle ifade etmektedir:

"Vallahi ekmeğin pişirmeye karar verdiğimde akşamdan gider tandır hazırlığını yaparım içine tezek, odun koyarım sonra unumu eller getirir mutfağa bırakırım sabah erkenden kalkar una su, tuz, maya ekler yoğururum ekşiyince kadar beklerim sonra gider kontrol ederim olmuşsa tandıra ateş atarım elim gelir o hamuru açar ben de tandıra vururum o gün taze ekmeğin balığımızı da yeriz (gülüyor) sonra ekmeğin soğuyunca poşetleyip dolaba atarım taa 10 güne kadar yine aynı hazırlık öyle vallahi."

Görüşmeciler benzer bir faaliyet gerçekleştirdiğinden dolayı bu faaliyetin hazırlanma ve yapılma aşaması benzerlik göstermektedir. Ancak tandırda ekmek pişirme faaliyetinin kadınları zor durumda bırakan bir süreci olduğunu söyleyebiliriz.

3.15. Sağlık mı? Yoksulluk Varken!

Sağlık durumu ile yoksulluk arasında doğrudan olmayan bir ilişki söz konusudur. Yoksul insanlar maruz kaldıkları birçok yoksunlukla birlikte daha fazla hasta olma riskiyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Ayrıca sağlıklı olmayan insanlar ekonomiye sağlıklı bir birey kadar katkı sağlayamayacağından yoksunluk durumunu tetiklemektedir. Bu nedenle yoksulluk döngüsünün kırılması için sağlık yatırımlarının yükseltilmesi önem arz etmektedir. Ancak sağlık her insan için temel bir hak olmakla beraber dünyada birçok kadın erkeklere oranla biyolojik nedenler ve önemli oranda düşük olan sosyo-ekonomik nedenlerle iyi olmayan bir sağlıkla yaşamak durumunda kalırlar. Ayrıca yoksulluğa karşı her durumda savunmasız kalan kadınlar yoksullukla mücadelede geliştirdiği stratejiler bağlamında kendi kişisel ihtiyaçlarından hatta sağlığından ödün vermektedir. Hane gelirinin yetersiz olması durumunda enformel sektörlerde düşük ücretle uzun çalışma saatlerinin olması ve kadının kaynakların yoksunluğundan dolayı hane içinde geliştirdiği birçok strateji, kadın sağlığını doğrudan etkilemektedir. Yürütülen çalışmada temel bir strateji konumunda yer alan tandırda ekmek pişirme faaliyeti ise kadınların sağlıkları açısından birçok tehlikeyi beraberinde getirmektedir. Ancak çalışmaya katılım sağlayan kadınların yoksulluk durumunda böyle bir stratejinin kadın sağlığına dezavantajı olsa bile yoksulluk karşısında bu faaliyeti mecbur olarak gerçekleştirmeye devam ettiklerini belirtmişlerdir. Görüşmecilerden Neşe Hanım (33):

"Benim hastalığım var şimdi migrenim de var mesela doktorlar diyor ki migrenin olduğu için tozdan dumandan uzak dur diyorlar. Bir de boğazımda faranjitim var. İşte durmadan çok etkileniyorum ekmek pişirdiğim gün migrenim tutuyor hastaneye gidiyorum. Bir de boğaza girince nefes alamıyorum şimdi mecburum da pişirmesen nereden getireceksin eşim de hasta ama çabalyor benim de çaba göstermem gerekiyor."

Görüşmeci Gülsüm Hanım (35) ise benzer bir şekilde hastalığından dolayı bu faaliyeti gerçekleştiremediği zamanlarda akrabalarından destek alarak pişirdiğini yoksulluk karşısında mecbur kaldığını ifade etmiştir:

"Tabi etkiliyor bir de ben fibromiyoloji hastasıyım ekmek pişirdim gün ölüyorum hissediyorum böyle sanki ağrım bütün vücudumda geziyor doktora gittim pişirme dedi vücudun yoruldukça ağrıların çok olur dedi ama mecburum nasıl pişirmem hastalıktan ölmezsek açlıktan öleceğiz vallahi pişirmeye devam ediyorum. Çok rahatsız olursam ablam gelir pişirir annem gönderir. Onun dışında kendim pişiriyorum. Başımın çok darbe yedim ben migrenim var bir de ekmek...."

Görüşmeci Emine Hanım (34) yoksulluk durumunda çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamak için kendi sağlığından ödün verdiğini şöyle ifade etmektedir:

"Vallahi ekmek pişirdiğim gün baş ağrısından uyuyamıyorum sabaha kadar. Onun zaten dumanı, tozu hepsi ağzımdan burnundan ciğerine gidiyor ekmek pişirince buradan yanıyor aç buraya kadar (kollarımı gösteriyor) ameliyatlıyım bir de ameliyatlı tarafımın hepsi ağrıyor. Bazen diyorum yapmayacağım ama düşünüyorum peki bu çocuklara nasıl bakacağım diye vallahi sağlığımdan gitsin de çocuklarım mutlu olsun gözü dışarıda kalmasın. Doktora gidiyorum ameliyatlı yerim ağrıyor diyorum ağır işler yapma diyor yapmazsam da olmuyor mecbur yapıyorum. Yapacak bir şey yok ki ama yapmıyorum kime gideceğim kimden isteyeceğim olmayınca ne bileyim pişirmek zorundasın."

Ayrıca 45 yıldır ekmek pişirdiğini ve bu durumun sağlığını da kötü etkilediğini belirten Narince Hanım (57) da:

"Ciğer mi kaldı bende şimdi nefesim hep hırıltılı doktora gittim film çektiydik kesinlikle toz, duman, sigaradan uzak dur dedi yaşlılık eğilip kalkamıyorsun artık. Torunlar biraz daha büyüsün gelin yapar artık benim pilim bitti o kadar yaptım hamileyken çok çok zorlanıyordum ağlayarak ekmek pişirdim karnım büyümüş o şekil ekmek pişiriyorsun çok zordu. Ekmek pişirmek çok zor vallahi bir sürü rahatsızlık veriyor imkanım olsa gelinime yaptırmazdım ama çaresizlik işte sağlığın gidiyor, çoluk çocuk olunca da yoksullukta sağlık dinlemiyorsun her şey çocuğun için."

Görüldüğü gibi kadınlar yaşamlarının her döneminde yoksulluğu daha yüksek oranda yaşamakta ve bu durumda sağlık durumlarını olumsuz etkilemektedir. Ayrıca hane içinde yoksulluğu en ağır şekilde atlatan kadınlar aynı zamanda yoksulluğu çocuklarına yansıtmamak için kendi ihtiyaçlarından, sağlığından ödün vermektedir. Yoksulluk aslında kadını toplumda birçok hakkından mahrum bıraktığı gibi toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında hanede de birçok hakkından mahrum bırakmıştır.

3.16. Yoksullukta Teme Gıda: Ekmek

Yürütülen çalışma kapsamında çalışmanın asıl sorunsalı olan yoksulluk karşısında tandırda ekmek pişirme faaliyetine yönelik gerekli malzemelerin

tükenmesi durumunda bu malzemelerin nasıl sağlandığı görüşmecilere sorulmuştur. Yoksulluk durumunda ekmeğin temel gıda olduğunu belirten görüşmeciler beslenmeye yönelik gıda ürünlerinde öncelliği her zaman ekmeğe verdiklerini ifade etmişlerdir. Genellikle yakacak ihtiyaçlarını kırsal alanlarda bulunan akrabalarından daha uygun fiyatta aldıklarını belirten görüşmeciler diğer malzemeleri genellikle borç aldıklarını belirtmişlerdir. Görüşmecilerden Ayfer Hanım (31) bu durumu şöyle özetlemektedir:

"Vallahi ekmek olmazsa olmuyor. Her zaman ilk önce un alırım tezeği köyden getirir eşim. odunu da alıyoruz hemen. Şimdi ekmek olmayınca da olmuyor çocuklarım makarnayı. pilavı, bulgur bile ekmekle yiyor komşum makarna yap kız çok ekmeğin gitmez diyordun benim çocuklar ekmeksiz onları bile yemiyor."

Ayrıca Görüşmeci Nurşen Hanım bu faaliyeti gerçekleştirmede kaynakları yetersiz olması durumundan komşularından iadeli temin ettiğini şöyle ifade etmektedir:

"Şimdi geçen ay un bitti komşum bana bir leğen doldurdu verdi ben de ona bir tane iğne oyası yaptım. 3 hafta idare ettim ondan sonra o arada yazma yaptım 3 tane gittim unu aldım yakacak için de komşumun kocası alıyor bana parasını veriyorum kadın başıma tezeği nereden bulup alayım. Param olmazsa borç alıyorum bakkaldan bazen bayat ekmek alıyorum."

Görüldüğü gibi görüşmeciler ekmek için gerekli olan yakacak ve diğer malzemelerin alımına her zaman öncelik vermişlerdir. Ayrıca bu faaliyetin tüketim malzemesi için farklı yöntemlere de başvurmuşlardır. Örneğin komsudan un alma, fırında bayat ekmek alma, yakacağı olmadığı durumda komşusu ekmek pişirdiğinde hemen ardında tandırda ateş olduğu için ekmek pişirme vb. Çalışmaya katılımcı olarak katılan bütün kadınların bu faaliyeti gerçekleştirmek için ihtiyaç duyduğu kaynaklara erişimde benzer davranışlar sergilediğini de söyleyebiliriz.

3.17. Gelenek mi Yoksullukla Mücadele mi?

Tandırda ekmek pişirme Türkiye'de özellikle Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerinde yapılan sadece yemek amaçlı bir tüketim maddesi sağlama faaliyetidir. Genellikle lavaş şeklinde mayalı buğday unundan geleneksel yöntemlerle toprağın

üzerinde veya altında yapılan kubbe şeklindeki çamurlardan yapılmış tanrılarda pişirilir. Asırlardır süren ve günümüze kadar devam eden bu faaliyet geleneksel olarak görülmekte ve sürdürülmektedir.

Ancak değişen ve modernleşen toplum yapısıyla birlikte bu faaliyet Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki kentlerde ve kent merkezlerinde yapılmamaktadır. Çünkü modern toplum yapısıyla birlikte kentlerde her alanda ihtiyaçlara erişebilme olanakları gelişmiş ve kent merkezlerinde fırınlar da aynı yöntemlerle tandırda pişirilen ekmeklere kolayca erişim sağlanmıştır. Daha çok kırsal alanlarda imkanların kısıtlı olmasından (köylerde fırın olmaması durumunda, hane birey sayısının fazla olması ve maddi gelirin yeterli olmaması durumunda) kadınların son zamanlarda bile yaptığı zorunlu bir iş olarak devam etmektedir.

Genel olarak iş, eğitim, sağlık hizmetlerine erişebilmek amacıyla kırsal alanlardan kentlere yapılan isteğe bağlı veya zorunlu göçler bu tür faaliyetlerin kentlerde de yapılmasına neden olmuştur. Herhangi bir gelire sahip olmadan kente göç eden göçmenlerin kentin dış çeperine yerleşerek kendi imkanlarıyla sağladıkları gecekonduarda eğitim, sağlık ve ulaşım hizmetlerinde yoksun bir şekilde yaşamaktadırlar. Bu durumun göçmenler için getirdiği en büyük sorun ise yoksulluk olmuştur.

Dolayısıyla hane bireylerinin sayısının fazla olması, maddi gelirin yetersiz olması durumunda kadınlar aile gelirine destek olmaları açısından kırsal alanda yaptığı bir faaliyet olarak tandırda ekme pişirmeyi aynı şekilde çaresiz ve zorunlu bir şekilde yapmayı sürdürmektedir. Gecekonduların bulunduğu alanlarda bakkallar ve dükkanlardan ekme temin etme imkanlarına sahip olmasına rağmen kadınlar ekme ücretlerinin pahalı olması ve aile gelirinin bunun karşılamayacağı gerekçesiyle bu faaliyeti yapmaya devam etmektedirler.

Yürütülen çalışma kapsamında bulunan kadınlar ise tandırda ekme pişirme faaliyetini mecburiyetten yaptıklarını bu faaliyetin geleneksel bağlamda yapmadıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca bütün katılımcılar yoksulluk kategorisinden yer aldıktan sonra ekme pişirmeye başladıklarını ve bu tür faaliyetlerin genellikle yoksulluk karşısında verilen mücadeleler olduğunu ifade etmişlerdir. Görüşmecilerden Saime Hanım(37) bütün görüşmecilerle benzerlik gösteren görüşü şöyle ifade etmektedir:

"Evet mücadele gerçekten de. İnsan yokluğa düşmeden bilemez bakıyorsun paran yoktur kendi hemen çözüm aramaya başlıyorsun nereden kısılabirim diye en çok neye harcama yapıyorsun oradan başlıyorsun kısımaya. Ben hemen ekmek pişirmeye başladım mesela. Çünkü ayda en fazla ekmeğe para veriyordum zaten önceden gördüğümüz bildiğimiz bir şey."

Benzer bir görüşle görüşmeci Sibel Hanım (23) ise tandırda ekmek pişirme faaliyetinin yoksulluk karşısında verilen bir mücadele olduğunu şöyle belirtmektedir:

"Bence mücadele. Çünkü kadınlar yokluğa girince yaparlar bunu mesela benim annem gerçekten durumumuz olmadığı için yapardı bunu. Bu yüzden bundan kurtulmak için zengin koca derdim ben yoklukla ilgisi olmasa zengin koca ister miydim? Şimdi annemle aynı durumdayım gerçekten olmayınca öğreniyorsun pişiriyorsun yoklukta öğreniyorsun işte yokluğu gören anneler kızlarına öğretiyor ileride yokluk çekersin öğren diyor işte haklılar da."

Ayrıca görüşmecilerden Sevim Hanım (45) ise tandırda ekmek pişirme faaliyetini genellikle yoksullar tarafından gerçekleştirilen bir faaliyet olduğunu maddi durumu yeterli düzeyde olanlar genellikle para karşılığında bu faaliyeti başkasına yaptırdığını şöyle ifade etmektedir:

"Tabi mücadele durumu iyi olan zaten pişirmez tandır ekmeğini çok seviyorsa veriyor bir 50 TL başkasına pişiriyor ona. O kişi de yokluktan kabul ediyor bunu. Vallahi yokluğa düşmeden kimse pişirmez. Ne zaman yokluğa düştün o zaman çözüm aramaya başlıyor nereye para vermemeliyim diye. Başlıyorsun kısımaya elektrik, su, ekmek öyle."

Görüşmelerden de anlaşılacağı gibi tandırda ekmek pişirme modernleşen kent yapısıyla birlikte bir gelenek olmaktan çok mecburiyetten sürdürülen bir faaliyet haline gelmiştir. Daha çok kentin dış çeperinde sos-ekonomik düzeyi düşük mahallerde gerçekleştirilen bu faaliyet yoksul hanelerin geçinme stratejisi olmaktadır.

3.18. İmkanım Olsa Tandırda Ekmek Pişirmek mi? Aman Aman Tövbe!

Yoksullukla mücadelede gerçekleştirilen bir strateji olan tandırda ekmek pişirme faaliyetinin zor bir gerçekleştirme süreci olduğundan görüşmeciler yeterli gelir düzeyi olması durumunda bu faaliyeti gerçekleştirmeyeceklerini belirtmişlerdir. Çünkü tandırda ekmek pişirme faaliyetinin sağlıklarını olumsuz yönde etkilediğini ve bu faaliyeti gerçekleştirirken zorlandıklarını belirtmişlerdir. Çalışma kapmasında yer alan bütün görüşmeciler maddi imkanlarının yeterli olması durumunda bu faaliyeti kesinlikle gerçekleştirmeyeceklerini dile getirmişlerdir. Görüşmecilerden Meryem Hanım (37) bu durumu şöyle ifade etmektedir:

"Pişirilmez ki yazın pişirmek çok zor, hastayken pişirmek çok zor hamileyken pişirmek çok zor. Yani mecbur olmadığın sürece pişirilmez ben pişirmem vallahi."

Benzer bir ifadeyle görüşmeci Narince Hanım (57) ise bu durumu şöyle belirtmektedir:

"Vallahi yapmam durumum olsaydı hiç bulaşmazdım şu fakirlik yüzünden başıma gelmeyen kalmadı savaşa savaşa kendi sağlığını yaşamını kaybediyorsun yapmazdım asla."

Görüşmelerden de anlaşılacağı gibi yoksullukla mücadelede geliştirilen bir strateji olan tandırda ekmek pişirme faaliyetinin aslında çok zor bir süreci olduğunu ve kadın sağlığını kötü etkilediğini söyleyebiliriz. Bu nedenle kadınlarımız imkanları olması dahilinde bu faaliyeti gerçekleştirmeyeceklerdir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Ekonomik, sosyal, psikolojik etkileriyle çok boyutlu bir niteliğe sahip olan yoksulluk yalnızca gelir yetersizliği ile açıklanmayacak kadar karmaşık ve çok boyutlu bir kavramdır. Bireyin içinde yaşadığı koşulları ve mahrumiyetlerini ifade eden yoksunluk kavramını da içerisinde barındıran yoksulluk, gıdadan barınma koşullarına, gelir ve servet farklılığından sosyal, güvenlik, sağlık ve eğitim gibi kamusal hizmetlere, ekonomik kaynaklara yeterli düzeyde ulaşamamak veya yararlanmayı ifade etmektedir. Diğer yandan toplumsal ilişkilerdeki dışlanma ve marjinalleştirme süreçleri de yoksulluk kaynaklı önemli bir sorundur.

Araştırma kapsamında varılan sonuç ise bu durumu destekler niteliktedir. Görüşmeciler buna benzer bir şekilde yoksulluğu sadece gelir düzeyi ile tanımlamayıp yoksun olma durumunun her şeyi kapsadığını belirtmişlerdir. Ayrıca yoksul olma durumlarından dolayı buldukları sosyo-ekonomik düzeyi düşük mahalleleri kendi alanları olarak görmüş ve kent merkezinden dışlandıklarını ifade etmişlerdir. Toplumda bireyleri farklı etkileyen ve bireylerde farklı algılanan yoksulluk olgusunun çalışmaya dahil olan kadınlarda da farklı algılandığı ve buna bağlı olarak farklı tanımlarla karşımıza çıktığını söyleyebiliriz. Ayrıca yoksulluk olgusunun bireylerde ekonomik sorunların yanında psikolojik ve fiziksel sorunları da beraberinde getirdiğini ve buna örnek olarak da kadınların toplumsal dışlanmaya maruz kalmasını verebiliriz.

Kadınlar çalışmada da sıklıkla üzerinde durulduğu gibi yoksulluktan demografik olarak çocuklardan sonra en fazla etkilenen kesimdir. Bunu etkileyen nedenler ise cinsiyet ayrımcılığı, hane içi eşitsizlikler, kadın istihdam alanlarının dar olması, kadının eğitim düzeyinin düşük olması, dini normlar ve ataerkil sistem ile karakterizedir. Araştırma kapsamında görüşülen kadınların büyük çoğunluğu orta yaş kategorisinde yer almakta ve neredeyse hepsinin eğitim düzeyi düşüktür. Görüşmeciler genellikle yoksul olduklarını ve bu nedenle mağdur ve çaresiz bir yaşamdan özellikle çocukları için yoksullukla baş etmeye çalıştıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca görüşmecilerin çoğu tek katlı ve fiziki koşulları yetersiz konutlarda oturmaktadır. Oturanların konutun mülkiyetine sahiplik oranı düşüktür. Görüşmecilerin çoğu kiracıdır, bir kısmı da akraba konutlarında kira ödemediği oturmaktadır.

Görüşmeciler yoksulluk karşısında toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklı hane içine hapsedildiğinden dolayı yoksulluğu daha derin yaşadıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca kadınların hemen hepsi yetersiz barınma koşullarında hanenin geçimi için gerekli mal ve hizmetlerin teminini, kaynakların kullanımı ve tüketilebilir hale getirilmesi ve idaresi konusunda emeklerini yoğun biçimde kullanarak yoksullukla mücadele ettiklerini ifade etmişlerdir.

Hane geçimi için mücadele eden kadınlar aynı zamanda kendi özel ihtiyaçlarında ve en önemlisi sağlıklarından vazgeçmek zorunda kalmakta, bu da yoksulluk koşullarında kadının daha çok ezilmesine, ikincil ve eşitsiz konumlarının derinleşmesine neden olmaktadır. Kadınlar ayrıca yoksulluk karşısında hem hane içinde hem de hane dışında mücadele ettiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca kadınların hane içi yardım alma ve yardım alınacak yere başvurma gibi görevleri de üstlendikleri görülmektedir. Bu tutum erkeklerin geleneksel rollerine uygun düşmemektedir. Çünkü geleneksel olarak erkek hanenin geçindiricisidir ve güçlüdür. Bunun başarılmaması ise erkeğe güçsüzlük ve başarısızlık atfının yapılmasına neden olmaktadır. Aslında yapılan birçok araştırma da hane içinde geçimin sağlanması işinin kadına bırakılmasının sebebini erkeğin bu durumla yüzleşmek istememesi ve yoksulluktan kadının yetersizlik ve beceriksizliğini sorumlu tutulabilmesi olduğunu ortaya koymuştur.

Kadınların hane dışında gerçekleştirdiği stratejilerin yanı sıra hane içinde gerçekleştirdiği stratejiler de olmaktadır. Hane içinde gerçekleştirilen stratejiler daha çok kadın emeği üzerine kuruludur. Açıkçası kadın hane içi yoksulluk yönetim stratejilerinin görünmez/örtülü lideri konumundadır. Ayrıca hanede yoksulluğa maruz kalan kadın içinde bulunduğu olumsuz koşulları çoğu kez görmezden gelerek çocuklarını yoksulluk sorununda olabildiğince uzak tutmak adına annesinden ve çevresinden gördüğü, öğrendiği davranış kalıplarını kullanmaktadır. Bu durum kadın yoksulluğunun bir göstergesi olsa da aslında kadının yoksulluk adına geliştirdiği yönetim pratiğidir. Pratik hem geleneksel ve toplumsal olarak öğrenilmiş bir pratiktir hem de bir sonraki kuşağa aktarılmaktadır.

Bu pratiğe ise hane içinde gerçekleştirilen ve çalışmanın asıl sorunsalı olan tandırda ekmek pişirme faaliyeti örnek verilebilir. Çalışmadan da anlaşılacağı gibi

yoksunluk durumunda anneden ve çevreden öğrenilmiş bir pratik olan tandırda ekmek pişirme faaliyeti karşımıza çıkmaktadır.

Genellikle hane içinde kadın emeği üzerine kurulu bu faaliyet yoksulluk durumunda mecburiyetten öğrenilmiş bir faaliyettir. Çalışma kapsamındaki görüşmeciler ekmek ihtiyaçlarını genellikle yoksun olma durumlarından dolayı kendi pişirdiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca bu faaliyeti gerçekleştirerek aileye katkı sağladıklarını ve hanede ekmeğin temel gıda olduğunu diğer ihtiyaçlar arasında her zaman önceliği ekmek için un ile yakacağa verdiklerini belirtmişlerdir.

Aynı zamanda görüşmeciler gelir düzeyleri yeterli durumdayken ekmek pişirmediklerini yoksulluk kategorisinde yer aldıktan sonra kendi imkanları ile veya taşıdıkları mahallelere komşularıyla birlikte tandır kurduklarını ve ekmek pişirmeye başladıklarını belirtmişlerdir. Yoksullukla mücadelede komşu ve akraba ilişkilerinin ön planda tutulduğu ve genellikle mahallede sosyo- ekonomik düzeyi haneler yer aldığı komşuluk ilişkilerinde dışlanmanın aksine memnuniyetin söz konusu olduğunu söyleyebiliriz.

Tandırda ekmek pişirme faaliyetinin genel olarak toplumda geleneksel anlamda sürdürüldüğü kanısı mevcuttur. Ancak son zamanlarda değişen kent yapısıyla birlikte bu faaliyet kent merkezlerinde veya kentin sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan mahallelerde gerçekleştirilmemektedir. Çünkü bu faaliyet aynı zamanda kent merkezlerinde fırınlarda kurulan tandırlarda pişirilmekte ve satışı yapılmaktadır. Ayrıca bu faaliyetin kırsal alanlarda ve kentin dış çeperinde yer alan sosyo-ekonomik düzeyi düşük mahallelerde sürdürülmesinin nedeni ise çok daha imkan kısıtlılığı ve yoksullukla açıklanmaktadır.

Dolayısıyla görüşmeciler de bu faaliyeti geleneksel anlamdan çok mecburiyetten yaptıklarını aslında yoksulluk karşısında mücadele verdiklerini, imkanları olması dahilinde bu faaliyeti kesinlikle gerçekleştiremeyeceklerini belirtmişlerdir. Çünkü bu faaliyeti gerçekleştirmenin meşakkatli bir süreci olduğunu ve sağlık durumlarını kötü etkilediklerini ifade etmişlerdir.

Çalışma, konu ile ilgili literatür taraması ve sonrasında saha çalışması ile kent merkez ilçelere bağlı sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan mahallelerde ikamet eden yoksul kadınlara yoksullukla mücadele kapsamında tandırda pişirilen ekmek ve yoksullukla ilgili soruların yönetilmesinden oluşmuştur. Çalışmanın hipotezlerini

destekleyecek nitelikte olan saha çalışmasından da anlaşılacağı gibi kadınların toplumda birçok norm ve değerlerden dolayı yoksulluk karşısında savunmasız kaldığı ve yoksulluk durumunu çocuklarına yansıtmamak için hane içinde kendi emeği üzerine kurulu bir çok stratejiler gerçekleştirdiğini söyleyebiliriz. Ancak çalışmada toplumsal cinsiyet rolleriyle birlikte kadın ve erkeğe atfedilen hane içi eşitsizlerin kadınlar tarafından bir sonraki kuşağa aktarıldığı görölmektedir. Bununla birlikte yoksulluk olgusunu da toplumsal cinsiyet rolleri kapsamında bir sonraki kuşağa aktarılmaktadır. Ayrıca çalışmanın hipotezlerini destekleyen kısmın aslında tandırda pişirilen ekmeğin gelenek bağlamından çok yoksulluk karşısında verilen bir mücadele olduğu gerçeğidir. Görüşmeler eşliğinde kadınların maddi imkanları yeterli durumdayken tandırda ekmek pişirme faaliyetini gerekleştirmedeği yoksulluk kategorisinde yer aldıktan sonra bu faaliyeti gerçekleştirdiği görölmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Aktan, C. C. (2002). **Yoksullukla Mücadele Stratejileri**. Ankara: Hak-İş Yayınları.

Alkan, A. (2006). **Belediye Kadınlara da Hizmet Eder: Kadın Dostu Belediye Hizmetleri: Neden, Nasıl?**. Ankara: KA-DER, Yarın için Bugünden Kampanyası Eğitim Dizisi 3, 2.Baskı, Mayıs.

Atatanır, H. (2016). **Türkiye'de Yoksulluk Sosyal Yardım ve Sivil Toplum Hak Temeli Yaklaşım Açısından Bir Değerlendirme**. Ankara: Dorlion Yayınları.

Bauman, Z. (1999). **Çalışma, Tüketim ve Yeni Yoksullar**. (Çvr: Ümit Öktem), İstanbul: Sarmal Yayınları.

Berktaş, F. (2006). **Tarihin Cinsiyeti**. İstanbul: Metis Yayınları.

Buğra, A. (2018). **Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye'de Sosyal Politika**. İstanbul: İletişim.

Canbey Özgüller, V. (2014). **Gelir, Servet ve Yoksulluk**. İstanbul: Cinius Sosyal Yayınları.

Dumanlı, R (1996). **Yoksulluk ve Türkiye'deki Boyutları**. Ankara: DPT Yayınları

Fidan, F. Z. (2016). **Yoksulluk Kıskaçında Kadın**. İstanbul: Opsiyon Yayıncılık.

Güneş, F. (2002). **Yoksulluk Olgusu ve Kadınların Yoksulluk Deneyimi**. Eylül 2009

Işık O., M. Pınarcıoğlu (2001). **Nöbetleşe Yoksulluk: Sultanbeyli Örneği**. İstanbul: İletişim Yayınları.

Kabaş, T. (2014). **Türkiye'de Yoksulluk ve Gelir Dağılımı**. İstanbul: Akademisyen Kitapevi.

Kandiyoti, D.(1997). **Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar**. İstanbul: Metis Yayınlar.

Kazgan, G. (1984). **İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi**. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Okumuş, H.Ş. (2010). **Dünyada ve Türkiye'de Mikro Finansman ve Yoksulluğun Azaltılması Teori ve Uygulamalar**. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.

Özateş, Ö.S. (2015). **Malumun İlanı (Kadın Emeginin Saklı Yüzü: Ev İçi Bakım Emeği)**. Ankara, Nota Bene.

Öztürk, Ş. (2014). **Yeni Köy Sosyolojisi Tartışmaları**. İstanbul: Doğu Kitapevi.

Öztürk, Y. (2015). **Sivil Toplum Örgütleri ve Yoksulluk**. İstanbul, Akademik Kitaplar.

Seyyar, A. (2003). **Sosyal Siyaset Açısından Yoksulluğa Karşı Mücadele, Yoksulluk**. İstanbul: Deniz Feneri Yayınları.

Şenses, F. (2003). **Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk**. İstanbul: İletişim Yayınları.

Tatar, B (2000). **Kadın Bilincinin Özgürleşmesi Bağlamında Dil Sorunu**. (2. Baskı), İslamiyat.

Uçar, C. (2011). **Kadın Yoksulluğu İle Mücadelede Sosyal Politika Araçları ve Etkinlikleri**. Ankara: Başbakanlık Kadının Statüsü, Genel Müdürlüğü.

Yeldan, E. (2004). **Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi**. İstanbul: İletişim Yayınları.

Yıldız, N. (2015). **Kadın Yoksul ve Kür.**, İstanbul: Nota Bene Yayınları.

Makaleler

Aktan, C.C. ve İ.Y. Vural, (2002). " Yoksulluk Terminolojisi, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri, (Editör. Coşkun Can Aktan), *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları.

Avcuoğlu, Ö.(2009). "Belediyeler ve Sosyal Yardımlar Üzerine Birikim" 241,32-40.

Bora, A. (2007). "Nesini Yetireyim?" *Yoksulluk Halleri Türkiye'de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri*, (Editör: Necmi Erdoğan), İstanbul: İletişim Yayınları.

Bora, A. (2007). "Kadınlar ve Hane: Olmayanın Nesini İdare Edeceksin?" *Yoksulluk Halleri* (Ed. Necmi Erdoğan), İstanbul: İletişim Yayınları.

Demir, E. (2002). " Yeni Kentli Ailelerde Geçimlik Üretim ve Yoksulluk", *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları*,(Edt. Yasemin Özdek), TODAİE, 1.Baskı, Mayıs, no:311.

Demir, S. (2011). "Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı İnsani Gelişme Endeksi ve Türkiye Açısından Değerlendirme", *DPT Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü*, Ankara, 2-5.

Erdut, T. (2005). "İşgücü Piyasasında Enformelleşme ve Kadın İşgücü", *Çalışma ve Toplum*, C.6, 2005/2.

Güneş, F. (2010). "Yoksullukla Başa Çıkma Stratejileri, Kaynakların Yoksulluğu ve Kadın Emeği" *Folklor/Edebiyat*, Cilt 16, Sayı 64.

Güneş, F. (2011). "Farklı Emek Kategorileri Açısından Kadın Yoksulluğu" *Çalışma ve Toplum*, (2), 217-247.

Güneş, F. (2014). "Yoksullukla Başa Çıkma Stratejileri, Kaynakların Yoksulluğu mu? Kadın Emeği Merkezli Eleştirel Bir Analiz" *Yoksulluk ve Kadın* (Ed. A.Topçuoğlu vd.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Koray, M. ve Alev, H. (2002). "Yoksulluk ve Yoksunluk Konusunda Bütünlükçü Bir İnsan Hakları Yaklaşımının Gerekliliği", *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları*, (Der: Yasemin Özdek), Ankara: TODAİE Yayını, 441-466.

Körükmez, L. (2008). "Kent Yoksulluğu ile Mücadelede Kadınların Geliştirdiği Stratejiler ve Toplumsal Cinsiyet Rollerini", *Türkiye'de Yoksulluk Çalışmaları*, (Der. Nurgün Oktik), İzmir: Yakın Yayınları.

Oktik, N. (2008). "Yoksulluk Olgusuna Kavramsal ve Kuramsal Bakış", *Türkiye'de Yoksulluk Çalışmaları*, (Der. Nurgün Oktik), İzmir, Yakın Yayınları.

Sönmez, M. (2002). "Gelir Uçurumu Dünyada ve Bizde", *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları*, (Der: Yasemin Özdek), Ankara: TODAİE Yayını, 87-105.

Temiz, H.E. (2008). "Dünyada Kronik Yoksulluk ve Önleme Stratejileri", *Çalışma ve Toplum*, 2008/2, 61-100.

Tümtaş, M. S. (2009). "Yoksulluktan Yoksunluğa Göç: Marmaris ve Mersin Örnekleri" *Toplum ve Demokrasi.Yıl*, Salı:5.

Yıldız, M.Z ve Alaeddinoğlu, F. (2016). "Göç ve Yoksulluk: Van Kenti Örneği" (Der. Suvat Parin), *Van Kent Araştırmaları*, Ankara: Bağlam Yayıncılık, 213-259.

Yıldız, M.Z. (2016). "Göç ve Yoksulluk: Van Kent Örneği", Der. Suvat Parin *Van Kent Araştırmaları*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Yılmaz,, C. (2008). " Kentsel Yoksulluk: Dayanışma, Güven ve Risk İlişkisinin Dönüşümü" *Türkiye'de Yoksulluk Çalışmaları*, (Der. Nurgün Oktik), İzmir: Yakın Yayınları.

Tezler

Bildirici, Z. (2011). *Avrupa Birliğinden Yoksullukla Mücadele ve Türkiye'nin Uyum Sürecindeki Yeni Uygulamaları*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Cennet, B. (2010). *Yoksulluk ve Türkiye'de Yoksullukla Mücadelede Sosyal Politika Uygulamaları*, Yüksek Lisan Tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Dinçoflaz, N.J. (2009). *Kentteki Kadının Yoksulluğu ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü'nün Kadın Yoksulluğuyla Mücadele Politikaları*, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara: T.C Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü. Dördüncü Dünya Kadın Konferansı, [https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/pekin.pdf], (15.5.2015).

Gedikoğlu, G. (2015). *Türkiye'de Yoksullukla Mücadele: Biga Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Hasar, O. (2013). *Yoksulluk ve Kentsel Mekan İlişkisinin Ertuğrul Gazi Mahallesi Örneği Üzerinden İrdelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi,-.

İncedal, S. (2013), *Türkiye'de Yoksulluğun Boyutları: Mücadele Politikaları ve Mücadele Araçları*, Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanlık Tezi, Ankara.

İnci, G.C. (2015). *Türkiye'de Toplumsal Yapının Dönüşümü ve Boşanmaların Kadın Emegine Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi,-.

Kale, H.T. (2007). *Bölgesel Yoksulluk ve Farklaştırılmış Politika Önerileri*, Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.

Pire, Ö.(2011). *Türkiye'de Yoksullukla Mücadelede Uygulanan Sosyal Politika Programları: Isparta İli Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta

Sallan Gül, S. (2001). *Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadelenin Sosyolojik Değerlendirmesi*, Fak- Fuk-Fon, Doçentlik Takdim Tezi, Ankara.

Taçyıldız, Ö. (2006). *Türkiye'de Yoksulluk ve Basın Yansıması*, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Turgut, E. (2006). *Enformelleşmiş İstihdam İçinde Kadın Emegi ve Ev Eksenli Çalışma*, Yüksek Lisan Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Uçar, C. (2011). *Kadın Yoksulluğu İle İlgili Mücadelede Sosyal Politika Araçları ve Etkinlikleri*, Uzmanlık Tezi, Ankara.

Yalçın, N. (2008). *Sivil Toplum Kuruluşları ve Yoksulluk*, (Yayınlanmamış) Yüksek Lisan Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Yıldırım, S. (2011). *Kadının Yoksullukla Mücadelede Belirlediği Bir Strateji Olarak Ev Hizmetinde Çalışma*, Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Yılmaz, S. (2006). *Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının Yoksullukla Savaşım Politikaları İçindeki Yeri : Eskişehir Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Dergiler

Arpacioğlu Ö, M. Yıldırım, "Dünya da ve Türkiye de Yoksulluğın Analizi", *Niğe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2011, Cilt: 4, Sayı: 2.

Burcu, E. Yıldırım, F. Sırma S.Ç. ve Sanıyaman, S. (2015), "Çiçeklerin Kaderi, Türkiye!de Kadınların Erken Evliliği Üzerine Nitel Bir Araştırma", *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 73. (Bahar), 63-98.

Deniz, O. ve Etlan, E. (2009), "Kırdan Kente Göç ve Göçmenlerin Uyum Süreci Üzerine Bir Çalışma: Van Örneği", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6, (2), 472-498.

Ecevit, Y. (2003), " Toplumsal Cinsiyetle Yoksulluk ilişkisi Nasıl Kurulabilir? Bu İlişki Nasıl Çalışılabilir?", *C.Ü. Tıp Fakültesi Dergisi* 25 (4), Özel Eki..

Gündüz, A. Y.; "Türkiye"de Yoksullukla Mücadele Üzerine Bir İnceleme", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*,5(15) 2006, ss.34-55.

Gürses, D. (2007)," Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Politikaları", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17/1, 59-74.

Işığıçok, E. (1998), "Türkiye'de Gelir Dağılımı ve 1987-1994 Gelir Dağılımı Araştırmalarının Karşılaştırmalı Bir Analizi" *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:16, Sayı:1.

İçli, G. (2002). "Türk Modernleşme Sürecinin Günümüzdeki Yönelimi", *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 26/2, 245-254.

Karataş, K. Acar, H. Özlem, C. Öntaş, Y.B. ve Gökçearslan, E. (2004), "Türkiye'de Çocuğın Korunması: Osmanlıdan Günümüze Çocuk Refahına Yönelik Düzenlemeler" *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, Cilt 15, Sayı 1, s 15-25.

Ören, K., Nergiz, N. ve Akman, E. (2012). " Kadınların Yoksullukla Mücadele Aracı Mikro Kredi: Deneyimler Üzerinden Bir İncelenme", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 26, (2), 313-338.

Öztürk, Ş (2008). "Kırsal Yoksulluk ve Neo-Liberal Ekonomi Politikaları", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 1, Sayı 5, (Güz); 605-634.

Sallan Gül, S. (2005). "Türkiye'de Yoksulluğun Kadınsılaşması", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 38, (1), Sakarya.

Savaş Yavuzçehre, P. (2014). "Tekstil Sektöründe Çalışan Kentli Kadın İşçilerin Yoksulluk Halleri" *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 5, (1), 22-37.

Soylu, N. ve Ayaz, M. (2013), "Adli Değerlendirme İçin Yönlendirilen Küçük Yaşta Evlendirilmiş Kız Çocuklarının Sosyo Demografik Özellikleri ve Ruhsal Değerlendirilmesi", *Anadolu Psikiyatri Dergisi* 14, 136-144 .

Tümtaş. M.S. ve Ergün, C. (2014). "Göç ve Yoksulluk Kıskaçında Yıkılan Bir Kent: Van", *Akademik Yaklaşımları Dergisi*, 5, (2), 1-23.

Yusufoğlu, Ş.Ö. ve Kızmaz, Z. (2015). "Parçalanmış Yoksul Ailelerin Geçinme Stratejileri: Elazığ Örneği", *Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi*, 2, (2), 1-18.

Zengin, E. Şahin, A. ve Özge, S. (2012). "Türkiye'de Sosyal Yardım Uygulamaları ". *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 19/12, 133-142.

Kongre ve Sempozyum Bildirileri

Avcı, N. (2003). *Yükselen Bir Değer (!) Olarak Türkiye*, Yoksulluk Sempozyumu, İstanbul, Temmuz.

Cömertler, N. (2008). *Yoksulluk ve Kadın*, Uluslararası Yoksulluk Sempozyumu, 3.Cilt, Deyam, İstanbul.

Çamur Duyan, G, (2008). *Türkiye'de Kadın Yoksulluğu: Halk Ekmek Büfelerinde Bir Araştırma*, Uluslararası Yoksulluk Sempozyumu, 3.Cilt, Deyam, İstanbul.

Deniz, O.(2009). *Van Kent Merkezine Yapılan Göçler ve Göçün Kentsel Gelişim Üzerine Etkisi*, TÜCAUM V. Ulusal Coğrafya Sempozyumu (16-17 Ekim 2008), Ankara, 175-186

Ergun, C. (2003). *Mutlak Yoksulluk ve Nedenleri*, Yoksulluk, 1.Ulusal Yoksulluk Sempozyumu, 31 Mayıs-1 Haziran .

Ersoy, T. ve Şengül, M. (2003). *Kentsel Yoksulluk ve Geçinme Stratejileri : Ankara, Diyarbakır,Şanlıurfa ve Zonguldak Kentlerine İlişkin Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme*. Sosyal Hizmetler Sempozyumu. Ankara.

Fidan. Z.F. (2008). *Kadın Yoksulluğu- Yoksulluğun Kadınlaşması, Uluslararası Yoksulluk Sempozyumu, 2.Cilt, Deyam, İstanbul.*

Işık, E. ve I. Göktürk, (2011). *Kadınların Yoksulluk Yönetim Stratejileri, Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu-2, T.C. Başbakanlık SYDV, İstanbul.*

Kadioğlu, M. (2010). *Uluslararası yoksullukla mücadele stratejileri Sempozyumu 13-15 Ekim, İstanbul.*

Karakaş, M. (2008). *Küresel Yoksulluğun Öteki Yüzü: Yeni Yoksulluk*, Uluslararası Yoksulluk Sempozyumu, Deniz Feneri Yoksulluk Araştırmaları, 1. Cilt, İstanbul

Özdemir, G. (2010). *Yoksullukla Mücadelede Kadın Kooperatifleri Deneyimi*, Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu Deneyimler ve Yeni Fikirler.

Sallan Gül, S. ve C. Ergun, (2009). *Kentsel Yoksulluk ve Kadın Yoksulluğuna Çöp Alanlarından Bakış*, SAÜ, Uluslararası-Disiplinlerarası Kadın Çalışmaları Kongresi, 3.Cilt, Mart, Sakarya.

Yanar, R.ve Şahbaz, A. (2010). *Küreselleşme ve Yoksulluk : Küreselleşme Yoksulluğu Azaltıyor mu?*, Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu Deneyimler ve Yeni Fikirler.

İnternet Sayfaları

Buğra, A. ve Ç. Keyder (2003). Yeni Yoksulluk ve Türkiye'nin Değişen Refah Rejimi, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı için Hazırlanmış Rapor, http://www.undp.org.tr/publicationsDocuments/new_poverty.pdf, 22.01.2008.

Seyyar, A. (2000). “Yoksul Ailelere Dönük Sosyal Politikalar”, Aile Şurası Bildirileri, http://www.sosyalsiyaset.net/documents/yoksul_ailelere_yonelik.htm 02.02. 2008.

Şener, Ü. (2009). “ Kadın Yoksulluğu”, TEPAV (Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı),http://www.tepav.org.tr/tur/admin/dosyabul/upload/TEPAV_DN_kadin_yoksuillugu.pdf09.02.20101.

FOTOĞRAFLAR

EKLER
ANKET FORMU

Anket No:.....

Bu anket Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalında yapılan "Yoksullukla Mücadelede Kadınların Geliştirdiği Stratejiler: Bir Örnek Olay Olarak Tandırda Ekmek Pişiren Kadınlar Üzerine Bir Alan Araştırması" adlı yüksek lisans tez çalışması kapsamında yapılmaktadır. Anketin sorularına vereceğiniz cevaplar herhangi bir amaçla kullanılmayıp, sadece tez çalışmasında değerlendirilecektir. Göstereceğiniz ilgi ve vereceğiniz cevaplar için şimdiden teşekkür ederiz.

A. Anketin Uygulandığı Yer

1. Anketin Uygulandığı İl? [1] Van
2. Anketin Uygulandığı İlçe? [1] İpekyolu [2] Edremit [3] Tuşba
3. Anketin uygulandığı mahalle? [1]Hacıbekir [2] Süphan [3]Seyrantepe

B. Görüşülen Kişinin Sosyo-Demografik Bilgileri

4. Cinsiyeti? [1]Kadın
5. Yaşınız? [1] 15-20 [2] 21-25 [3] 26-30 [4]31-40 [5] 41-50 [6]51-55 [7]56-60 [8]61 ve üzeri
6. Medeni Durumunuz? [1]Evli [2]Bekâr [3]Eşi Ölmüş [4]Boşanmış [5]Diğer
7. Mesleğiniz? [1] İşçi [2] Memur [3] Esnaf [4] Ev Hanımı [5] İşsiz-Çalışmıyor [6] Diğer
8. Doğum yeriniz? ([1] İl..... [2] İlçe..... [3] Köy..... [4]Kasaba..... [5] Yurtdışı.....
9. Eğitim durumunuz? [1] Okur-yazar değil [2] Okur- yazar [3] İlk öğretim mezunu [4] Orta öğretim mezunu [5] Lise mezunu [6] Ön lisans mezunu [7] Lisans mezunu
10. Herhangi Gelir Getiren Bir İşte Çalışıyor musunuz? [1] Evet [2] Hayır

11. Lütfen Çalıştığınız İşi Belirtiniz?(Cevabınız Evet İse Lütfen Doldurunuz).....

12. Sağlık Güvenceniz var mı? [1] Var [2] Yok

13. Varsa Lütfen Belirtiniz? [1] SSK [2] BAĞKUR [3] Emekli Sandığı
[4] Özel

A. Hane Halkı Profili

14. Hanede Yaşayan Kişi Sayısı? [1] 3 [2] 4 [3] 5 [4] 6 [5] 7 [6] 8 [7] 9 [8] 10 [9] 11+

15. Hanede Çalışan Kişi Sayısı? [1] 1 [2] 2 [3] 3 [4] 4 [5] 5 [6] 6

16. Hanede yaşayanların eğitim durumu?

EĞİTİM DURUMU	OKUMA-YAZMA BİLMİYOR	İLKÖĞRETİM	LİSE	ÜNİVERSİTE
1.ÇOCUK				
2. ÇOCUK				
3.ÇOCUK				
4.ÇOCUK				
5. ÇOCUK				
ANNE				
B.ANNE				
B. BABA				
BABA				
DİĞER				

17. Çalışanların Meslekleri?.....

18. Hanenin Aylık Net Geliri? [1] 0-1500 [2] 1501-2500 [3] 2501-3500 [4] 3501-4500 [5]4501+

19. Elinize Geçen Ücretle Geçinebiliyor musunuz? [1] Evet [2] Hayır

20. Geçinmeniz İçin Ayda Kaç Para Gerekir? (Cevabınız Hayır İse).....

B. Ev ve Evin Kullanımına İlişkin Bilgiler

21. Kaç Yıldır Bu Evde Oturuyorsunuz? [1] 1-5 [2] 6-10 [3] 11-15
[4] 16-20 [5] 21- 25 [6] 26-30 [7]31-35 [8] 36-40 [9] 41-45
[10] 46+

22. Oturduğunuz Evin Mülkiyeti?

[1]Kendine ait [2] Kira

23. Eviniz Kaç Odalı? [1] 1 [2] 2 [3] 3 [4] 4 [5] 5 [6] 6+

24. Aşağıdaki Taşınır Taşınmaz Mallardan Hangilerine Sahipsiniz?

Konut Arsa Dükkan- Tarla Otomobil Kamyon- Bisiklet-
İşyeri Kamyonet Motosiklet

Adet

Nerede

25. Aşağıdakilerden Hangisine Sahipsiniz?

( )Doğalgaz ( )Müzik Seti ( ) Telefon ( ) Cep Telefonu ( )
İnternet ( ) Radyo ( ) Buzdolabı ( ) Kredi Kartı ( ) Çamaşır
Makinesi ( ) Bulaşık Makinesi ( ) Bilgisayar
( ) Elektrikli Süpürge ( ) Televizyon ( ) CD/DVD Player
( ) Dikiş Makinesi ( ) Uydu Anteni

MÜLAKAT FORMU

- 1) Kendinizi biraz tanıtabilir misiniz?
- 2) Hane içinde yaşayan bireyler hakkında biraz bilgi verir misiniz?
- 3) Kaç yıldır Van'da yaşıyorsunuz ve neden özellikle bu mahalleyi tercih ettiniz?
- 4) Bu mahallede ikamet etmenin sorunları var mıdır ve kent merkezinin dış çeperinde yer alması kent merkeziyle olan ilişkinizi nasıl etkilemektedir?
- 5) Yoksulluk denildiğinde aklınıza neler geliyor ve yoksulluğu nasıl tanımlıyorsunuz?
- 6) Yoksulluk kategorisinde yer aldığınızı düşünüyor musunuz?
- 7) Valilik, belediye ve sosyal yardımlaşma gibi kurumlardan herhangi bir yardım alıyor musunuz?
- 8) Ailede yardım başvurusunu genellikle kim yapar ve nasıl karar verirsiniz bu süreç hakkında biraz bilgi verir misiniz?
- 9) Yoksulluk koşullarında kadınlar ev içinde ailenin bakımı ve geçimi için gerekli üretim faaliyetlerinde yoğun emek harcamaktadır. Siz bu konuda neler yapıyorsunuz?
- 10) Yoksullukla başa çıkma stratejilerinden biri hane içi kaynakların yoğun olarak kullanılmasıdır.(Gıda, giysi, yiyecek...)Siz bu kaynakları nasıl kullanıyorsunuz veya nasıl değerlendiriyorsunuz?
- 11) Aylık geliriniz hane geçiminde yeterli oluyor mu?
- 12) Ekmek ihtiyacınızı nasıl karşılıyorsunuz?
- 13) Neden tandırda ekmek pişiriyorsunuz?
- 14) Tandırda ekmek pişirerek hane geçimine nasıl bir katkı sağlıyorsunuz?
- 15) Ne sıklıkla tandırda ekmek pişiriyorsunuz?
- 16) Tandırda ekmek pişirmeyi ne zamandan beri yapıyorsunuz?
- 17) Tandırda ekmek pişirmeden öncesi ve sonrasını biraz anlatır mısınız? Tandırda ekmek pişirmek için ne tür hazırlıklar yapıyorsunuz?
- 18) Tandırda ekmek pişirme sağlığını nasıl etkiliyor? Bundan dolayı hiç hastaneye gittiniz mi? Hiç sorun yaşadınız mı?
- 19) Tandırda pişirilen ekmeğin hane geçimine katkısı olduğunu düşünüyor musunuz?
- 20) Meşakkatli bir süreci içermesine rağmen tandırda ekmek pişirmenin yoksulluk karşısında geliştirilen bir mücadele veya strateji olduğunu söyleyebilir miyiz?
- 21) Bu stratejiye dair kaynaklarınızın tükenmesi durumunda (un, yakacak vb.) neler yapıyorsunuz?
- 22) İmkancınız olsa tandırda ekmek pişirmeyi bırakır mısınız?

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Bölümümüzde "Yoksullukla Mücadelede Kadınların Geliştirdiğini Stratejiler: Bir Örnek Olay Olarak Tandırda Ekmek Pişiren Kadınlar Üzerine Bir Çalışma (Van il Merkezi)" başlıklı tez çalışması yapmaktayım. Çalıştığım tez konusunun örneklemini Edremit Kaymakamlığı sınırları içinde kalan Süphan Mahallesi yoksul haneler oluşturduğundan, hanelerin ikamet adreslerine ihtiyaç duymaktayım. Söz konusu bilgileri kaymakamlıktan alabilmem için tarafıma resmi bir belgenin verilmesi hususunu bilgilerinize arz ederim. 16.03.2018.

Ayşegül ÇELİK

Adres:
Van YYÜ KYK Yurdu
Tuşba -Van
05457926562

Ek Tarih ve Sayısı: 20/03/2018-21025

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Edebiyat Fakültesi Dekanlığı
Sosyoloji Bölüm Başkanlığı

Sayı : 16379239-730.10-E.21025
Konu : Belge Talebi

20/03/2018

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Anabilim Dalımız Tezli Yüksek Lisans öğrencisi olan Ayşegül ÇELİK'in ekte sunulan dilekçesinde belirttiği bilgilere ulaşabilmek için Edremit Kaymakamlığı'na sunmak üzere resmi bir belgenin verilmesi hususunda;

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

e-imzalıdır
Doç. Dr. Suvat PARİN
Bölüm Başkanı

Ek: Dilekçe (1 sayfa)

Adres: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölüm Başkanlığı
Zeve Kampüsü 65080 Tuşba / Van
Telefon: +90 432 2251701-04-3456 Faks: +90 432 2251188
e-Posta: sosyoloji@yyu.edu.tr Elektronik Ağ: http://www.yyu.edu.tr

Ayrıntılı bilgi için irtibat: Tarık ÇELİK
Unvan: Bölüm Sekreteri
Dahili No: 3222

Evrak Tarih ve Sayısı: 21/03/2018-21403

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Sayı : 52439124-622.03-E.21403
Konu : Bilgi ve Belge Talepleri

21/03/2018

REKTÖRLÜK MAKAMINA

Enstitümüz Sosyoloji Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans öğrencisi Ayşegül ÇELİK'in ekte sunulan dilekçesinde belirttiği bilgilere ulaşabilmek için Edremit Kaymakamlığından gerekli izinlerin alınması hususunda;
Gereğini bilgilerinize arz ederim.

e-imzalıdır
Doç. Dr. Bekir KOÇLAR
Enstitü Müdürü

Ek: Belge Talebi (2 sayfa)

Adres: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü Zeve
Kampüsü 65080 Tuşba / Van
Telefon: +90 432 2251117 Faks: +90 432 2251052
e-Posta: yyu.sbe@yyu.edu.tr Elektronik Ağ: <http://www.yyu.edu.tr>

Ayrıntılı bilgi için irtibat: Murat ÇABAZ
Unvanı: Enstitü Sekreteri V.
Dahili No: 2942

Evrak Tarih ve Sayısı: 21/03/2018-E.4486

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ

Sayı : 75548883-622.03-E.4486
Konu : Bilgi ve Belge Talepleri

21/03/2018

EDREMİT KAYMAKAMLIĞINA
VAN

Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans öğrencisi Ayşegül ÇELİK'in "Yoksullukla Mücadelede Kadınların Geliştirdiği Stratejiler: Bir Örnek Olay Olarak Tandırda Ekmek Pişiren Kadınlar Üzerine Bir Çalışma (Van İl Merkezi)" başlıklı tez çalışması için İlçeniz Süphan Mahallesi hanelerinin ikamet adreslerine ihtiyaç duyulmaktadır.

Söz konusu bilgilerin adı geçen tarafından alınabilmesi hususunda izinlerinizi arz ederim.

e-imzalıdır
Prof. Dr. Murat DEMİREL
Rektör a.
Rektör Yardımcısı

Ek: Yazı ve Ekleri (3 sayfa)

El
BU BELGENİN ASLI
ELEKTRONİK İMZALIDIR

Evrakı Doğrulamak İçin : <http://ebelgedogrulama.yyu.edu.tr/en/Vision-Dogrulama/BelgeDogrulama.aspx?V=BEAC48ZSL>

Adres: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlüğü Zeve Kampüsü 65080 Tuşba /
Van
Telefon: +90 432 2251701-04 / +90 4445065 Faks: +90 432 4865413
e-Posta: rektorluk@yyu.edu.tr Elektronik Ağ: <http://www.yyu.edu.tr>

Ayrıntılı bilgi için irtibat: Şakir KUŞAK
Unvanı: Bilgisayar İşletmeni
Dahili No: 22077

Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5. Maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı: ÇELİK Ayşegül
Uyruğu : TC
Doğum Tarihi ve Yeri : 01/05/1991 VAN /ERCİŞ
Telefon : 0 545 792 65 62
Faks : .....
E-mail : aysegul.clk65@gmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Doktora :	--	--
Yüksek Lisans :	--	--
Lisans	Sosyoloji	20.06.2016

YOKSULLUKLA MÜCDELEDE KADINLARIN GELİŞTİRDİĞİ STRATEJİLER: BİR ÖRNEK OLAY OLARAK TANDIRDA EKMEK PİŞİREN KADINLAR ÜZERİNE BİR ALAN ARAŞTIRMASI VAN KENT MERKEZİ ÖRNEĞİ

02/07/2019

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam 99 sayfalık kısmına ilişkin, 11/06/2019 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 15(Yüzde On beş) dir.

Uygulanan Filtreler Aşağıda Verilmiştir:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,

7 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7words)

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içemediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

02/07/2019

Ayşegül ÇELİK

Adı Soyadı: Ayşegül Çelik

Öğrenci No: 169209006

Anabilim Dalı : Sosyoloji

Programı :

Statüsü : Y.Lisans Doktora

DANIŞMAN

M. Zeki DUMAN

04/07/2019

ENSTİTÜ ONAYI

Doç. Dr. Bekir KOÇLAR

Enstitü Müdürü